

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας & Μουσειολογίας

ΠΜΣ Μουσειολογίας

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

**Μουσειογραφική μελέτη έκθεσης
στα πειθαρχικά κελιά των φυλακών Κέρκυρας**

Καβαδία Β. Χάρις

Τριμελής Επιτροπή

Αναπλ. Καθηγητής Γ. Παπαϊωάννου (επιβλ.)

Επικ. Καθηγητής Δ. Τζάκης

ΕΔΙΠ Δ. Μεταλληνός

Κέρκυρα, Φεβρουάριος 2023

Προσπαθήστε συνάνθρωποι
να τους καταλάβετε
τους χιονανθρώπους.
Μας μισούνε γιατί
ξέρουνε πως, σαν βγει ο ήλιος,
ό,τι είναι φτιαγμένο με χιόνι
θα λιώσει.

«Οι χιονάνθρωποι»,
Φώτης Αγγουλές

Περίληψη

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενο το μουσειογραφικό σχεδιασμό έκθεσης στα πειθαρχικά κελιά της ακτίνας Α' του συγκροτήματος των φυλακών Κέρκυρας. Οι φυλακές Κέρκυρας κατασκευάστηκαν κατά την περίοδο της Βρετανικής Προστασίας της Κέρκυρας και είναι γνωστές για τις δύσκολες και σκληρές συνθήκες κράτησης. Παρότι ο σχεδιασμός τους βασίστηκε σε προοδευτικές κοινωνικές θεωρίες της εποχής για το σωφρονισμό, η πρακτική που ακολουθήθηκε διαχρονικά και ιδίως κατά τις ταραγμένες εποχές της Ελλάδας στιγματίσαν το χώρο στη συλλογική συνείδηση. Το συγκρότημα των φυλακών μελετάται σε σχέση με την εξέλιξη της πόλης της Κέρκυρας και τις πιέσεις που δημιουργεί, καθώς βρίσκεται σε λειτουργία. Η έκθεση παρουσιάζει την ιστορία του κτιρίου, αλλά εστιάζει κυρίως στους ανθρώπους και το γενικότερο πολιτικό πλαίσιο που υπαγόρευε τη λειτουργία και το χαρακτήρα των φυλακών. Πρόκειται για ένα εγχείρημα επανάχρησης δύσκολης υλικής πολιτισμικής κληρονομιάς, που φιλοδοξεί να αποτελέσει προπομπό για τη μετατροπή ολόκληρου του συγκροτήματος σε χώρο μνήμης και πολιτισμού.

Abstract

The subject of this paper is the museographic design of an exhibition in the disciplinary cells of radius A' of the Corfu prison complex. Corfu prison was built during the period of the British Protectorate of Corfu and is known for its harsh conditions. Although its design was based on progressive social theories of the time about imprisonment, the practice that was followed throughout time and especially during the politically turbulent periods of Greece's history, stigmatized the site in the collective memory. The prison complex is studied in relation to the development of the city of Corfu and the pressures it creates, as it is in operation. The aim of the exhibition is to present the history of the building, people's stories and the wider political context that dictated the operation and character of the prison. It is an undertaking of dealing with a difficult built heritage site, which aspires to be a forerunner for the reuse of the entire complex for the creation a place of memory and culture.

Πίνακας Περιεχομένων

Πρόλογος	1
Εισαγωγή	3
1. Μουσειογραφία.....	6
1.1 Μουσείο και μουσειακός χώρος	6
1.2 Σχεδιάζοντας το μουσειακό χώρο	7
1.3 Προσεγγίζοντας δύσκολα ζητήματα	8
2. Ανάγκη έκφρασης και τέχνη στη φυλακή	10
3. Ιστορία και εξέλιξη της πόλης της Κέρκυρας.....	12
4. Οι Φυλακές Κέρκυρας	17
4.1 Προγενέστερες φυλακές.....	17
4.2 Ιστορικά στοιχεία	17
4.3 Αρχιτεκτονική περιγραφή	18
4.4 Συνοδά κτίρια.....	21
4.5 Τυπολογία.....	22
4.6 Οι κρατούμενοι. Νομοθεσία - Καταστατικό - Συνθήκες κράτησης.....	24
5. Μουσειακή έκθεση στα πειθαρχικά κελιά της ακτίνας Α' των Φυλακών Κέρκυρας - Προγραμματισμός έκθεσης (προκαταρκτική μελέτη)	31
5.1 Εισαγωγή.....	31
5. 2 Ο χώρος της έκθεσης.....	32
5.3 Χωρικός-μουσειολογικός προγραμματισμός	34
Μουσειακή έκθεση στα πειθαρχικά κελιά της ακτίνας Α' των Φυλακών Κέρκυρας – Μουσειογραφική Προμελέτη.....	44
Βιβλιογραφία	60
Αρχειακό υλικό	63
Παράρτημα φωτογραφιών	64

Κατάλογος σχεδίων

Σχέδιο 1: Αποτύπωση υφιστάμενης κατάστασης - Κάτοψη

Σχέδιο 2: Αποτύπωση υφιστάμενης κατάστασης - Τομές ΑΑ' - ΒΒ' - ΓΓ'

Σχέδιο 3: Αποτύπωση υφιστάμενης κατάστασης - Κάτοψη - Χρήση χώρων

Σχέδιο 4: Πρόταση - Πορεία επισκεπτών

Σχέδιο 5: Πρόταση - Είσοδος

Σχέδιο 6: Πρόταση - Κελί 1

Σχέδιο 7: Πρόταση - Κελί 2
Σχέδιο 8: Πρόταση - Κελί 3
Σχέδιο 9: Πρόταση - Κελί 4
Σχέδιο 10: Πρόταση - Κελί 5
Σχέδιο 11: Πρόταση - Κελί 6
Σχέδιο 12: Πρόταση - Κελί 7
Σχέδιο 13: Πρόταση - Κελί 8
Σχέδιο 14: Πρόταση - Κελί 9
Σχέδιο 15: Πρόταση - Διάδρομος

Κατάλογος εικόνων

Εικόνα 1: Απόσπασμα χάρτη 18^{ου} αι.
Εικόνα 2: Δυτικό μέτωπο και εξωτερικά οχυρά, τα σημεία των βρετανικών επεμβάσεων.
Εικόνα 3: Σχέδιο του Α. Brown με ημερομηνία 5 Δεκεμβρίου 1838. Στο σχέδιο αποτυπώνονται τα προς κατεδάφιση δυτικά τείχη και το προς κατασκευή συγκρότημα φυλακών.
Εικόνα 4: Απόσπασμα αεροφωτογραφίας Ελληνικού Κτηματολογίου, έτος λήψης 1937.
Εικόνα 5: Απόσπασμα αεροφωτογραφίας Ελληνικού Κτηματολογίου, έτος λήψης 1937.
Εικόνα 6: Κτίριο ενετικών φυλακών στο παλαιό φρούριο που τροποποιήθηκε από τους βρετανούς
Εικόνα 7: Κάτοψη ισογείου κτιρίου αστικών φυλακών, 1935.
Εικόνα 8: Κατασκευαστικό σχέδιο ή σχέδιο αποτύπωσης συγκροτήματος φυλακών περιόδου βρετανικής προστασίας.
Εικόνα 9: Κατασκευαστικό σχέδιο ή σχέδιο αποτύπωσης συγκροτήματος φυλακών περιόδου βρετανικής προστασίας. Κεντρικό κτίριο, ακτίνες Α' και Κ', κεντρική είσοδος φυλακών.
Εικόνα 10: Απόσπασμα πινακίδας 31 κτηματολογικού χάρτη Παλαιάς και Νέας Πόλης Κέρκυρας. Πιθανή ημερομηνία 1947.
Εικόνα 11: Είσοδος φυλακών Κέρκυρας.
Εικόνα 12 : Είσοδος πειθαρχικών κελιών.
Εικόνα 13: Διάδρομος πειθαρχικών κελιών.
Εικόνα 14: Λεπτομέρεια ανοίγματος εσωτερικού τοίχου, όψη από διάδρομο.
Εικόνες 15 & 16: Πόρτα κελιού.
Εικόνες 17: Εσωτερικό κελιών 6 και 3.
Εικόνες 18 & 19: Εσωτερικό κελιού 7.
Εικόνα 20: Εσωτερικό κελιού 7.
Εικόνες 21 & 22: Εσωτερικό κελιού 8.
Εικόνα 23 : Κελί 9, αποχωρητήριο.
Εικόνες 24 & 25 : Σκίτσο σε τοίχο.
Εικόνα 26 & 27 : Μήνυμα σε τοίχο.
Εικόνα 28: Εσωτερικό κελιού 8 – παρατήρηση με κλειστή πόρτα.
Εικόνα 29: Αντικείμενα που βρέθηκαν στις φυλακές Κέρκυρας.
Εικόνα 30: Φυλακές Κέρκυρας, 1959, λάδι σε μουσαμά, Ασαντούρ Μπαχαριάν.
Εικόνα 31: Σχέδιο του «Πανοπτικού» από τον J. Bentham.
Εικόνα 32: Σχέδιο του Maison de Force.

Πρόλογος

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενο το μουσειογραφικό σχεδιασμό έκθεσης στα πειθαρχικά κελιά της ακτίνας Α' των φυλακών Κέρκυρας. Ο χώρος που θα φιλοξενήσει την έκθεση, ή ακριβέστερα, θα λειτουργήσει ως έκθεση, αποτελεί τμήμα σωφρονιστικού ιδρύματος κατασκευασμένου κατά την περίοδο της Βρετανικής Προστασίας της Κέρκυρας που βρίσκεται σε λειτουργία. Ο χώρος αυτός, με το χαρακτηρισμό ο «Γολγοθάς» φέρει βαρύ φορτίο στην ιστορία της χώρας, καθώς όχι μόνο είναι μέρος ενός συγκροτήματος φυλακών γνωστού για τη σκληρότητα των συνθηκών κράτησης, αλλά, επίσης, αποτέλεσε την τελευταία «στάση» για τουλάχιστον 112 αγωνιστές πριν την εκτέλεσή τους στη νησίδα Λαζαρέτο την περίοδο του εμφυλίου πολέμου και στα χρόνια που ακολούθησαν. Πρόκειται, λοιπόν, για ένα σύνθετο εγχείρημα επανάχρησης που προϋποθέτει το σεβασμό της ιστορικής μνήμης και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, του χαρακτηρισμένου, πλέον, ως μνημείου συγκροτήματος κτιρίων των φυλακών Κέρκυρας.

Αφορμή για την ιδέα της δημιουργίας της έκθεσης αυτής αποτέλεσε η κατάργηση της χρήσης των πειθαρχικών κελιών το 2017 από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και η μετατροπή τους σε χώρο ιστορικής μνήμης. Στο πλαίσιο αυτό και με πρωτοβουλία του Εργαστηρίου Μουσειολογίας του Ιονίου Πανεπιστημίου σε συνεργασία με το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και το Σωματείο Λαζαρέτο, οργανώθηκε μία πρώτη μουσειακή έκθεση στα πειθαρχικά κελιά, με την ανάπτυξη κειμένου σε banner και παρουσίαση αντικειμένων και κειμένων που δημιουργήθηκαν από κρατούμενους στις φυλακές.

Μέσα από την παρούσα εργασία προτείνεται η δημιουργία μόνιμης έκθεσης που ως στόχο θα έχει την αφήγηση της παράλληλης/αλληλένδετης πορείας ανθρώπων και οικοδομήματος στην πάροδο του χρόνου διατηρώντας τη μουσειολογική-κεντρική ιδέα της πρώτης έκθεσης. Παρότι ο χώρος είναι εξαιρετικά περιορισμένος, η επιβλητικότητα και η ατμόσφαιρα που δημιουργείται δίνουν τη δυνατότητα ανάπτυξης της πλήρους πολιτικής, ιστορικής και αρχιτεκτονικής εικόνας του αντικειμένου μέσω του σχεδιασμού διατάξεων πληροφοριακού υλικού, αντικειμένων και βιωματικών εγκαταστάσεων που θα οδηγεί/προκαλεί τον επισκέπτη να κατανοήσει την ψυχική, σωματική και κοινωνική πίεση που δημιουργούσε η διαδικασία του εγκλεισμού και της περιστολής της ελευθερίας των κρατούμενων. Επιλέγεται η έκθεση

να έχει δυναμικά χαρακτηριστικά, ώστε να μπορεί να ενσωματώσει πιθανές τροποποιήσεις που θα προκύψουν από την εξέλιξη της ιστορικής έρευνας.

Η παρούσα μελέτη φιλοδοξεί να δημιουργήσει μία ολοκληρωμένη μουσειακή έκθεση που θα συμπληρώσει ένα ακόμα επιχείρημα-λόγο για τη μεταφορά του καταστήματος κράτησης εκτός του πολεοδομικού ιστού και τη δημιουργία στο άδειο, πλέον, κελυφος χώρου μνήμης και πολιτισμού. Με δεδομένο ότι το ιστορικό συγκρότημα των φυλακών της Κέρκυρας βρίσκεται ακόμα σε λειτουργία, και ίσως είναι ένα από τα ελάχιστα τέτοια κτιριακά συγκροτήματα που ακόμα λειτουργούν ως χώρος κράτησης, η πρόταση για τη μετατροπή του σε χώρο πολιτισμού αποτελεί μια ρεαλιστική σύγχρονη πρόταση, που θα λειτουργήσει δημιουργώντας πολλαπλά οφέλη στην πόλη της Κέρκυρας, «απεγκλωβίζοντας» πολεοδομικά τον αστικό ιστό και επιτρέποντας τη ενσωμάτωση του αλσουλίου του λόφου των φυλακών στην καθημερινή ζωή της πόλης.

Ευχαριστίες

Χρειάζεται, όμως, να αναφερθεί ότι η εργασία αυτή θα ήταν αδύνατη χωρίς την εξαιρετική συμβολή και συνεχή καθοδήγηση του επιβλέποντος καθηγητή, κ. Γεώργιου Παπαϊωάννου, αναπληρωτή καθηγητή Ιονίου Πανεπιστημίου, τον οποίο ευχαριστώ θερμά για τη βοήθεια και το μεγάλο ενδιαφέρον που επέδειξε, όχι μόνο κατά τη συγγραφή της εργασίας αυτής, αλλά και για τη μετάδοση θεωρητικών και πρακτικών γνώσεων για το αντικείμενο της μουσειολογίας.

Τις θερμότερες ευχαριστίες μου απευθύνω στα μέλη της Αναγνωστικής Εταιρείας Κέρκυρας και ιδιαίτερα στους κυρίους Θανάση Μακρή, πρόεδρο και Δημήτρη Ζυμάρη, καθώς και στο προσωπικό των ΓΑΚ Κέρκυρας για το ενδιαφέρον τους και τη βοήθεια που μου παρείχαν.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τις αγαπημένες μου φίλες Αλεξάνδρα Ρουβά, Αλεξάνδρα Καλαϊτζόγλου και Εύα Τσαγκαράκη για τη συνεχή παρότρυνση και βοήθεια, όπως και όλους όσους βοήθησαν χωρίς να το αντιληφθώ. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου για τη διαρκή υποστήριξη και στο Γιώργο για τη συμπαράσταση, τις συμβουλές και τις εύστοχες παρατηρήσεις του.

Εισαγωγή

Η επανάχρηση του συγκροτήματος των φυλακών της Κέρκυρας με στόχο τη δημιουργία ενός χώρου πολιτισμού, ανεξάρτητα από το αν πρόκειται για τμήμα ή το σύνολο του οικοδομήματος, εμπίπτει στη σφαίρα της διαχείρισης της *δύσκολης υλικής πολιτισμικής κληρονομιάς*¹. Τα ζητήματα που προκύπτουν από ένα τέτοιο εγχείρημα είναι πολλά και συχνά αλληλοσυγκρουόμενα. Η διεθνής βιβλιογραφία παρέχει εκτενείς πηγές για τη διαχείριση *ιστορικά δύσκολων χώρων* μέσω της επανάχρησης. Μάλιστα, δε λείπουν οι αναφορές για μετατροπές με στόχο την κατοικία, τη στέγαση κτιρίων του τριτογενούς τομέα και λοιπές χρήσεις που, όπως είναι αναμενόμενο, εγείρουν ερωτήματα αναφορικά με το αν οι συγκεκριμένες ενέργειες προκύπτουν καθαρά από ανάγκη ή έχουν ως απώτερο στόχο την ιστορική απόκρυψη και συγκάλυψη.² Η μετατροπή σε μουσειακό χώρο συνοδεύεται, επίσης από προβληματισμό που αφορά στην επιστημονική αξιοπιστία, στις κοινωνικές συνέπειες του διαλόγου για τα δύσκολα ζητήματα και στη λεπτή γραμμή που διαχωρίζει την αναπαράσταση από την παραποίηση της ιστορίας.³

Με τον όρο φυλακές Κέρκυρας εννοείται το κτιριακό συγκρότημα που κατασκευάστηκε κατά την περίοδο της Βρετανικής Προστασίας της Κέρκυρας και έκτοτε λειτουργεί αδιάλειπτα. Πρόκειται για οικοδόμημα που σχεδιάστηκε εξ αρχής για τη συγκεκριμένη χρήση και τυπολογικά ανήκει στις ακτινωτές φυλακές, παραλλαγή και μετεξέλιξη του πανοπτικού συστήματος. Οι φυλακές Κέρκυρας, όπως και το ψυχιατρείο και το πτωχοκομείο κατασκευάστηκαν στο όριο της τότε πόλης, αλλά σήμερα βρίσκονται στον συνεκτικό ιστό της και ως εκ τούτου δημιουργούν πιέσεις. Το σημαντικότερο σημείο, όμως, είναι οι συμβολισμοί που δημιουργούνται σε κοινωνικό επίπεδο, καθώς πρόκειται για επιβλητικό οικοδόμημα, στιγματισμένο στη συλλογική μνήμη από τη σκληρότητα των συνθηκών κράτησης και τη φιλοξενία μελλοθάντων πολιτικών κρατουμένων.

Στην παρούσα εργασία το ενδιαφέρον στρέφεται στη δημιουργία έκθεσης σε τμήμα ακτίνας εντός καταστήματος κράτησης που λειτουργεί. Παρότι ο σχεδιασμός αφορά σε τμήμα, η

¹ Ο όρος «δύσκολη κληρονομιά» στοιχειοθετείται από την Sharon Macdonald ως «το παρελθόν που αναγνωρίζεται ως σημαντικό στο παρόν, αλλά είναι αμφιλεγόμενο και άβολο για την κοινωνική συμφιλίωση και τον θετικό αυτοπροσδιορισμό. Η κληρονομιά αυτή θεωρείται ενοχλητική, καθώς απειλεί να εισχωρήσει στο παρόν με διασπαστικό τρόπο, εγείροντας ερωτήματα σχετικά με τη δημόσια προβολή και αποδοχή της, καθώς και σχετικά με τις πρακτικές συλλογής, διατήρησης, πολιτισμικής σύγκρισης και μαρτυρίας.». Στο Lanz και Montanari (2022), σ. 175.

² Lanz & Montanari (2022), σ. 177

³ Macdonald (2010)

μεθοδολογία που ακολουθείται δημιουργεί προβολές στο σύνολο του κτιριακού συγκροτήματος με στόχο την επανάχρηση για τη δημιουργία μουσειακού και πολιτισμικού χώρου, που με όχημα τη μνήμη θα καταστεί, τελικά, μνημείο ελευθερίας. Η έκθεση αναπτύσσεται σε αυτοτελές τμήμα στο ισόγειο της ακτίνας Α' που αποτελείται από 9 κελιά και έχει πρόσβαση από το προαύλιο μεταξύ κεντρικής εισόδου και κτιρίου διοίκησης. Ο περιορισμένος χώρος και χρόνος επίσκεψης απαίτησε ευσύνοπτες λύσεις, που θα βοηθούν τον επισκέπτη να προσλάβει την κεντρική ιδέα και να κατανοήσει τις δύο βασικές συνιστώσες της αφήγησης που διακρίνονται στην αρχιτεκτονική και στην πολιτική ιστορία. Ο σχεδιασμός συνδυάζει τη χρήση εκτυπωμένων κειμένων, οπτικοακουστικού υλικού και βιωματικών «εγκαταστάσεων» και αξιοποιεί την αρχιτεκτονική συνδήλωση για την υποσυνείδητη παραγωγή νοήματος. Επιλέχθηκε να δοθεί βάρος στη βιωματική προσέγγιση και για αυτό το λόγο η έκθεση παραθέτει πληροφοριακό υλικό είτε σε έντυπη μορφή είτε σε οπτικοακουστική σε τέσσερα από τα 9 κελιά. Στα υπόλοιπα ο επισκέπτης καλείται να εμπλακεί με το προβαλλόμενο δημιουργώντας τις δικές του συνδέσεις. Αναφορικά με τον τρόπο παρουσίασης του ιστορικού και πολιτικού πλαισίου, αυτό γίνεται ισότιμα, δίνεται όμως έμφαση στην έννοια του πολιτικού κρατούμενου καθώς αποτελεί σύλληψη που σημάδεψε ανεξίτηλα την σύγχρονη πολιτική ιστορία της χώρας. Η προτεινόμενη λύση λειτουργεί σε επίπεδο προμελέτης, δηλαδή ολοκληρωμένης ιδέας διάταξης χώρων, τρόπου έκθεσης, τοποθέτησης αντικειμένων και διαστάσεων αυτών, χωρίς την εμβάθυνση στην τελική υφή των χρωμάτων και των υλικών. Η συλλογή περιλαμβάνει το ίδιο το κτίριο που λειτουργεί ως μνημείο του εαυτού του, καθώς και ιστορικά και φωτογραφικά τεκμήρια, μαρτυρίες, αντικείμενα που έχουν κατασκευαστεί στη φυλακή, εφημέρα σκίτσα στους τοίχους, χρηστικά αντικείμενα κ.α.

Η εργασία διαρθρώνεται σε τρεις κύριες ενότητες που αναπτύσσονται σε πέντε κεφάλαια. Η πρώτη ενότητα καλύπτει το πρώτο και δεύτερο κεφάλαιο και αφορά στο μουσειακό χώρο και στην ανάγκη έκφρασης των εγκλείστων χρησιμοποιώντας σαν συνδετικό υπόβαθρο την έννοια της επικοινωνίας. Το πρώτο κεφάλαιο πραγματεύεται τη διάρθρωση και εξέλιξη του μουσειακού χώρου, το σχεδιασμό του και τον προβληματισμό γύρω από την μουσειακή επανάχρηση της δύσκολης υλικής πολιτισμικής κληρονομιάς. Το δεύτερο κεφάλαιο πραγματεύεται την ανάγκη έκφρασης και επικοινωνίας των εγκλείστων, τις μορφές που λαμβάνουν, την τέχνη που παράγεται από τον ψυχικό πόνο που προκαλεί ο εγκλεισμός και τις δυνατότητες κοινωνικής επανένταξης που φέρει.

Η δεύτερη ενότητα καλύπτει το τρίτο κεφάλαιο και αφορά στην εξέλιξη της πόλης της Κέρκυρας έως σήμερα. Ως στόχος τίθεται η κατανόηση του αντικειμένου μέσα από την τοποθέτησή του στο χώρο και την ανάγνωση της πολεοδομικής εξέλιξης της πόλης. Ως αποτέλεσμα αυτής της ανάλυσης προκύπτει η κατάδειξη της χωρικής σχέσης των φυλακών με την πόλη και οι πιέσεις που δημιουργούνται.

Το τέταρτο κεφάλαιο αποτελεί την τρίτη ενότητα και αφορά στις φυλακές Κέρκυρας. Η καταγραφή που επιχειρείται ξεκινάει από βιβλιογραφικές αναφορές και τεκμήρια που αφορούν σε προγενέστερα σημεία που χρησιμοποιούνταν ως φυλακές και συνεχίζει με τα ιστορικά στοιχεία που συλλέχθηκαν αναφορικά με το χρόνο κατασκευής του συγκροτήματος. Ακολούθως γίνεται αρχιτεκτονική παρουσίαση και τυπολογική ανάλυση. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την περιγραφή των συνθηκών κράτησης. Η περιγραφή διαρθρώνεται σε χρονολογικές ενότητες που σχετίζονται με τα πολιτικά γεγονότα της χώρας και αξιοποιείται κατά το μουσειογραφικό σχεδιασμό που γίνεται στα επόμενα κεφάλαια.

Η τελευταία ενότητα περιλαμβάνει το πέμπτο και το έκτο κεφάλαιο και έχει ως κεντρικό θέμα το μουσειογραφικό χωρικό σχεδιασμό της έκθεσης. Στο πέμπτο κεφάλαιο συγκροτείται το μουσειογραφικό πρόγραμμα βάσει του οποίου συντάσσεται η μουσειογραφική προμελέτη στο έκτο κεφάλαιο. Η ανάλυση για την κατάρτιση του προγράμματος ακολουθεί τα βήματα του προσδιορισμού των υφιστάμενων παραμέτρων και περιορισμών και της κατανόησης της υφής και της θέσης του εκθεσιακού χώρου και καταλήγει στην εικονοποίηση του μουσειολογικού νοηματικού σκεπτικού. Κατά τη μουσειογραφική προμελέτη η χωρική διάρθρωση και εκθεσιακή μέθοδος εξειδικεύεται περισσότερο με το σχεδιασμό του εσωτερικού των χώρων και τον προσδιορισμό του φωτισμού, των τεχνικών παρουσίασης και των απαραίτητων αντικειμένων.

1. Μουσειογραφία

1.1 Μουσείο και μουσειακός χώρος

Τα μουσεία αποτελούν σύνθετους και πολυδιάστατους χώρους. Η σημερινή θεωρητική και πρακτική προσέγγιση του ζητήματος «μουσείο» αποτελεί προϊόν μακρόχρονης εξελικτικής πορείας και εκτεταμένης έρευνας.

Οι άνθρωποι, από τότε που υπάρχουν ενδείξεις, δημιουργούν «περιβάλλοντα» και με τη χρήση αντικειμένων στοχεύουν στο «να πουν κάτι», να δημιουργήσουν νοήματα.⁴ Συγκροτούν, δηλαδή, με συνειδητό ή μη συνειδητό τρόπο συλλογές. Σύμφωνα με την Pearce, όπως παρατίθεται στη Μπούνια, (2009), οι συλλογές είναι ενότητες αντικειμένων που συγκροτούνται ως συλλογικές ή ατομικές πράξεις της ανθρώπινης φαντασίας, οδηγώντας στην ειδική σημασιοδότηση των αντικειμένων αυτών, ενώ σύμφωνα με τον ορισμό της Βρετανικής Ένωσης Μουσείων το 1998, οι συλλογές μπορούν να οριστούν ως οργανωμένα και αντιπροσωπευτικά της ανθρώπινης δραστηριότητας σύνολα, που συνοδεύονται από σχετικό πληροφοριακό υλικό, το οποίο αποτελεί την τεκμηρίωση των αντικειμένων και είναι απαραίτητο τόσο για την ύπαρξη των συλλογών, όσο και για την αξιοποίησή τους.⁵ Τα μουσεία είναι οι χώροι που συγκροτούνται γύρω από τις συλλογές.

Κατά την αρχαιότητα οι συλλογές και οι μουσειακές λειτουργίες φιλοξενούνταν κατά κύριο λόγο σε δημόσιους χώρους, αντίληψη και πρακτική που αντιστράφηκε κατά την Αναγέννηση για να αντιστραφεί, εκ νέου, κατά το 17^ο και 18^ο αι. Κατά το 18^ο αι ξεκινούν προσπάθειες συνειδητού σχεδιασμού και μελέτης των μουσειακών κτιρίων ως αυτόνομων οικοδομημάτων με συγκεκριμένη λειτουργία, προσπάθειες που σταδιακά οδηγούν στην καθιέρωση αρχιτεκτονικής μουσειακής τυπολογίας κατά το 19^ο αι. Κατά τον 20^ο αι και ιδιαίτερα μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ο μουσειακός σχεδιασμός διακατέχεται από τη λογική της ελεύθερης αρχιτεκτονικής έκφρασης μεταφέροντας στη σφαίρα του στερεοτύπου την αρχιτεκτονική του 19^{ου} αι. Πλέον, τα σύγχρονα μουσεία χαρακτηρίζονται από μοναδικότητα, υψηλή αισθητική και λειτουργική αξία και η μουσειακή αρχιτεκτονική χαρακτηρίζεται από εξαιρετική ποικιλία.⁶

⁴ Τζώνος (2013). σ. 23.

⁵ Μπούνια (2009), σ. 20-24.

⁶ Τζώρτζη (2013), σ. 28-57.

Η τυπολογική εξέλιξη και οι σχεδιαστικές προσεγγίσεις εξελίχθηκαν ταυτόχρονα με την αντίληψη της επιστημονικής αντιμετώπισης των συλλογών και την αντίληψη για την εκπαίδευση, την ελευθερία, την ισότητα και την πολιτισμική κληρονομιά. Το μουσείο σήμερα ορίζεται από το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων ως το «μη κερδοσκοπικό, μόνιμο ίδρυμα στην υπηρεσία της κοινωνίας που ερευνά, συλλέγει, συντηρεί, ερμηνεύει και εκθέτει την υλική και άυλη πολιτισμική κληρονομιά.[..]»⁷

1.2 Σχεδιάζοντας το μουσειακό χώρο

Είτε πρόκειται για κατασκευή κτιρίου μουσείου, ανάδειξη αρχαιολογικού χώρου είτε για μόνιμη ή περιοδική έκθεση η συγκρότηση μουσειακών χώρων διαπερνάται από το τρίπτυχο φύλαξη, ερμηνεία, επικοινωνία.

Εστιάζοντας στη μουσειακή έκθεση, ο σχεδιασμός ξεκινάει από τη συγκρότηση του μουσειολογικού σκεπτικού σε άυλο-μουσειολογικό επίπεδο, το οποίο μεταφέρεται από την άυλη σε υλική μορφή μέσω του αρχιτεκτονικού χωρικού σχεδιασμού.⁸ Ξεκινώντας από τη διατύπωση του προβλήματος, δηλαδή τον προσδιορισμό των παραμέτρων του έργου, συγκροτείται ο αρχιτεκτονικός προγραμματισμός που αποτελεί το πρώτο στάδιο του υλικού σχεδιασμού της έκθεσης και περιλαμβάνει την κεντρική ιδέα, λειτουργώντας ως προκαταρκτική μελέτη. Το έργο εξειδικεύεται και λαμβάνει την τελική του μορφή στο αμέσως επόμενο στάδιο του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού το οποίο αποτελεί την μουσειογραφική μελέτη και διακρίνεται στην προμελέτη, στην οριστική μελέτη και στη μελέτη εφαρμογής, μελέτες που διαδέχονται η μία την άλλη και χαρακτηρίζονται ανάλογα με το βαθμό εμβάθυνσης του σχεδιασμού.⁹

Η συγκρότηση και η παρουσίαση του νοήματος παραμένει το βασικό ζήτημα κατά τον σχεδιασμό ενός μουσειακού εκθεσιακού χώρου. Είτε ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός αφορά σε νέα κτίρια, είτε σε υφιστάμενα που αλλάζουν χρήση, οφείλει να μεταδίδει το νόημα και το κεντρικό μουσειολογικό σκεπτικό που έχει διατυπώσει η μουσειολογική ομάδα. Ωστόσο, η ιδιαιτερότητα της διαδικασίας παραγωγής ενός υλικού περιβάλλοντος από μία άυλη

⁷ ICOM, ορισμός του μουσείου που υιοθετήθηκε στις 24 Αυγούστου 2022, <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>

⁸ Τζώρτζη (2013), σ. 16 και , Τζώνος (2013, σ. 145.

⁹ Τζώνος (2013), σ. 154-201

οντότητα, ή αλλιώς η εικονοποίηση του σκεπτικού, αναπόφευκτα διαπερνάται από «εκφραστική αυτονομία».¹⁰

Στη βιβλιογραφία εντοπίζεται εκτενής προβληματισμός αναφορικά με τη σχέση μορφής – περιεχομένου. Η μορφή, η γεωγραφική θέση, ο κοινωνικός ρόλος, η χωρική οργάνωση και λοιπά κριτήρια για τα μουσεία έχουν οδηγήσει σε πλήθος προτάσεων τυπολογικής κατηγοριοποίησης, όπως για παράδειγμα «το μουσείο με παραδοσιακές γραμμικές διαδοχές χώρων», το «ανοιχτό μουσείο», το «μουσείο ως ναός», το μουσείο ως κοινωνικός χώρος κ.α.. Η Τζώρτζη στο σύγγραμμά της «Ο χώρος στο μουσείο» χρησιμοποιώντας ως μεθοδολογικό εργαλείο το *space syntax*¹¹ μελετά τις ιδιότητες του χώρου μέσω συγκριτικής ανάλυσης μουσείων τέχνης και κάνει τη διατύπωση ότι οι σχέσεις που δημιουργούνται μεταξύ των εκθεσιακών χώρων, των εκθεμάτων και των επισκεπτών από τις αρχιτεκτονικές επιλογές επηρεάζουν τη μουσειακή εμπειρία.¹²

1.3 Προσεγγίζοντας δύσκολα ζητήματα

Η διαχείριση της *δύσκολης πολιτισμικής κληρονομιάς* αποτελεί πεδίο ιδιαίτερης προβληματικής, καθώς ανοίγει το διάλογο για ζητήματα δυσάρεστων ιστορικών γεγονότων και πρακτικών, που έρχονται σε αντίθεση με την κυρίαρχη αφήγηση της εθνικής ταυτότητας και περηφάνιας.¹³ Η αντιμετώπιση και προβολή της θεματολογίας αυτής έχει μελετηθεί αρκετά κατά την προηγούμενη δεκαετία εδραιώνοντάς τη στη συζήτηση για την πολιτιστική κληρονομιά. Εστιάζοντας σε οικοδομήματα και υλικά κατάλοιπα χώρων στιγματισμένων στη συλλογική συνείδηση που φέρουν δύσκολες μνήμες και βαρύ ιδεολογικό φορτίο, τα ζητήματα επανάχρησης, προβολής και διατήρησης της μνήμης συνδέονται, αλληλοσυγκρούονται, και δημιουργούν διλήμματα.¹⁴

Τα συγκροτήματα φυλακών και κυρίως εκείνα που σχεδιάστηκαν εξ αρχής για τη συγκεκριμένη χρήση, συχνά αποτελούν εξαιρετικά αρχιτεκτονήματα μεγάλου μεγέθους, τα οποία βρίσκονται εντός ή στα όρια πόλεων. Η χωροθέτησή τους αυτή, σε συνδυασμό με την επιβλητικότητά τους που πηγάζει από το συγκριτικά μεγαλύτερο μέγεθός τους σε σχέση με

¹⁰ ό.π., σ. 62

¹¹ βλ. Τζώρτζη (2013), σ. 156-159.

¹² ό.π., σ. 15, 155, 163.

¹³ Χουρμουζιάδη (2010).

¹⁴ Lanz και Montanari (2022), σ. 175.

άλλα δημόσια κτίρια και τη δύσκολη ιστορία τους, δημιουργεί τοπόσημα και επηρεάζει τη εξέλιξη της πόλης ακόμα και μετά την παύση λειτουργίας τους. Τα οικοδομήματα αυτά θα μπορούσαν, ίσως, να θεωρηθούν «μικροπόλεις» που χαρακτηρίζονται από αυστηρές εσωτερικές δομές, που υπάρχουν αποκομμένα από το περιβάλλον τους μέσω εξωτερικών περιβόλων και ελεγχόμενων εισόδων. Η επανάχρηση με στόχο τη «μουσειοποίηση» των χώρων αυτών προϋποθέτει το συγκερασμό της ηθικής διαχείρισης της μνήμης και της προσέγγισης του χώρου με σεβασμό στην αρχιτεκτονική και ιστορική του διαδρομή. Η επιλογή ικανών στρατηγικών και λύσεων στο σύνθετο αυτό ζήτημα μπορεί να δημιουργήσει κοινωνική δυναμική που θα προσφέρει οφέλη σε διαφορετικά κοινά.¹⁵

¹⁵ Montanari (2021), σ. 59-64

2. Ανάγκη έκφρασης και τέχνη στη φυλακή

Η σχέση τέχνης και φυλακής είναι διττή. Πρόκειται για τη νοητική διαδικασία της γεφύρωσης του «έξω» με το «μέσα»¹⁶, διαδικασία που λαμβάνει διάφορες εκφάνσεις σχετιζόμενες με το κοινωνικό πλαίσιο αναφοράς και τον ψυχικό πόνο που προκαλεί η στέρηση της ελευθερίας.

Το έγκλημα έχει αποτελέσει διαχρονικά πηγή έμπνευσης έργων τέχνης. «Έγκλημα», όμως, έχουν αποτελέσει και τα ίδια τα έργα τέχνης κατά περιόδους.¹⁷ Είναι χαρακτηριστικά τα παραδείγματα λογοκρισίας που εκδηλώθηκε με ποινικές διώξεις των συντελεστών, απαγορεύσεις εκτέλεσης μουσικών και θεατρικών έργων, καταστροφή λογοτεχνικών έργων κ.α.. Η παρουσία της τέχνης στη φυλακή οφείλεται είτε σε έτοιμα έργα, λ.χ. θεατρικές παραστάσεις, βιβλία, κινηματογραφικά έργα, είτε οφείλεται στη δημιουργία της από τους κρατούμενους. Η τέχνη για τους κρατούμενους, πέρα από πηγή έκφρασης, μπορεί να αποτελέσει αφορμή και αφετηρία αναστοχασμού και απεγκλωβισμού από προσωπικά αδιέξοδα. Ταυτόχρονα, όμως, η επαφή με την τέχνη έχει και το χαρακτηριστικό της μεγέθυνσης της καταπίεσης που προκαλεί ο εγκλεισμός, καθώς οι κρατούμενοι βρίσκονται σε καθεστώς καλλιτεχνικής ελευθερίας και στέρησης της ατομικής ελευθερίας ταυτόχρονα.¹⁸

Η έντονη ψυχική φόρτιση και τα δεινά του εγκλεισμού¹⁹ έχουν οδηγήσει σε μεγάλη καλλιτεχνική δημιουργία, τόσο σε συλλογικό επίπεδο, π.χ. ρεμπέτικο τραγούδι²⁰, όσο και σε ατομικό, ενδεικτικά αναφέρονται τα ποιήματα του Αγγουλέ²¹ και τα ζωγραφικά έργα του Μπαχαριάν²², αγωνιστών πολιτικών κρατουμένων που εξέτισαν μέρος της ποινής τους στις φυλακές Κέρκυρας. Ένα άλλο παράδειγμα, αποτέλεσμα των σύγχρονων προγραμμάτων τέχνης στις φυλακές, αποτελεί η έκθεση «ΘΕΜΑ ΧΡΟΝΟΥ» που παρουσιάστηκε το 2016 στο πλαίσιο της Διεθνούς Συνάντησης Σύγχρονης Τέχνης Art-Athina 2016. Πρόκειται για

¹⁶ Φυτράκης (2017), σ.8.

¹⁷ Νικολόπουλος (2017), σ.29.

¹⁸ ό.π. σ.29-30.

¹⁹ Γίνεται αναφορά στον όρο που περιέγραψε ο Sykes ως «The pains of imprisonment» το 1958. Στο Νικολόπουλος (2017), σ.29, υποσημείωση 6.

²⁰ Σύμφωνα με τον Μπαρούνη το ρεμπέτικο τραγούδι αποτελεί ως συλλογικό έργο του κόσμου των φυλακών και του κοινωνικού περιθωρίου. Στο Μπαρούνης, (2017), σ. 36-40

²¹ Ο Φώτης Αγγουλές ήταν ποιητής και αγωνιστής με καταγωγή από τον Τσεσμέ της Μικράς Ασίας. Για την αντιφασιστική του δράση και τη μετέπειτα συμμετοχή του στο Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας κατά τον εμφύλιο διώχθηκε και φυλακίστηκε. Αποφυλακίστηκε το 1956 από τις φυλακές Κέρκυρας. Στο Σύγχρονη Εποχή (2011), σ. 7-9.

²² Ο Ασαντούρ Μπαχαριάν ήταν Έλληνας ζωγράφος αρμενικής καταγωγής. Ήταν αγωνιστής και το διάστημα 1945-1960 υπήρξε πολιτικός κρατούμενος σε διάφορες φυλακές, μεταξύ αυτών και οι φυλακές Κέρκυρας. Το 1969 ίδρυσε το σημαντικό Καλλιτεχνικό Πνευματικό Κέντρο «Ωρα». Στο Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (χ.χ.), σ. 5, 7, 10 και Μόρτογλου, (2003, Ιανουάριος 5).

πρωτοβουλία του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που για πρώτη φορά παρουσίασε στο κοινό έργα ελλήνων κρατουμένων. Τέλος, αναφορικά με τα πειθαρχικά κελιά της ακτίνας Α στις φυλακές Κέρκυρας και την ανάγκη έκφρασης των κρατουμένων, αναφέρεται ότι κατά την επίσκεψη εντοπίστηκαν στους τοίχους σκίτσα, ζωγραφιές και μηνύματα (εικ. 24 έως 28). Τα ιχνογραφήματα αυτά είναι εφήμερες αποτυπώσεις του προβληματισμού και της προσπάθειας επικοινωνίας που δημιουργούνται και καταστρέφονται με γρήγορο ρυθμό, λόγω της διάβρωσης του σοβά των τοίχων των κελιών από την υγρασία και των συχνών χρωματισμών για λόγους υγιεινής.

Από τα προηγούμενα προκύπτει ότι το «έξω» και το «μέσα» είναι διαλεκτικά συνδεδεμένα, καθώς οι άνθρωποι είναι κοινωνικά όντα. Το ερώτημα που θέτει η σύγχρονη σωφρονιστική αντίληψη, είναι το κατά πόσο μπορεί η τέχνη να εξομαλύνει την περίοδο έκτισης της ποινής και κατά πόσο θα δώσει εφόδια για την κοινωνική επανένταξη.²³

²³ Φυτράκης (2017), σ.9.

3. Ιστορία και εξέλιξη της πόλης της Κέρκυρας

Το νησί της Κέρκυρας βρίσκεται στο Ιόνιο Πέλαγος και είναι το βορειότερο και δεύτερο μεγαλύτερο νησί των Επτανήσων. Καλύπτει έκταση 592 τ.χιλ., έχει μακρόστενο σχήμα και μεσογειακό Κλίμα.²⁴

Παρουσία ανθρώπου σημειώνεται από την Παλαιολιθική περίοδο στο σύνολο του νησιού. Κατά την Παλαιολιθική περίοδο τις σπουδαιότερες θέσεις αποτελούν το νησάκι Διάπλο και το σπήλαιο του Γαρδικίου στο όρος Άγιος Ματθαίος, ενώ κατά τη Μεσολιθική περίοδο ο οικισμός που ανακαλύφθηκε στο Σιδάρι στη θέση Canal d' Amour. Παρότι δεν έχει ακόμα τεκμηριωθεί ποιοι ήταν οι αυτόχθονες κάτοικοι της Κέρκυρας, ιστορικές πηγές υποδεικνύουν τους Λιβυρνούς, λαό ιλλυρικής καταγωγής (Στράβων) ή τους Κερκυραίους (Αλκμάνας).²⁵

Κατά τον 8^ο αι. π.Χ. το νησί αποικήθηκε αρχικά από τους Ευβοείς και στη συνέχεια από τους Κορίνθιους. Η αρχαία πόλη της Κέρκυρας, η Χερσούπολη, ιδρύθηκε από Κορίνθιους αποίκους το 734π.Χ., με ταυτόχρονη κατάλυση της παλαιότερης πόλης. Βρισκόταν στη σημερινή Χερσόνησο του Κανονιού και άκμασε ανάμεσα από τα δύο λιμάνια της, έχοντας κυρίως ναυτικό και εμπορικό χαρακτήρα. Η πόλη γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη μέχρι και την κλασική περίοδο. Από την ελληνιστική περίοδο ξεκίνησαν οι δυσκολίες, καθώς η σημαντική γεωγραφική θέση της, τη μετέτρεψε σε στόχο γειτονικών λαών. Κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, η πόλη παραμένει αυτόνομη έως την καταστροφή της από τον Αγρίππα το 31π.Χ..²⁶

Μετά τη διαίρεση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, η Κέρκυρα, αποτελεί μέρος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας μέχρι το έτος 1024 και στη συνέχεια περνάει διαδοχικά, για μικρά χρονικά διαστήματα, στην κατοχή των Ενετών και στο Δεσποτάτο της Ηπείρου. Το 1267 περνάει στην κυριαρχία των Ανδεγαυών. Ωστόσο, οι διαρκείς επιδρομές και καταστροφές που υπέστη κατά την κυριαρχία των Ανδεγαυών σε συνδυασμό με τον αυξανόμενο Τουρκικό κίνδυνο, οδηγούν τους Κερκυραίους να αναζητήσουν νέο προστάτη, με αποτέλεσμα το 1386 να δηλώσουν πίστη στη Γαληνοτάτη Βενετική Δημοκρατία. Επίσημα η προσάρτηση του νησιού έγινε το 1402.²⁷

²⁴ Κέρκυρα (χ.χ.). Ανακτήθηκε από <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%AD%CF%81%CE%BA%CF%85%CF%81%CE%B1>

²⁵ Πρέκα-Αλεξανδρή (2010), σ. 15-24.

²⁶ ό.π. σ. 24, 28-29, 53-54, 61.

²⁷ Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη, (1976), σ. 18-19, 23

Η πόλη της Κέρκυρας παραμένει στη χερσόνησο του Κανονιού μέχρι την καταστροφή της από τους Γότθους στα μέσα, περίπου, του 6^{ου} αι. μ.Χ.. Μετά την καταστροφή της, η πλειοψηφία των κατοίκων μετεγκαθίσταται σταδιακά στη χερσόνησο του παλαιού φρουρίου²⁸ και στη θέση αυτή ιδρύεται ο νέος οικισμός, που εξελίσσεται στην πόλη της Κέρκυρας.

Κατά τα πρώτα χρόνια της Ενετοκρατίας η πόλη βρίσκεται στη χερσόνησο του παλαιού φρουρίου (ακρόπολη), ενώ ήδη έχει αρχίσει να δημιουργείται προάστιο (ξωπόλι). Βασικό μέλημα των Ενετών αποτελούσε η προστασία της πόλης και προς την κατεύθυνση αυτή εκτέλεσαν οχυρωματικά έργα, εξελίσσοντάς τα υπάρχοντα από τη βυζαντινή περίοδο. Τα κύρια έργα που εκτελέστηκαν αφορούσαν στην μετατροπή της χερσονήσου σε τεχνητό νησί με τη διάνοιξη θαλάσσιας τάφρου και στην τροποποίηση των υφιστάμενων οχυρώσεων.²⁹ Η πόλη, πλέον, συνδεόταν με την απέναντι ξηρά μέσω μίας ξύλινης γέφυρας. Ωστόσο, οι τουρκική πολιορκία³⁰ κατά το έτος 1537 έδειξε την ανάγκη επέκτασης των οχυρώσεων, καθώς η ακρόπολη άντεξε μεν την πολιορκία, αλλά ο πληθυσμός που βρισκόταν εκτός αυτής δεν προστατεύθηκε. Παρά τις καταστροφές, έλαβαν χώρα εργασίες μόνο για την ενίσχυση της άμυνας της ακρόπολης και μεμονωμένες παρεμβάσεις στην εκτός ακρόπολης περιοχή, που αφορούσαν στο χαμήλωμα του λόφου της Γαρίτσας και στην απαγόρευση ανοικοδόμησης στην περιοχή μπροστά από την είσοδο στο φρούριο (Σπιανάδα).³¹

Ο περιορισμένος χώρος στην ακρόπολη, η μεγάλη ανάπτυξη του ξωπολιού³² και οι λαϊκές πιέσεις οδήγησαν στην οχύρωση του ξωπολιού, δημιουργώντας τη νέα πόλη της Κέρκυρας. Οι εργασίες εκτελέστηκαν το διάστημα 1576-1588 και περιλάμβαναν την κατασκευή του νέου φρουρίου (λόφος Αγ. Μάρκου), προμαχόνων (προμαχόνες Ραϊμόνδου, Σαραντάρη και ένας μισός), δημιουργία διαφόρων διαμορφώσεων, κατασκευή περιτείχισης και κατασκευή τεσσάρων πυλών για την επικοινωνία της νέας πόλης με τη θάλασσα και την εξοχή. Τα αμυντικά έργα ολοκληρώθηκαν με την οχύρωση των λόφων Αβράμη και Αγ. Σωτήρος και την κατασκευή οχυρού στη μεταξύ τους θέση Σαν Ρόκκο κατά τα έτη 1716-1718.³³

²⁸ Ζαφειροπούλου (επιμ.), (2004), σ.7

²⁹ Η Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη (1976) προτείνει τη διάκριση των ενετικών οχυρωματικών έργων σε τέσσερις χρονικές περιόδους: 1386-1537, 1537-1571, 1571-1669 και 1669-1797. Στο Αγοροπούλου- Μπιρμπίλη (1976), σ. 34-77.

³⁰ Συνολικά κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας έλαβαν χώρα πέντε Τουρκικές πολιορκίες κατά τα έτη 1430, 1537, 1571, 1573 και 1716. Στο Αγοροπούλου- Μπιρμπίλη (1976), σ. 23.

³¹ Αγοροπούλου- Μπιρμπίλη (1976), σ. 34, 38, 41-44

³² Το ξωπόλι διέθετε λιμάνι και είχε αναπτυχθεί σε επίπεδο να θεωρείται ήδη η νέα πόλη. Στο Αγοροπούλου- Μπιρμπίλη (1976), σ. 50.

³³ Αγοροπούλου- Μπιρμπίλη (1976), σ. 50,52-56, 67, 72

Η ολοκλήρωση των αμυντικών έργων όρισε την τελική μορφή της πόλης. Σύμφωνα με την Αγοροπούλου- Μπιρμπίλη (1976) δεν είναι σαφές εάν η διαρρύθμιση της πόλης αποτέλεσε ειδική μελέτη στο σύνολό της, αλλά τεκμηριώνεται ότι το βασικό οδικό δίκτυο και κάποια οικοδομικά τετράγωνα στην περιοχή πίσω από τη Σπιανάδα ακολουθούν κάποιους γενικότερους κανόνες που εντοπίζονται στις πόλεις εκείνης της περιόδου. Το 1/3 περίπου της έκτασης αποτελούσε η περιοχή της Σπιανάδας στην οποία απαγορευόταν η δόμηση για λόγους άμυνας της ακρόπολης. Η οικοδόμηση και η κατασκευή του κύριου οδικού δικτύου στην υπόλοιπη περιοχή προσαρμόστηκαν στη μορφολογία του εδάφους και στη στενότητα χώρου, με αποτέλεσμα ακανόνιστο σχήμα, μικρούς ελεύθερους χώρους και ανάπτυξη καθ' ύψος.³⁴ Παρά τη δημιουργία της νέας πόλης και τη σταδιακή μεταφορά διαφόρων λειτουργιών από την ακρόπολη σε αυτήν, το διοικητικό κέντρο παρέμεινε στην ακρόπολη καθ' όλη τη διάρκεια της Ενετοκρατίας (κτίριο Γενικού Προνοητή, φυλακές, νοσοκομείο φυλακών κ.α.) (εικ. 1).

Η Ενετική κυριαρχία παύει το 1797 και η Κέρκυρα περνάει διαδοχικά στην κυριαρχία των Δημοκρατικών Γάλλων, των Ρώσων, των Αυτοκρατορικών Γάλλων και, τέλος, των Βρετανών το 1814.³⁵ Στις 5 Νοεμβρίου 1815 υπογράφεται από τις μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης³⁶ στο Παρίσι συνθήκη, σύμφωνα με την οποία «οι Ιόνιοι νήσοι συγκροτούν ελεύθερο και αυτόνομο κράτος υπό την άμεση και αποκλειστική προστασία της Μεγάλης Βρετανίας»³⁷ και στις 16 Φεβρουαρίου 1816 φθάνει στην Κέρκυρα ο πρώτος βρετανός αρμοστής, Sir Thomas Maitland.³⁸

Οι βρετανοί αρμοστές δεν είχαν ενιαία πολιτική για την άμυνα και την επέκταση της πόλης της Κέρκυρας. Μάλιστα, μέχρι το ξέσπασμα της ελληνικής επανάστασης δεν είχαν εκτελέσει κάποιο αμυντικό έργο, αλλά αντιθέτως, κατασκεύασαν κτίρια σε θέσεις που υπονόμευαν την άμυνα της πόλης, όπως για παράδειγμα το παλάτι στη Σπιανάδα.³⁹

Από το 1824 αρχίζει να ωριμάζει η αντίληψη της «ανοιχτής πόλης» που αφορούσε στην κατεδάφιση του συνόλου σχεδόν των οχυρώσεων του δυτικού μετώπου της πόλης και στην αξιοποίηση των εκτάσεων που θα προέκυπταν, ως χώρο ανοικοδόμησης. Η άμυνα της πόλης

³⁴ Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη (1976) , σ. 105-108, 144-145.

³⁵ Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη (1976), σ. 32.

³⁶ Πρόκειται για την Ιερά Συμμαχία στην οποία κατά την ημερομηνία της συνθήκης συμμετέχουν η Πρωσία, η Ρωσία, η Αυστρία και η Μεγάλη Βρετανία.

³⁷ Χιώτης (1874α), σ. 3, 244.

³⁸ ό.π., σ. 59, 61.

³⁹ Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη (2002), σ. 387, 389.

θα συγκεντρωνόταν σε τρεις θέσεις, στο Παλαιό Φρούριο, στο Νέο Φρούριο και στη νησίδα Βίδο όπου θα κατασκευαζόταν νέο οχυρό. Η αντίληψη αυτή είχε στο επίκεντρο την περικοπή των στρατιωτικών εξόδων και την ικανοποίηση της ανάγκης για επέκταση της πόλης. Το πρόγραμμα των εργασιών εγκρίθηκε το 1836 επί αρμοστείας Sir Howard Douglas και ξεκίνησε να εφαρμόζεται το 1837 με την κατεδάφιση της πύλης Ραϊμόνδου, την κατεδάφιση ενός στρατώνου που βρισκόταν δίπλα στην πύλη και τη διάνοιξη παραλιακού δρόμου προς τη Γαρίτσα. Σε χάρτη που υπογράφει ο αντισυνταγματάρχης A. Brown με ημερομηνία 5 Δεκεμβρίου 1838 προτείνεται η κατεδάφιση των οχυρών Σωτήρος, Αβράμη και Αγ. Ρόκκου, η τροποποίηση των λοιπών οχυρώσεων, η διάνοιξη παραλιακής οδού προς τη Γαρίτσα και άλλων οδών, προτείνεται μικρή επέκταση της πόλης και σχεδιάζεται το προς κατασκευή συγκρότημα των πολιτικών φυλακών του Ιονίου Κράτους σε δύο θέσεις (εικ. 2 και 3).⁴⁰

Ήδη από το 1945 οι εκτεταμένες κατεδαφίσεις είχαν προκαλέσει τις έντονες αντιδράσεις των Κερκυραίων καθώς θεωρούσαν την πόλη απροστάτευτη. Το 1848 ο στρατηγός Sir J. Burgoyne επισκέφθηκε την Κέρκυρα, επέκρινε τις εκτεταμένες κατεδαφίσεις και πρότεινε την αποκατάσταση-ανακατασκευή των οχυρώσεων του δυτικού μετώπου της πόλης. Η σχετική πρόταση εγκρίθηκε το 1858. Τελικά, η λύση του προβλήματος της άμυνας της πόλης της Κέρκυρας ήρθε με την παραχώρηση των Ιόνιων Νησιών στο Βασίλειο της Ελλάδας με τη συνθήκη του Λονδίνου της 3^{ης} Νοεμβρίου 1963. Οι βρετανοί πριν αποχωρήσουν από την Κέρκυρα και προκειμένου να μπορούν να ανακαταλάβουν το νησί σε περίπτωση που χρειαζόταν, εκπόνησαν σχέδιο σύμφωνα με το οποίο θα κατεδάφιζαν ολοσχερώς το σύνολο των αμυντικών έργων της πόλης. Για το μετριασμό των αντιδράσεων οι κατεδαφίσεις περιορίστηκαν στις ελάχιστες απαραίτητες και αφορούσαν στα οχυρά Βίδο, Αβράμη και στα παράκτια οχυρά του Νέου Φρουρίου.⁴¹

Χωρίς την ύπαρξη του περιορισμού που δημιουργούσαν τα τείχη, η πόλη σταδιακά επεκτείνεται. Σε αεροφωτογραφία του 1937 φαίνονται η παλαιά πόλη της Κέρκυρας, που είναι εξαιρετικά πυκνοκατοικημένη και τα προάστια Μαντούκι και Γαρίτσα (εικ. 4). Ακόμη, φαίνεται η επέκταση της πόλης που συντελείται στην περιοχή που ορίζεται από το όριο της παλιάς πόλης, θέση που υπήρχαν τείχη, και τη μέσα πλευρά της παλιάς αμυντικής γραμμής λόφος Σωτήρα - οχυρό Σαν Ρόκκο - λόφος Αβράμη. Η περιοχή αυτή χαρακτηρίζεται από αραιή δόμηση. Σε δεύτερη αεροφωτογραφία του ίδιου έτους διακρίνονται τα δύο φρούρια και

⁴⁰ Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη (2002), σ. 392, 395, 399 και Στανέλλος (2015), σ. 46.

⁴¹ Στανέλλος (2015), σ. 47-49.

το συγκρότημα των φυλακών με τα συνοδά κτίρια που βρίσκονται στη δυτική και ανατολική πλευρά (εικ. 5).

Κατά τους βομβαρδισμούς του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου η πόλη δέχτηκε ισχυρό πλήγμα. Μετά τον πόλεμο εκπονήθηκε πολεοδομικό σχέδιο, το οποίο, λαμβάνοντας υπόψη τις εκτεταμένες καταστροφές και ακολουθώντας το πνεύμα της εποχής για εξασφάλιση αερισμού και φωτισμού, θεσμοθέτησε αλλαγές που τροποποίησαν το χαρακτήρα τμημάτων της παλιάς πόλης, όπως για παράδειγμα της εβραϊκής συνοικίας. Από τη δεκαετία του '60 και έπειτα η πόλη γνωρίζει γρήγορη ανάπτυξη. Το 1967 το ιστορικό κέντρο κηρύσσεται ιστορικό διατηρητέο μνημείο⁴² και ταυτόχρονα προχωράει ο πολεοδομικός σχεδιασμός της νεότερης πόλης. Σήμερα η πόλη πρακτικά έχει ενωθεί με τη Γαρίτσα και το Μαντούκι και ο πολεοδομικός σχεδιασμός περιλαμβάνει δεκατρείς ενότητες. Το 2007 η παλαιά πόλη εγγράφηκε στον κατάλογο μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO.

Το συγκρότημα των φυλακών, την εποχή που κατασκευάστηκε, βρισκόταν στο όριο της τότε πόλης, ενώ σήμερα βρίσκεται στο κέντρο. Σε αντιπαραβολή με τον αρχικό σχεδιασμό, μπορεί να σημειωθεί το γεγονός ότι, παρότι το συγκρότημα των φυλακών και τα συνοδά του κτίρια τοποθετήθηκαν σε ικανή απόσταση από τις κατοικημένες περιοχές, σήμερα πλησίον του είναι εγκατεστημένες υπηρεσίες (π.χ. τα δικαστήρια), σχολεία (3^ο και 4^ο γυμνάσιο Κέρκυρας και παιδικός σταθμός) και κατοικίες. Είναι λογικό ότι ο πολεοδομικός σχεδιασμός λαμβάνει ως δεδομένη την ύπαρξη των φυλακών, καθώς ενδεχόμενη μεταφορά τους αποτελεί πολιτική απόφαση. Ωστόσο, η λειτουργία σωφρονιστικού ιδρύματος μέσα σε μία πόλη επιδρά αναπόφευκτα στη λειτουργία της. Τα βασικότερα προβλήματα που εντοπίζονται αφορούν στην ασφάλεια των χρηστών της πόλης, στη διακοπή της ροής της πόλης κατά τη διάρκεια μεταγωγών με την επιβολή κυκλοφοριακών ρυθμίσεων και στην πιθανή υποβάθμιση της αξίας των κοντινών ακινήτων. Αντίθετα, στα πλεονεκτήματα μπορεί να συμπεριληφθεί η ευκολία πρόσβασης σε γιατρούς, δικηγόρους, κοινωνικούς λειτουργούς, εκπαιδευτικούς, επισκέπτες και λοιπούς εμπλεκόμενους με τη λειτουργία και τις ανάγκες των φυλακών.

⁴² ΦΕΚ 183 Β'/1967

4. Οι Φυλακές Κέρκυρας

4.1 Προγενέστερες φυλακές

Για την περίοδο πριν την κατασκευή του συγκροτήματος των φυλακών εντοπίζονται πληροφορίες για τέσσερις φυλακές. Οι δύο βρίσκονταν στο Παλαιό Φρούριο. Πρόκειται για το ισόγειο του κτιρίου του Γενικού Προνοητή (θεσμός Ενετοκρατίας) και για παρακείμενο ισόγειο κτίριο, επίσης ενετικό που κατασκευάστηκε περίπου το 1786, το οποίο χρησιμοποιούταν αποκλειστικά ως φυλακή (εικ. 6). Κατά τη Βρετανική Προστασία το κτίριο του Γενικού Προνοητή κατεδαφίστηκε για την κατασκευή στρατώνα για τους αξιωματικούς, περίπου το διάστημα 1850-1851. Το δεύτερο κτίριο διατηρήθηκε και επεκτάθηκε με την προσθήκη ενός ορόφου κατά το διάστημα 1846-1850.^{43,44} Φυλακές υπήρχαν και στο Νέο Φρούριο κατά τα τέλη της Ενετοκρατίας, όπως προκύπτει από αναφορά του Grasset Saint Sauveur, βρίσκονταν στο ψηλότερο επίπεδο του φρουρίου και στέγαζαν, μεταξύ άλλων, αιχμαλώτους της Ιεράς Εξέτασης.⁴⁵ Τέλος, στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ) σώζονται σχέδια του έτους 1835 με το χαρακτηρισμό αστικές φυλακές, οι οποίες στεγάστηκαν στην πρώην κατοικία του Λατίνου Επισκόπου, κτίριο που μεταγενέστερα στέγαζε την Τράπεζα της Ελλάδας (εικ. 7).

4.2 Ιστορικά στοιχεία

Το νέο συγκρότημα φυλακών χωροθετήθηκε στην κορυφή του λόφου του Σωτήρα, στη θέση του υπό κατεδάφιση οχυρού. Στη δυτική πλευρά του συγκροτήματος κατασκευάστηκε ακόμη ένα κτίριο, που λειτούργησε ως πολιτικό νοσοκομείο, ενώ γύρω από το οχυρό του συγκροτήματος και σε απόσταση 120 γυαρδών από αυτό, απαγορεύτηκε η δόμηση.⁴⁶

Όπως αναφέρθηκε, στο σχέδιο του Α. Brown με ημερομηνία 5 Δεκεμβρίου 1838 προτείνονται δύο πιθανές θέσεις για την κατασκευή των φυλακών. Από το σχέδιο προκύπτει ότι το έτος 1838 οι φυλακές δεν είχαν κατασκευαστεί, υπήρχε όμως σαφής αρχιτεκτονική λύση, καθώς η μορφή που αποτυπώνεται στο σχέδιο, ταυτίζεται με την τελική μορφή του

⁴³ Στανέλλος (2015), σ. 161-162, 177, Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη (1976), σ. 87, 92 και Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη (2002), σ. 419.

⁴⁴ Στο Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη (2002) αναφέρεται ότι κατεδαφίστηκε μερικώς από του βρετανούς και ολοσχερώς από τους βομβαρδισμούς.

⁴⁵ Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη (1976), σ. 53, υποσημείωση 71.

⁴⁶ Στανέλλος (2015), σ. 291.

συγκροτήματος (εικ 3). Σύμφωνα με στοιχεία που συγκεντρώνει και παρουσιάζει ο Λ. Στανέλλος στη διδακτορική διατριβή του «Η βρετανική αρχιτεκτονική στην Κέρκυρα» σε χάρτη του έτους 1853 που υπογράφεται από το συνταγματάρχη W.B. Tylden το συγκρότημα παρουσιάζεται κατασκευασμένο και σημειώνεται ως «φυλακές», ενώ σημειώνεται ως «πολιτικές φυλακές» σε σχέδιο του συνταγματάρχη L.A. Hall με ημερομηνία 28 Αυγούστου 1857 και ως «Ionian Prison» σε σχέδιο του λοχαγού T.B. Collinson με ημερομηνία Ιανουάριος 1858.⁴⁷

Ο ιστορικός Π. Χιώτης στο έργο του «Ιστορία του Ιονίου Κράτους: Από συστάσεως αυτού μέχρις ενώσεως» αναφέρει ότι ο θεμέλιος λίθος των φυλακών του σωφρονιστηρίου τοποθετήθηκε επί αρμοστείας Sir Howard Douglas στις 19 Απριλίου 1840.⁴⁸ Βέβαια, ο ίδιος, στο έργο του «Ιστορικά απομνημονεύματα της Επτανήσου» γράφει ότι οι φυλακές θεμελιώθηκαν το 1836.⁴⁹

4.3 Αρχιτεκτονική περιγραφή

Το συγκρότημα των φυλακών αποτελείται από ένα κτίριο κυκλικής κάτοψης και έξι μακρόστενα κτίρια, περίπου ορθογωνικής κάτοψης, που στεγάζουν δέκα ακτίνες (εικ 8). Η διάταξη των κτιρίων βασίζεται στη χάραξη ομόκεντρων κύκλων με το κυκλικό κτίριο να βρίσκεται στο κέντρο. Πρόκειται για διώροφο κτίριο με ημιυπόγειο (το κουλούρι), στο ισόγειο του οποίου στεγάζονται τα γραφεία της διοίκησης και τα ιατρεία, στον όροφο το σχολείο των φυλακών⁵⁰ και η εκκλησία, ενώ στο ημιυπόγειο τα εργαστήρια και το κυλικείο. Περιμετρικά του κτιρίου υπάρχει τάφος βάθους περίπου 2,5μ που έχει χρήση *cours anglaise* για τον αερισμό και το φωτισμό της κατώτερης στάθμης. Το κτίριο έχει λιτή μορφή και τοξωτά ανοίγματα. Περιμετρικά της τάφρου υπάρχει διάδρομος πλάτους περίπου έξι έως οκτώ μέτρων και κιγκλιδώματα. Στην εξωτερική πλευρά του διαδρόμου εφάπτονται τα κτίρια των ακτίνων. Πρόκειται για διώροφα κτίρια, ορθογωνικού σχήματος, τα οποία στο τμήμα που γειτνιάζει με το κεντρικό κτίριο παρουσιάζουν μειούμενο πλάτος προκειμένου να εξυπηρετηθεί η αρχιτεκτονική διάταξη των ομόκεντρων κύκλων. Η αρίθμηση των κτιρίων γίνεται δεξιόστροφα και ξεκινάει από το κτίριο που βρίσκεται αριστερά της κεντρικής

⁴⁷ Στανέλλος (2015), σ. 291.

⁴⁸ Χιώτης (1874β), σ. 124.

⁴⁹ Χιώτης (1887), τ. 6, σ.278.

⁵⁰ Το σχολείο δεύτερης ευκαιρίας του καταστήματος κράτησης Κέρκυρας ιδρύθηκε με κοινή υπουργική απόφαση στις 26-07-2017 (ΚΥΑ Κ1/127502/26-07-2017).

εισόδου. Το πρώτο και το τελευταίο κτίριο στεγάζουν από μία ακτίνα (ακτίνες Α' και Κ'), ενώ τα τέσσερα ενδιάμεσα στεγάζουν δύο ακτίνες έκαστο (ακτίνες Β'-Γ', Δ'-Ε', Ζ'-Η' και Θ'-Ι').⁵¹

Ο χώρος ανάμεσα από τα κτίρια είναι ελεύθερος και χρησιμοποιείται για τον προαυλισμό των κρατουμένων. Προκειμένου ο προαυλισμός να γίνεται ξεχωριστά για κάθε ακτίνα, οι ενδιάμεσοι ελεύθεροι χώροι χωρίζονται σε δύο ίδια τμήματα με την κατασκευή ψηλού τοίχου. Ο διαχωριστικός τοίχος έχει μορφή ακτίνας κύκλου που ξεκινάει από το κοινό κέντρο, μήκος ίδιο με το μήκος των κτιρίων και ύψος περίπου 5 μέτρων. Στο πέρας των κτιρίων και των προαυλίων υπάρχει ελεύθερος χώρος-διάδρομος που φτάνει έως τον εξωτερικό περίβολο του συγκροτήματος. Ο εξωτερικός περίβολος έχει μορφή οκταγώνου, ύψος περίπου 7 μέτρων και διαθέτει τρεις σκοπιές με εξωτερική πρόσβαση. Τα κτίρια και τα προαύλια διαχωρίζονται από αυτό το χώρο με ψηλό κιγκλίδωμα.⁵²

Το 1938 στο κέντρο των προαυλίων υπήρχε μία στήλη με βρύση και νιπτήρα και στο βάθος των προαυλίων αποχωρητήριο. Αργότερα οι στήλες αντικαταστάθηκαν από υπόστεγα που στέγαζαν νιπτήρες και πλυσταριά, τα οποία στη συνέχεια αφαιρέθηκαν. Αναφορικά με τα αποχωρητήρια, η περιγραφή του Β. Νεφελούδη ότι βρίσκονταν στο βάθος των προαυλίων, σε συνδυασμό με το σχέδιο που σώζεται στην Αναγνωστική Εταιρεία Κέρκυρας πιθανά εννοεί ότι το ένατο κελί του ισόγειου της ακτίνας ήταν διαμορφωμένο ως αποχωρητήριο και ήταν προσβάσιμο και από το προαύλιο.⁵³

Η κάθε ακτίνα διαρθρώνεται σε δύο στάθμες, ισόγειο και όροφο. Οι εσωτερικοί χώροι των ακτίνων έχουν τυποποιημένη διάταξη και διαρθρώνονται σε δεκαπέντε χώρους ανά στάθμη που ενώνονται με διάδρομο. Στο ισόγειο διαμορφώνονται προθάλαμος, χώρος κλιμακοστασίου, 9 κελιά, διάδρομος και αποχωρητήριο, ενώ στον όροφο χώρος κλιμακοστασίου και 14 κελιά. Τα κελιά, έχουν διαστάσεις περίπου 3μ επί 2μ, θολωτή οροφή με μέγιστο ύψος 3μ και είναι τοποθετημένα στους εξωτερικούς τοίχους. Σε κάθε κελί σε ύψος 2,5μ υπήρχε φεγγίτης διαστάσεων 0,20μ επί 0,80μ που έβλεπε στο προαύλιο και ένα άνοιγμα διαστάσεων 0,10μ επί 0,50μ στο ύψος του δαπέδου για την εξασφάλιση του αερισμού. Η επικοινωνία των χώρων γίνεται με διάδρομο πλάτους περίπου 0,80μ. Στα κτίρια που στεγάζουν δύο ακτίνες ο διαχωρισμός γίνεται με κατακόρυφο τοίχο που τα διατρέχει κατά

⁵¹ Νεφελούδης (1974), σ. 179-180, εικ. 8&9 (ΑΕΚ) και Στανέλλος (2015) σ. 292-293.

⁵² Νεφελούδης (1974), σ. 179-180, εικ. 8&9 (ΑΕΚ) και Στανέλλος (2015) σ. 292-293.

⁵³ Νεφελούδης (1974), σ. 181 και εικ. 8&9 (ΑΕΚ).

μήκος, στη λογική του διαχωριστικού τοίχου των προαυλίων. Η είσοδος στις ακτίνες γίνεται από τα αντίστοιχα προαύλια. Στα κτίρια αυτά οι διάδρομοι είναι τοποθετημένοι προς τον εσωτερικό διαχωριστικό τοίχο και τα κελιά στον εξωτερικό τοίχο. Αρχικά, ο φωτισμός και ο αερισμός των διαδρόμων γινόταν από ένα παράθυρο και ένα φωταγωγό.⁵⁴

Η είσοδος του συγκροτήματος των φυλακών βρίσκεται στο δυτικό τμήμα του εξωτερικού περιβόλου και οδηγεί στον ελεύθερο χώρο μεταξύ των ακτίνων Α' και Κ'. Δεξιά και αριστερά της εισόδου έχουν κατασκευαστεί δύο φυλάκια, στο τμήμα μεταξύ των ακτίνων και του περιβόλου. Με τον τρόπο αυτό διαμορφώνεται το προαύλιο της εισόδου που οδηγεί στο κεντρικό κτίριο και είναι μη προσβάσιμο από οποιονδήποτε άλλο χώρο (εικ 11).

Τα προηγούμενα παρουσιάζονται σε σχέδιο της περιόδου της Βρετανικής Προστασίας που σώζεται στην Αναγνωστική Εταιρεία Κέρκυρας (εικ. 8 και 9). Σύμφωνα με τον Στανέλλο (2015) δεν είναι σαφές αν πρόκειται για κατασκευαστικό σχέδιο ή σχέδιο αποτύπωσης.

Στην πορεία του χρόνου τα κτίρια του συγκροτήματος υπέστησαν παρεμβάσεις και μετατροπές για λειτουργικούς λόγους. Οι πρώτες εργασίες, περίπου το έτος 1877, είχαν στόχο την ενίσχυση των μέτρων ασφάλειας και αφορούσαν στην ανύψωση του εξωτερικού περιβόλου, προκειμένου να αποτραπεί η οπτική επαφή από τους γύρω λόφους, Στο εσωτερικό των κτιρίων τοποθετήθηκαν πόρτες μεταξύ προθαλάμου και τμήματος διαδρόμου-κελιών.⁵⁵ Το Φεβρουάριο του 1987 κατά τη διάρκεια εξέγερσης των κρατουμένων που διαμαρτύρονταν για τις συνθήκες κράτησης εκδηλώθηκε πυρκαγιά στο κεντρικό κτίριο. Το κτίριο επισκευάστηκε και συνέχισε τη λειτουργία του.⁵⁶

Το 1997 έγιναν εργασίες για την αύξηση της ασφάλειας του κεντρικού κτιρίου έναντι των κρατουμένων, ως επακόλουθο των εξεγέρσεων και των αποδράσεων που έγιναν το Μάρτιο του 1996 και τον Αύγουστο του 1997. Οι εργασίες περιλάμβαναν την τοποθέτηση νέων κιγκλιδωμάτων, ηλεκτρικών μηχανισμών στις πόρτες και καμερών στα προαύλια.

Αναφορικά με τις ακτίνες, τα κτίρια διατήρησαν την αρχική μορφή τους έως και το 1955. Μετά το έτος αυτό και μετά από πιέσεις των κρατουμένων, έγιναν μικρές παρεμβάσεις για την καλύτερευση των συνθηκών κράτησης. Τα παράθυρα των κελιών μεγάλωσαν και

⁵⁴ Μοσχόπουλος (1996), σ. 47-48, εικ. 8& 9 (ΑΕΚ), και Στανέλλος (2015), σ. 292.

⁵⁵ Εφημερίς των Φυλακών (Οργανιστική, Νομική, Οικονομική), Αύγουστος 1877, σσ 14-15. Αρχείο Αναγνωστικής Εταιρείας Κέρκυρας.

⁵⁶ Μηχανή του χρόνου Cyprus edition (χ.χ.)

κατασκευάστηκαν κοινά αποχωρητήρια. Εκτεταμένες εργασίες για τη βελτίωση των συνθηκών κράτησης έγιναν το διάστημα 2006-2013 και αφορούσαν στις ακτίνες Β' έως Γ'. Συγκεκριμένα, έγινε συνήθης συντήρηση, σοβάτισμα και βάψιμο, αντικαταστάθηκαν οι σωλήνες ύδρευσης και τα ηλεκτρικά καλώδια και εγκαταστάθηκε σύστημα θέρμανσης. Επίσης, πιθανά πριν το έτος 2006, στις ίδιες ακτίνες έγιναν εργασίες εσωτερικής διαρρύθμισης. Η κάθε ακτίνα αριθμεί πλέον 15 κελιά τα οποία διαθέτουν ή μοιράζονται αποχωρητήριο.⁵⁷

Το έτος 1988 το συγκρότημα των φυλακών της Κέρκυρας χαρακτηρίστηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο από το Υπουργείο Πολιτισμού (ΦΕΚ 416 Β'/1988).

4.4 Συνοδά κτίρια

Ταυτόχρονα με την κατασκευή των φυλακών, κατασκευάστηκε τη δυτική πλευρά του συγκροτήματος κτίριο που λειτούργησε ως πολιτικό νοσοκομείο. Το κτίριο αυτό αποτυπώνεται στο προαναφερθέν σχέδιο (εικ. 8 & 9) απλά ως περίγραμμα. Το κτίριο έχει ορθογωνικό σχήμα και διαρθρώνεται σε τέσσερις στάθμες, υπόγειο, ισόγειο, πρώτο και δεύτερο όροφο. Αρχικά, το κτίριο επικοινωνούσε με τις φυλακές μέσω ενός προαυλίου που διαμορφωνόταν με την κατασκευή δύο κάθετων στην πίσω όψη του τοίχων, που κατέληγαν στον εξωτερικό περίβολο της φυλακής. Το προαύλιο αυτό φαίνεται καθαρά στην αεροφωτογραφία του έτους 1937. Σήμερα έχουν αφαιρεθεί οι τοίχοι και το προαύλιο έχει μετατραπεί σε δρόμο.

Στην βορειοδυτική πλευρά του συγκροτήματος των φυλακών έχει ανεγερθεί ένα ακόμα κτίριο, το οποίο αξιοποιήθηκε και αυτό ως κτίριο κράτησης. Πρόκειται για κτίριο σύνθετου σχήματος με ισόγειο και διώροφο τμήμα και είσοδο στη δυτική πλευρά του. Το κτίριο κατασκευάστηκε μεταξύ των ετών 1858-1937, διάστημα που προκύπτει από το γεγονός ότι δεν αποτυπώνεται στα σχέδια και τους χάρτες που συντάχθηκαν επί Βρετανικής Προστασίας και παρουσιάστηκαν προηγουμένως, αλλά εντοπίζεται σε αεροφωτογραφία του Ελληνικού Κτηματολογίου με έτος λήψης το 1937, καθώς και σετην πινακίδα 31 του κτηματολογικού χάρτη Παλαιάς και Νέας Πόλης Κέρκυρας με πιθανή ημερομηνία σύνταξης το έτος 1947 (εικ. 5 και 10).

⁵⁷ Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (2013), άποψη Ελληνικής Κυβέρνησης.

Στον ίδιο χάρτη αποτυπώνεται ακόμη ένα κτίριο στην ανατολική πλευρά των φυλακών το οποίο σημειώνεται ως «αγγειοπλαστεϊόν». Το κτίριο αυτό εντοπίζεται και στην αεροφωτογραφία του έτους 1937, ενώ σήμερα έχει κατεδαφιστεί.

4.5 Τυπολογία

Η μεταφορά των φυλακών σε νέα θέση και ταυτόχρονα η κατασκευή ενός καλά μελετημένου, τόσο σε αρχιτεκτονικό όσο και σε φιλοσοφικό επίπεδο, κτιριολογικού προγράμματος, αποτελούν ένδειξη της αλλαγής που συντελούνταν κατά την περίοδο κατασκευής τους στην αντίληψη περί σωφρονισμού, η οποία εκφράζεται με τη «μετάβαση από την κυριαρχία των σωματικών ποινών στην ποινή κατά της ελευθερίας»⁵⁸. Οι φυλακές πλέον αποτελούν διακριτό χώρο που αποσπάται από το διοικητικό κέντρο και τοποθετείται σε καλά προστατευμένη θέση, με καθιέρωση ζώνης απαγόρευσης της δόμησης για τον έλεγχο της γύρω περιοχής. Οι κτιριακές υποδομές χαρακτηρίζονται από εμφανώς μεγαλύτερες εγκαταστάσεις σε σχέση με την προηγούμενη κατάσταση και προορίζονται για τη δημιουργία εντός οργανισμού με σκοπό την ασφαλή φύλαξη ατόμων και το σωφρονισμό τους. Το μέγεθος του κτιριακού συγκροτήματος δίνει τη δυνατότητα μακράς κράτησης.

Η ποινή της στέρησης της ελευθερίας πηγάζει από την αξία της ελευθερίας του ατόμου και την έννοια της ατομικής ευθύνης που θεμελιώθηκαν θεωρητικά κατά το Διαφωτισμό. Οι αρχές του Διαφωτισμού διαμόρφωσαν τα σύγχρονα ποινικά συστήματα. Οι αναγνώσεις και οι διατυπούμενες θεωρίες για την εξέλιξη των ποινικών συστημάτων και της έννοιας της φυλακής είναι πολλές με διαφορετικές αφετηρίες. Σημαντικό πλήθος αναλύσεων εστιάζει στη δημιουργία του κοινωνικού συμβολαίου με την καθιέρωση ατομικών ελευθεριών και κοινωνικών αξιών. Υπό αυτό το πρίσμα, η τιμωρία των παραβατών είναι αναγκαία, όχι μόνο για την προστασία της κοινωνίας, αλλά και για τη συσπείρωσή της απέναντι στον εγκληματία και συνεπώς γύρω από το προβαλλόμενο ως κοινωνικώς αποδεκτό. Οι έννοιες, δηλαδή, του εγκλήματος και της τιμωρίας είναι απαραίτητες για την κοινωνική συνοχή και πειθαρχία. Πλήθος αναλύσεων εστιάζει, επίσης, και στις οικονομικές σχέσεις παράλληλα με τις κοινωνικές και τις ταξικές. Συγκεκριμένα, η ανάγκη των αρχικών σταδίων της ανάπτυξης του καπιταλισμού για φθηνό εργατικό δυναμικό, πειθαρχημένο στη λογική και την πρακτική της βιομηχανικής παραγωγής που διαπερνάται από την «αξία του χρόνου» εξυπηρετείται πλήρως

⁵⁸ Κόρος (2016), σ. 24

από τις φυλακές, στις οποίες οι έγκλειστοι όχι μόνο εργάζονται υποχρεωτικά, αλλά εκπαιδεύονται στο συγκεκριμένο μοντέλο εργασίας.⁵⁹

Οι φυλακές της Κέρκυρας ανήκουν τυπολογικά στις ακτινωτές φυλακές με κεντρικό πύργο επιτήρησης. Το 1773 ξεκίνησε η επανακατασκευή των φυλακών της Γάνδης, που αργότερα έγιναν γνωστές ως *Maison de Force*, με πλήρως ακτινωτή διάταξη των κελιών και δυνατότητα άμεσης εποπτείας από ένα σύστημα εσωτερικών διαδρόμων (εικ. 32). Οι τρόφιμοι κρατούνταν σε ξεχωριστά κελιά κατά τη διάρκεια της νύχτας ενώ την ημέρα εργάζονταν σε κοινούς χώρους. Αυτό το σύστημα στην πορεία έγινε γνωστό ως μικτό ή Ωβούρνειο από την εφαρμογή του στις φυλακές του Όμπουρν της Νέας Υόρκης των ΗΠΑ. Το Ωβούρνειο σύστημα αποτελεί μετεξέλιξη του πλήρως απομονωτικού, παρότι εφαρμοζόταν ο κανόνας της σιωπής, καθώς το πλήρως απομονωτικό σύστημα χαρακτηρίστηκε ως απάνθρωπο από τον αριθμό των αυτοκτονιών που σημειώνονταν και καθώς υστερούσε στην παραγωγικότητα της εργασίας και οδηγούσε σε πιο ακριβές στην ανέγερση κτιριακές εγκαταστάσεις.⁶⁰ Η θεωρία για την επιτήρηση και την άσκηση της εξουσίας ενισχύθηκε με το Πανοπτικό μοντέλο (εικ. 31), σύλληψη του J. Bentham το 1787, και το οποίο ενσωματώθηκε εν μέρει στο σχεδιασμό των ακτινωτών φυλακών.⁶¹ Το Πανοπτικό σύστημα έχει στον πυρήνα της λογικής του τη δημιουργία μιας νέας μορφής πειθαρχίας με διττή φύση. Από τη μία πλευρά, η έννοια της πειθαρχίας σχετίζεται με τη δημιουργία ενός τόπου, ενός ιδρύματος, αφιερωμένου στην απόσπαση από την κοινωνία των υποκειμένων που θεωρείται ότι παραβιάζουν το κοινωνικό συμβόλαιο και από την άλλη, δημιουργεί έναν νέο, βελτιωμένο τρόπο άσκησης της εξουσίας σε σχέση με το παρελθόν. Ο κτιριακός σχεδιασμός βασίζεται στη δημιουργία ατομικών κελιών διατεταγμένων με τρόπο ώστε να επιτρέπεται η διαρκής επιτήρησή τους, αλλά να αποτρέπεται οποιαδήποτε επαφή μεταξύ των τροφίμων. Πρόκειται για μηχανισμό όχι μόνο σωματικής αλλά και πνευματικής επιβολής της εξουσίας, καθώς οι κρατούμενοι παρότι δε γνωρίζουν την ακριβή στιγμή και το διάστημα κατά το οποίο παρακολουθούνται, υποβάλλονται σε καθεστώς μόνιμης ορατότητας και δυνατότητας παρακολούθησης με συνέπεια να γίνονται οι ίδιοι φορείς της εξουσίας, η οποία πλέον λειτουργεί αυτόματα.⁶²

⁵⁹ Κόρος (2016), σ. 27-30,37-38,45-48.

⁶⁰ Roth (2006), σ. 117-118 και Ασημακόπουλος και Μετάφας (2008), σ. 24-26.

⁶¹ Ασημακόπουλος και Μετάφας (2008), σ/. 25.

⁶² Φουκώ (1976), σ. 261, 266,275.

4.6 Οι κρατούμενοι. Νομοθεσία - Καταστατικό - Συνθήκες κράτησης

Περίοδος Βρετανικής Προστασίας (κατασκευή - 1864)

Ο κανονισμός των φυλακών συντάχθηκε το 1847 από τον δικηγόρο Κοτσίρη και δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα των φυλακών το Μάρτιο και τον Απρίλιο του 1876.⁶³ Το σύστημα των φυλακών ήταν το μέσο ή μικτό. Σύμφωνα με αυτό οι κρατούμενοι συμβίωναν κατά τη διάρκεια της μέρας και απομονώνονταν σε ατομικά κελιά κατά τη διάρκεια της μεσημβρινής σίτισης και της νυχτερινής κατάκλισης. Κατά τις ώρες της απομόνωσης οι κρατούμενοι υποχρεούνταν σε απόλυτη ησυχία. Τις εργάσιμες ώρες μπορούσαν να συνδιαλέγονται χαμηλόφωνα μόνο όταν ήταν απολύτως απαραίτητο. Κάθε τραγούδι, κραυγή ή σφύριγμα απαγορεύονταν αυστηρά. Η διαίτα ήταν λιτή, το κάπνισμα απαγορευόταν και η προσευχή ήταν υποχρεωτική.⁶⁴

Το μικτό σύστημα εφαρμόστηκε για πρώτη φορά το 1824 στις φυλακές Auburn της Νέας Υόρκης των Η.Π.Α.. Το σύστημα αυτό που αποτέλεσε συνδυαστική μετεξέλιξη των προηγούμενων συστημάτων, κοινοβιακού και απομόνωσης, προέκυψε από την ανάγκη εκμετάλλευσης της εργασίας των κρατουμένων, καθώς επέφερε οικονομικά οφέλη στις βιομηχανίες που σύναπταν συμβάσεις με τις διοικήσεις των φυλακών. Το σύστημα αυτό επικράτησε κυρίως στις Η.Π.Α..⁶⁵

Περίοδος μετά την Ένωση με το Βασίλειο της Ελλάδας (1864 - 1885)

Μετά την ένωση των Επτανήσων με το Βασίλειο της Ελλάδας η λειτουργία των φυλακών υπαγορεύθηκε από το βασιλικό διάταγμα «Περί σωφρονιστικής φυλακής» της 31.12.1836 (ΦΕΚ 81 Α' / 1836), το οποίο προέβλεπε το μικτό σύστημα. Ο κανονισμός της του 1847 και το βασιλικό διάταγμα είχαν μεγάλη συνάφεια.

Τον Αύγουστο του 1877 στις φυλακές φιλοξενούνταν 196 κρατούμενοι. Σύμφωνα με τον κανονισμό του Σωφρονιστηρίου το πρόγραμμα των κρατουμένων περιλάμβανε υποχρεωτική πρωινή και απογευματινή εργασία, ξεκούραση κατά τις μεσημβρινές ώρες, περιδιάβαση και διδασκαλία γραμμάτων και ηθικής. Εντός των φυλακών λειτουργούσαν εργαστήρια υποδηματοποιίας, ραπτικής, επιπλοποιίας, κεραμοποιίας, πλινθοποιίας και κατασκευής

⁶³ Εφημερίς των Φυλακών (Οργανιστική, Νομική, Οικονομική), Μάρτιος 1876 και Απρίλιος 1876 (ΑΕΚ).

⁶⁴ Χιώτης (1887), σ. 278.

⁶⁵ Κόρος (2016), σ. 80-82.

ψάθινων καπέλων στα οποία οι άνδρες και οι γυναίκες εργάζονταν ξεχωριστά. Από τα έσοδα που προέκυπταν από την πώληση των προϊόντων ένα μέρος κατέληγε στους κρατούμενους με την αποφυλάκισή τους. Το ίδιο ίσχυε και για τους κρατούμενους που ήταν καταδικασμένοι σε δημόσια έργα.⁶⁶

Το βασιλικό διάταγμα του 1836 αποτέλεσε πρωτοποριακό κείμενο για το ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα, που όμως δεν εφαρμόστηκε, μάλιστα, την περίοδο αυτή η κριτική που ασκείται στο ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα χρησιμοποιεί τις φυλακές της Κέρκυρας ως φωτεινό παράδειγμα σε αντίθεση με τα μη μελετημένα κτίρια των λοιπών ελληνικών φυλακών που εφαρμόζουν το απομονωτικό σύστημα.⁶⁷

Περίοδος σωφρονιστικών μεταρρυθμίσεων (1885 - 1936)

Το 1885 οι ελληνικές φυλακές διακρίνονται σε Επανορθωτικές, Ποινικές και Σωφρονιστικές, ανάλογα με την ποινή των καταδίκων. Επίσης, καθιερώνονται κατηγορίες φυλακών για τους υπόδικους (Εξεταστικές), τις γυναίκες και τους καταδικασμένους για χρέη. Οι φυλακές Κέρκυρας λειτούργησαν ως Εξεταστικές, Επανορθωτικές και Σωφρονιστικές (ΦΕΚ 97 Α'/1885). Το 1887 η αρμοδιότητα επί των φυλακών μεταφέρεται από το Υπουργείο Εσωτερικών στο Υπουργείο Δικαιοσύνης. Το 1917 γίνεται νέα διάκριση στις κατηγορίες των φυλακών και πλέον χωρίζονται σε Επανορθωτικές, Εγκληματικές και Σωφρονιστικές. Οι φυλακές Κέρκυρας θα ενταχθούν στην κατηγορία των Εγκληματικών φυλακών, ενώ παράλληλα θα λειτουργήσουν και Επανορθωτικές φυλακές που στεγάστηκαν στο παρακείμενο συνοδό κτίριο (εικ 10). Το 1935 οι Εγκληματικές και οι Επανορθωτικές φυλακές της Κέρκυρας, στις οποίες κρατούνταν συνολικά 411 άτομα, συγχωνεύονται.

Περίοδος Δικτατορίας Μεταξά (1936 – 1940)

Κατά την περίοδο της Δικτατορίας Μεταξά οι φυλακές λειτουργούν ως Εγκληματικές και εκτός των ποινικών κρατουμένων, φιλοξενούν και πολιτικούς κρατούμενους. Οι πολιτικοί κρατούμενοι προέρχονταν από το χώρο της Αριστεράς και μεταξύ αυτών βρέθηκαν τα

⁶⁶ Εφημερίς των Φυλακών (Οργανιστική, Νομική, Οικονομική), Μάρτιος 1876, σ. 125, Ιούνιος 1876, σ. 174 και Αύγουστος 1877, σ. 6 (ΑΕΚ)

⁶⁷ Ασημακόπουλος, Μ. & Μετάφας, (2008).

κυριότερα στελέχη του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας (ΚΚΕ).⁶⁸ Οι πολιτικοί κρατούμενοι τοποθετήθηκαν στην ακτίνα Θ' και φυλακίστηκαν σε καθεστώς διαρκούς απομόνωσης κατά παράβαση του κανονισμού των φυλακών. Σύμφωνα με το Β. Νεφελούδη, μέλους της γραμματείας του πολιτικού γραφείου του ΚΚΕ, η απομόνωση ήταν τόσο ολοκληρωτική που από τη μεταφορά τους στις φυλακές το 1938 ξαναείδε έναν συγκρατούμενό του δύομιση χρόνια αργότερα. Μάλιστα, χαρακτηρίζει την ακτίνα Θ' ως «τάφο ζωντανών ανθρώπων». Οι κρατούμενοι της ακτίνας Θ' έβγαιναν από τα κελιά μόνο 30 λεπτά τη μέρα και αντιμετώπιζαν ελλείψεις σε βασικά για τη διαβίωση και την υγιεινή τους είδη.⁶⁹

Ο βασικός στόχος της κράτησής τους ήταν η αποκήρυξη των πολιτικών ιδεών τους με την υπογραφή «δήλωσης μετάνοιας» και προς το σκοπό αυτό υφίσταντο βασανιστήρια και κακομεταχείριση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η δολοφονία του Χρ. Μαλτέζου, γραμματέα της ΟΚΝΕ, ο οποίος υπέκυψε σε τραύματα που προκλήθηκαν από βασανισμό στις 22 Νοεμβρίου 1938.⁷⁰

Το καθεστώς της απομόνωσης στην ακτίνα Θ' τερματίζεται στις 3 Νοεμβρίου 1940 εν μέσω βομβαρδισμού της πόλης της Κέρκυρας από τους Ιταλούς.⁷¹

Περίοδος Ιταλικής Κατοχής (1940-1943)

Κατά την περίοδο της Ιταλικής Κατοχής οι φυλακές λειτούργησαν υπό ιταλική διοίκηση και φιλοξένησαν τους «ιταλοκρατούμενους», δηλαδή εκείνους που είχαν συλλάβει οι ιταλικές αρχές για παραβάσεις της νομοθεσίας που επέβαλαν οι ιταλοί. Ο αριθμός των πολιτικών κρατουμένων της προηγούμενης περιόδου μειώθηκε βαθμιαία με την αποφυλάκιση ή τη μεταγωγή τους, έως ότου απέμεινε μόνο ο Β. Νεφελούδης, ακόμα και μετά τη συμπλήρωση της ποινής του. Την άνοιξη του 1943 εξορίστηκε στους Παξούς, όπου ήδη είχαν εκτοπιστεί 150 περίπου Επτανήσιοι.⁷²

⁶⁸ Μεταξύ των πολιτικών κρατουμένων βρέθηκαν ο Ν. Ζαχαριάδης, γενικός γραμματέας του ΚΚΕ, ο Θ. Κλάρας, καπετάνιος του ΕΛΑΣ, ο Χρ. Μαλτέζος, γραμματέας της ΟΚΝΕ (Νεφελούδης (1974), σ. 170-171)

⁶⁹ Νεφελούδης (1974), σ. 20-21, 181

⁷⁰ Πετρόπουλος (2001, Νοέμβριος 18)

⁷¹ Νεφελούδης (1974), σ. 302.

⁷² ό.π., σ. 300-316

Περίοδος Εμφυλίου Πολέμου και των χρόνων που ακολούθησαν (1946-1963)

Κατά την περίοδο αυτή η ιδεολογική σύγκρουση, στην οποία επικρατούσε η ιδεολογία της Αριστεράς, οδηγεί την επίσημη εξουσία στη δημιουργία ιδεολογικού και κρατικού μηχανισμού για την εξασφάλιση της επικράτησής της. Η κρατική αφήγηση επικεντρώνεται στον αντικομμουνισμό, ιδεολογία που υποστήριζε ότι οι πραγματικοί εχθροί και προδότες της πατρίδας είναι οι κομμουνιστές γιατί επιβουλεύονται την ανεξαρτησία της. Με τον τρόπο αυτό επέρχεται τεχνητός διχασμός και οι πολίτες χωρίζονται σε «εθνικόφρονες» και «προδότες». Η αντίληψη αυτή είχε ως εκφραστή τις κρατικές και παρακρατικές ομάδες της Δεξιάς και τους συνεργάτες των Ναζί. Ως απώτερο στόχο είχε την επαναφορά της προπολεμικής άρχουσας τάξης, τα συμφέροντα της οποίας θίγονταν από το συλλογικό αίσθημα εθνικής περηφάνιας και δύναμης που είχε τότε επικρατήσει, καθώς και τις σημαντικές κοινωνικές κατακτήσεις κατά τη διάρκεια της κατοχής. Την περίοδο αυτή το κοινοβουλευτικό πολίτευμα λειτουργεί στρεβλά, με πλήθος έκτακτων μέτρων, ενώ ο διαχωρισμός των πολιτών καταργεί τη θεμελιώδη για τη δημοκρατία έννοια της ισοπολιτείας.⁷³

Σύμφωνα με τον Τσουκαλά, όπως παρατίθεται από το Μοσχόπουλο (2006) «το Σύνταγμα της εποχής όριζε ότι τα πολιτικά αδικήματα εκδικάζονταν από τα ορκωτά δικαστήρια, τα οποία δεν είχαν το δικαίωμα επιβολής θανατικής ποινής». Για το λόγο αυτό ήταν απαραίτητο οι πολιτικοί κρατούμενοι να καταδικαστούν για αδικήματα που δεν τεκμηριώνονταν νομικά ως πολιτικά. Σε δικαστικές αποφάσεις της περιόδου 1945-1950, με το δεδομένο ότι τα πολιτικά αδικήματα δεν τεκμηριώνονταν σαφώς στο Δίκαιο, διατυπώνεται το σκεπτικό ότι τα πολιτικά αδικήματα στρέφονται κατά του πολιτεύματος, αλλά επειδή αυτά καλούν σε πράξεις που έχουν ως σκοπό την προσβολή της έννομης τάξης, δεν μπορούν να θεωρούνται πολιτικά. Με τον τρόπο αυτό ολοκληρώθηκε η δημιουργία ενός «απάνθρωπου νομικού πλέγματος σε ένα κατ' επίφαση δημοκρατικά συγκροτημένο κράτος».⁷⁴ Οι πολιτικοί κρατούμενοι της περιόδου χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες. Σε εκείνους που είχαν καταδικαστεί για κατοχικά αδικήματα, σε εκείνους που είχαν καταδικαστεί για αδικήματα που διαπράχθηκαν το Δεκέμβρη του 1944 και σε εκείνους που καταδικάστηκαν για αδικήματα που διαπράχθηκαν μετά το Δεκέμβρη του 1944.⁷⁵

⁷³ Μοσχόπουλος (1996), σ. 21 -22

⁷⁴ Μοσχόπουλος (1996), σ. 25-26

⁷⁵ ό.π., σ. 27-30

Το 1947 γίνεται μεταγωγή 60 περίπου ατόμων στις φυλακές Κέρκυρας, η οποία ακολουθείται από μεταγωγή 200 περίπου ατόμων. Το διάστημα 1948 – 1949 στις φυλακές κρατούνταν 450 έως 600 άτομα. Το 1948 γίνεται μεταγωγή προς τις φυλακές Αίγινας όσων δεν ήταν καταδικασμένοι σε θάνατο και φυλακές Κέρκυρας, όπως και άλλες ελληνικές φυλακές μπορούν να χαρακτηριστούν ως «αποθήκες μελλοθανάτων».

Οι κρατούμενοι παρέμεναν στα κελιά κατά 16 ώρες τη μέρα ή κατά 21 στην περίπτωση της απομόνωσης και στεγάζονταν σε ξεχωριστές ακτίνες ανάλογα με το αν χαρακτηρίζονταν ως δοσίλογοι, «μεταμεληθέντες» κομμουνιστές ή «αμετανόητοι» κομμουνιστές. Μετά το έτος 1950 οι κρατούμενοι που είχαν αποκηρύξει τον κομμουνισμό στεγάζονταν στο παρακείμενο κτίριο το οποίο μέχρι τότε λειτουργούσε ως Επανορθωτική φυλακή.⁷⁶

Κατά την περίοδο αυτή, όπως και κατά τη Δικτατορία Μεταξά, η κυβέρνηση προσπαθούσε να αποσπάσει «δηλώσεις μετάνοιας» με κάθε τρόπο και με ιδιαίτερη ένταση. Σε αντίθεση, όμως, με το παρελθόν, οι δηλώσεις δεν οδηγούσαν στην αποφυλάκιση, αλλά κατά κύριο λόγο στην αναβολή της θανατικής ποινής. Απαιτούνταν ιδιαίτερη προσπάθεια από τον κρατούμενο για να αποδείξει την ειλικρινή μεταμέλειά του και υπήρξαν περιπτώσεις, κατά τις οποίες οι εκτελέσεις δεν αναβλήθηκαν.

Οι δηλώσεις μετάνοιας παρουσιάζονταν από το κράτος ως νίκες στο ιδεολογικό μέτωπο και αξιοποιούνταν για να κάμψουν το φρόνημα των πολιτικών κρατουμένων. Η αποκήρυξη των ιδεών και της κοσμοθεωρίας αποτελούσε πλήγμα στη συγκρότηση όσων υπέγραφαν. Τη δήλωση ακολουθούσε η δημοσιοποίησή της στον τόπο κατοικίας τους ή περιθωριοποίηση από τους άλλους κρατούμενους.⁷⁷

Κατά την περίοδο αυτή στην Κέρκυρα λειτουργούσε εκτελεστικό απόσπασμα. Το διάστημα 1947 -1949, τεκμηριώνεται ότι πραγματοποιήθηκαν 112 εκτελέσεις στη γειτονική νησίδα Λαζαρέτο. Η πρώτη εκτέλεση έγινε το Μάιο του 1947. Η τελευταία εκτέλεση πραγματοποιήθηκε αρκετά αργότερα, στις 16.11.1954, στη θέση «παλαιό πεδίο βολής» των Αλυκών Κέρκυρας. Ενάντια στις εκτελέσεις οι κρατούμενοι χρησιμοποίησαν ως διαμαρτυρία απεργίες πείνας. Συνολικά πραγματοποιήθηκαν τρεις απεργίες, δύο κατά το 1948 με διάρκεια 9 ημέρες έκαστη και μία το 1949 με διάρκεια 17 ημέρες. Μόνο κατά την τρίτη απεργία έγινε

⁷⁶ ό.π., σ. 49-50

⁷⁷ ό.π., σ. 42-43

χρήση της μεθόδου της αναγκαστικής σίτισης. Σημαντικό ανασταλτικό ρόλο διαδραμάτισε και η κοινωνία της Κέρκυρας που αντιδρούσε στην πραγματοποίηση των εκτελέσεων.⁷⁸

Οι κρατούμενοι που θα εκτελούνταν, οδηγούνταν στα πειθαρχικά κελιά που βρίσκονται στο ισόγειο της ακτίνας Α' μετά τη νυχτερινή καταμέτρηση της προηγούμενης μέρας. Στα κελιά αυτά έχουν προσδώσει το χαρακτηρισμό «ο Γολγοθάς». Η στιγμή του αποχωρισμού είχε μεγάλη συναισθηματική φόρτιση. Μετά τον αποχαιρετισμό, οι συγκρατούμενοι απευθύνονταν προς την κοινωνία της Κέρκυρας δημοσιοποιώντας, τις επικείμενες εκτελέσεις και έκαναν έκκληση να σταματήσουν συνολικά οι εκτελέσεις. Ο αποχαιρετισμός των κρατουμένων με τη χαρακτηριστική φράση «γειά σας, αδέρφια...» θα μείνει στην ιστορία «όχι απλά σαν χαιρετισμός, αλλά σαν μια ιαχή νίκης και σαν μία κραυγή ανθρώπινου πόνου.»⁷⁹

Περίοδος στρατιωτικής δικτατορίας έως σήμερα

Μετά την πτώση της Χούντας των συνταγματαρχών και τη συγκρότηση κυβέρνησης με πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή παύουν οι πολιτικές διώξεις και οι πολιτικοί κρατούμενοι αποφυλακίζονται.

Στα χρόνια που ακολούθησαν οι φυλακές Κέρκυρας συνέχισαν τη λειτουργία τους και οι συνθήκες κράτησης συνέχισαν να είναι εξαιρετικά δύσκολες για τους τροφίμους σύμφωνα με μαρτυρίες που είδαν το φως της δημοσιότητας μετά από αγώνα των ίδιων των τροφίμων. Κατά τη δεκαετία του 1970 και 1980 οι φυλακές λειτούργησαν ως πειθαρχικές και υπήρξαν πολλές καταγγελίες για επιβεβαιωμένους βασανισμούς κρατουμένων από τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους. Η κατάσταση αυτή ήταν που οδήγησε σε εξεγέρσεις των φυλακισμένων τα έτη 1987 και 1996.⁸⁰ Βελτίωση στις κτιριακές υποδομές επήλθε μετά το 2006 όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα. Ωστόσο, σε προσφυγή πρώην κρατούμενου των φυλακών Κέρκυρας που κατατέθηκε το 2011 καταγγέλλονται υπερπληθυσμός, ασυντήρητες υποδομές, έλλειψη βασικών ειδών όπως κρεβάτια, στρώματα, λευκά είδη και λοιπά, έλλειψη ζεστού και πόσιμου νερού, κακές συνθήκες υγιεινής και έλλειψη υποστήριξης από ψυχίατρο, ψυχολόγο και λοιπά.

⁷⁸ ό.π., σ. 50-53, 57-61, 64

⁷⁹ ό.π., σ. 65-66

⁸⁰ Μηχανή του χρόνου Cyprus edition (χ.χ.). και Χρήστος Ρούσσος σήμερα – ο θρυλικός “Άγγελος” εξομολογείται (χ.χ.), Κέρκυρα: Αποδράσεις και εξεγέρσεις που συγκλόνισαν την Ελλάδα! (2015) και Μηχανή του χρόνου (χ.χ.).

Το 2017 ιδρύθηκε το σχολείο δεύτερης ευκαιρίας (Σ.Δ.Ε.) του καταστήματος κράτησης Κέρκυρας ταυτόχρονα με την κατάργηση της χρήσης των πειθαρχικών κελιών της ακτίνας Α με σκοπό τη μετατροπή τους σε χώρο ιστορικής μνήμης. Το σχολείο λειτουργεί στον όροφο του κεντρικού κτιρίου. Ο κύκλος φοίτησης είναι διετής και απευθύνεται σε άτομα που έχουν απολυτήριο Δημοτικού, αλλά δεν έχουν τελειώσει το Γυμνάσιο. Ο τίτλος που απονέμεται είναι ισότιμος με αυτόν του Δημοσίου Γυμνασίου. Στο σχολείο των φυλακών Κέρκυρας λειτουργούν δύο τμήματα τα οποία δέχονται έως 20 μαθητές. Το ενδιαφέρον των κρατούμενων παραμένει αμείωτο κάθε χρόνο και κατά μέσο όρο φοιτούν 30 έως 40 άτομα κατ' έτος, πλήθος που θεωρείται εξαιρετικά ικανοποιητικό συγκρινόμενο με τον συνολικό πληθυσμό των κρατουμένων, που ανέρχεται περίπου στους 320. Το σχολείο συμμετέχει ενεργά σε πολιτιστικές και κοινωνικές δράσεις και υποστηρίζεται από την τοπική κοινωνία.⁸¹

Η μεγάλη δυσκολία που αντιμετωπίζει έγκειται στην υποχρηματοδότηση η οποία δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με τήρηση ταμείου ή χρηματοδότησης από τη Σχολική Επιτροπή του Δήμου καθώς υπάγεται για δομή που υπάγεται στη Γενική Γραμματεία Επαγγελματική Εκπαίδευση & Δια Βίου Μάθηση και όχι στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση όπως τα υπόλοιπα Δημόσια σχολεία. Η αδυναμία κάλυψης των οικονομικών αναγκών έχει οδηγήσει στο κλείσιμο πολλών Σ.Δ.Ε.. Η δυσκολία αυτή υπερνικάται στη συγκεκριμένη περίπτωση από τη διοργάνωση εκδηλώσεων και τη βοήθεια του Συλλόγου «Φίλοι Σχολείου Φυλακών Κέρκυρας», όπως και πολλών άλλων που στηρίζουν ενεργά το εγχείρημα αυτό. Τα οφέλη από τη λειτουργία ενός σχολείου φυλακών είναι πολλαπλά. Αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με έρευνες το 80% των ατόμων που αποφυλακίζονται από φυλακές Β' τύπου (όπως αυτές της Κέρκυρας) επιστρέφουν στην φυλακή, σε αντίθεση με το αντίστοιχο ποσοστό που αφορά στα άτομα που αποφυλακίζονται και έχουν φοιτήσει σε Σχολείο Φυλακών και το οποίο είναι 10%.⁸²

⁸¹ Συνέντευξη με το διευθυντή του σχολείου κ. Κυριάκο Κωλέση στις 20 Ιανουαρίου 2023.

⁸² ό.π.

5. Μουσειακή έκθεση στα πειθαρχικά κελιά της ακτίνας Α' των Φυλακών Κέρκυρας -

Προγραμματισμός έκθεσης (προκαταρκτική μελέτη)

5.1 Εισαγωγή

Η έκθεση πρόκειται να φιλοξενηθεί σε τμήμα της ακτίνας Α. Το τμήμα βρίσκεται στο ισόγειο και στεγάζει 9 κελιά, τα οποία στο παρελθόν έχουν χρησιμοποιηθεί ως πειθαρχικά και ως κελιά μελλοθανάτων.

Η κεντρική νοηματική ιδέα της έκθεσης βασίζεται στην ξεχωριστή σημασία που λαμβάνει ο χώρος, σε ιστορικό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, κατά τη μετατροπή του σε χώρο μνήμης και πολιτισμού με απόφαση της Πολιτείας. Τα δύσκολα ζητήματα που διερευνώνται αποτελούν σχόλιο που έχει ως στόχο τη διατήρηση της συλλογικής μνήμης και τη δημιουργία ανοιχτού κοινωνικού διαλόγου. Η έκθεση αντιμετωπίζεται ως πρόδρομη κατάσταση της εξολοκλήρου επαναξιοποίησης/επανάχρησης του συγκροτήματος των φυλακών Κέρκυρας προκειμένου όχι μόνο να αφηγείται, αλλά να αποτελέσει χώρο κοινωνικής έκφρασης και παραγωγής πολιτιστικού προϊόντος. Με τον τρόπο αυτό η κοινωνική απομόνωση και ο αποκλεισμός αντικαθίστανται από την κοινωνική δημιουργία, οδηγώντας σε μία μεταφορική εξιλέωση.

Η κεντρική χωρική ιδέα βασίζεται στο ότι ο χώρος, ως μουσείο του εαυτού του, θα αφηγείται την ιστορία του, θα μεταφέρει την κοινωνική διάσταση του εγκλεισμού και την ανάγκη έκφρασης των ανθρώπων. Θα θίγει τις συνθήκες που δημιουργεί μία κεντρική απόφαση εξόντωσης τμήματος του πληθυσμού στη βάση της θεωρίας των αποδεκτών ή όχι ιδεών και αξιών στις μελανές για την ελευθερία του λόγου και τα δημοκρατικά δικαιώματα μέρες του τόπου.⁸³ Η έκθεση θα περιλαμβάνει τόσο την παρουσίαση του κτιρίου και των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών κατασκευής και χρήσης του, όσο και μαρτυρίες ανθρώπων του βίωσαν τον εγκλεισμό σε αυτές τις φυλακές, εστιάζοντας στους πολιτικούς κρατούμενους.

Η αποτύπωση του χώρου έγινε από τη γράφουσα κατά τις επισκέψεις που έλαβαν χώρα το 2017 για τη δημιουργία της πρώτης έκθεσης.

⁸³ Η χωρική-μουσειολογική κεντρική ιδέα, παρότι αποτελεί αποτέλεσμα και ζητούμενο του χωρικού προγραμματισμού, παρατίθεται στην αρχή για λόγους κατανόησης του κειμένου.

5. 2 Ο χώρος της έκθεσης

Ανάγνωση του χώρου

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, ο υπό μελέτη χώρος αποτελεί τμήμα του ισογείου της ακτίνας Α'. Αποτελείται από 9 κελιά και ένα διάδρομο που τα ενώνει και έχει ξεχωριστή λειτουργία από την υπόλοιπη ακτίνα. Η πρόσβαση γίνεται από το προαύλιο της κεντρικής εισόδου των φυλακών μεταξύ των ακτίνων Α' και Κ' και δεν έρχεται σε επαφή με τους χώρους που χρησιμοποιούν οι κρατούμενοι. Η υπόλοιπη ακτίνα Α' είναι προσβάσιμη από είσοδο που βρίσκεται στο προαύλιο που της αντιστοιχεί, στη βόρεια πλευρά της. Με βάση τον αρχικό σχεδιασμό, τα κελιά είναι τοποθετημένα προς την πλευρά του προαυλίου της ακτίνας και ο διάδρομος προς την πλευρά του προαυλίου της κεντρικής εισόδου, σε πλήρη αντιστοίχιση με τα κτίρια που στεγάζουν δύο ακτίνες. Για τον εξαερισμό των κελιών υπάρχει ένα άνοιγμα στον εξωτερικό τοίχο σε ύψος περίπου 2,63μ και ένα άνοιγμα πάνω από τις πόρτες, σε ύψος περίπου 2,70μ, το οποίο επικοινωνεί με το διάδρομο, οποίος, με τη σειρά του επικοινωνεί με τον εξωτερικό χώρο (προαύλιο εισόδου) μέσω μίας βαριάς ξύλινης πόρτας και τριών ανοιγμάτων κατά μήκος του, διαμορφωμένων σε μη προσβάσιμο ύψος.⁸⁴

Το υπό μελέτη τμήμα έχει υποστεί τροποποιήσεις οι οποίες σχετίζονται με την απομόνωσή του από την υπόλοιπη δραστηριότητα της ακτίνας Α'. Πιο συγκεκριμένα, κατασκευάστηκε εγκάρσιος στη διαμήκη διεύθυνση διαχωριστικός τοίχος που «φράζει» το διάδρομο και απομονώνει τα κελιά από το κλιμακοστάσιο και τον προθάλαμο / κοινόχρηστα τμήματα.⁸⁵ Τα ανοίγματα στον εξωτερικό τοίχο των κελιών κλείστηκαν πλήρως με την κατασκευή συμπαγούς τοίχου και η ανάγκη για αερισμό καλύπτεται από το άνοιγμα στον εσωτερικό τοίχο με το διάδρομο, σε συνδυασμό με τα ελάχιστα ανοίγματα στον άλλο εξωτερικό τοίχο. Με αυτό τον τρόπο τα κελιά λαμβάνουν εξωτερικό αέρα, αλλά δεν έχουν επαφή με την υπόλοιπη δραστηριότητα της φυλακής, ούτε όμως και με το φυσικό φως.

Τα κελιά διατηρούν την αρχική μορφή τους με μόνη διαφορά τη σφράγιση των εξωτερικών ανοιγμάτων, το ίχνος των οποίων παραμένει. Έχουν διαστάσεις περίπου 1,80μ επί 3,34μ, μέγιστο ελεύθερο ύψος περίπου 3,16μ, θολωτή οροφή και βαριά ξύλινη πόρτα. Οι τοίχοι είναι σοβατισμένοι, δεν έχουν τοποθετηθεί κουφώματα ή θέρμανση και παρατηρείται έντονο πρόβλημα υγρασίας.

⁸⁴ Βλ. εικόνες 11 έως 28

⁸⁵ Βλ. σχέδιο Απ. 1 και εικόνα 9.

Τοποθέτηση στον ευρύτερο χώρο

Η πρόσβαση στην έκθεση γίνεται από το προαύλιο της εισόδου των φυλακών, καθώς η είσοδος βρίσκεται μεταξύ της πύλης και του αρχιφυλακείου, μετά το οποίο είναι τοποθετημένη μεταλλική πόρτα που οδηγεί στο κεντρικό κτίριο. Η λειτουργία έκθεσης σε χώρο εν ενεργεία φυλακών συνεπάγεται περιορισμούς στη δυνατότητα επίσκεψης τόσο χρονικά, όσο και φυσικά.

Η συλλογή

Η συλλογή είναι «υπό συγκρότηση» καθώς, η μελέτη της ιστορίας και η καταγραφή μαρτυριών και αντικειμένων είναι μία ζωντανή διαδικασία που παράγει διαρκώς αποτελέσματα.

Η συλλογή περιλαμβάνει τα ακόλουθα:

- Το ίδιο το κτίριο,
- Τεκμήρια για την κατασκευή του κτιρίου,
- Ιστορικά τεκμήρια για τη λειτουργία του κτιρίου και το θεσμικό πλαίσιο που το διέπει,
- Ιστορικά τεκμήρια που αφορούν σε αποφάσεις για τους κρατούμενους,
- Φωτογραφικά τεκμήρια,
- Μαρτυρίες,
- Αντικείμενα που έχουν κατασκευαστεί εντός των φυλακών για την καλλιτεχνική έκφραση,
- Αντικείμενα που έχουν κατασκευαστεί εντός των φυλακών με στόχο την απόδραση και τη χρήση σε βιαιοπραγίες,
- Προϊόντα καλλιτεχνικής έκφρασης (ποιήματα, ζωγραφιές και άλλα),
- Αντικείμενα με χρηστική αξία που υπάρχουν στο χώρο (π.χ. εξοπλισμός ύπνου) και
- Σκίτσα και μηνύματα αποτυπωμένα στους τοίχους των κελιών.

Ποιότητες (ιδιαιτερότητες) του χώρου

Το κτίριο είναι χαρακτηρισμένο ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο από το Υπουργείο Πολιτισμού και προστατεύεται από τη σχετική νομοθεσία. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στο βαρύ ιστορικό και συναισθηματικό φορτίο του χώρου και να επιλεγούν λύσεις και

υλικά που θα επικοινωνήσουν το αντικείμενο της έκθεσης διατηρώντας την ισορροπία μεταξύ υλικών και άυλων εκθεμάτων. Ο χαρακτήρας των λύσεων θα πρέπει να είναι αναστρέψιμος.

Κατά τη σύνθεση της αφήγησης θα πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι παρότι ανά περιόδους έχουν χρησιμοποιηθεί διάφορα κελιά ως απομονωτικά και πειθαρχικά, τα κελιά στα οποία θα πραγματοποιηθεί η έκθεση έχουν το ιδιαίτερο βάρος της «φιλοξενίας» των κρατουμένων το τελευταίο βράδυ στη φυλακή πριν την εκτέλεσή τους κατά την περίοδο του εμφυλίου πολέμου. Ο χώρος στη συλλογική μνήμη έχει καταγραφεί ως «Γολγοθάς».

Μία ακόμα σημαντική παράμετρος είναι η στενότητα του χώρου. Οι μικρές επιμέρους διαστάσεις δημιουργούν περιορισμούς στη δυνατότητα ανάπτυξης του πληροφοριακού υλικού και τη διαχείριση αντικειμένων.

Στο χώρο δε μπορεί να λειτουργήσει WC για τους επισκέπτες.

Τέλος, η αδυναμία ρύθμισης των συνθηκών του χώρου, της υγρασίας και της θερμοκρασίας, οδηγούν στην ανάγκη χρήσης ανθεκτικών υλικών και πιθανά απομάκρυνση και επανατοποθέτηση τμημάτων της έκθεσης πριν και μετά από κάθε επίσκεψη.

5.3 Χωρικός-μουσειολογικός προγραμματισμός

Ανάπτυξη έκθεσης

Η επίσκεψη στο χώρο θα μπορεί να πραγματοποιείται ταυτόχρονα και κατά προτίμηση από 3 ή 4 άτομα τα οποία θα συνοδεύονται και θα διαρκεί περίπου 45 λεπτά. Ο συνοδός είναι απαραίτητος για την ασφάλεια των επισκεπτών και τη μη διατάραξη των λειτουργιών των φυλακών. Ταυτόχρονα, θα λειτουργεί ως φύλακας της έκθεσης δημιουργώντας συνειρμούς που προκύπτουν ασυναίσθητα από τη φύση του χώρου. Το πλήθος των επισκεπτών προκύπτει ως το βέλτιστο για την ομαλή διεξαγωγή της επίσκεψης στο χώρο, ταυτόχρονα, αποτελεί και το πλήθος ατόμων του κρατούνταν σε κάθε κελί κατά τη διάρκεια του εμφυλίου.

Η δυναμική του αντικειμένου και η κατάταξη της συλλογής ως «υπό συγκρότηση» δε δημιουργούν περιορισμούς κατά το σχεδιασμό της έκθεσης, καθώς η μορφή που επιλέγεται λαμβάνει υπόψη την ιδιαιτερότητα αυτή και επιτρέπει την εύκολη τροποποίηση του περιεχομένου.

Η πορεία της περιήγησης είναι γραμμική και ξεκινάει από το κελί που βρίσκεται πλησιέστερα στην είσοδο και συνεχίζει κάθε φορά στο αμέσως επόμενο. Με τον τρόπο αυτό η αφήγηση ολοκληρώνεται στο κελί που απέχει τη μεγαλύτερη απόσταση από την είσοδο και πλέον την έξοδο. Ταυτόχρονα, οι πληροφορίες επιλέγεται να δοθούν στα πρώτα κελιά, ενώ προχωρώντας προς το τέλος η αφήγηση εστιάζει στη βιωματική εμπειρία. Η μέθοδος παρουσίασης αυτή επιλέχθηκε για δύο λόγους. Αρχικά, επιτρέπει στους επισκέπτες να διανύσουν όση απόσταση επιθυμούν, καθώς μπορεί να υπάρξουν περιπτώσεις έντονης συναισθηματικής φόρτισης ή κόπωσης. Ο δεύτερος λόγος σχετίζεται με την ολοκλήρωση της εμπειρίας και βασίζεται στους ασυναίσθητους συνειρμούς που δημιουργούνται κατά την προσέγγιση της εξόδου από μία πτέρυγα φυλακών.⁸⁶

Η έκθεση αναπτύσσεται στα 9 κελιά και διαρθρώνεται στις ενότητες Εισαγωγή, Οι φυλακές από την κατασκευή τους έως το 1936, Οι πολιτικοί κρατούμενοι, Οι φυλακές από το 1975 έως σήμερα, Έκφραση, Διαρκής επιτήρηση, Συνύπαρξη, Απομόνωση, Αποχωρητήριο

Κελί 1 - Εισαγωγή

Παρουσίαση σύντομου ιστορικού των φυλακών από την κατασκευή τους μέχρι σήμερα μέσω της παροχής κειμένων. Επίσης, θα δίνεται η δυνατότητα κατανόησης του συγκροτήματος των φυλακών μέσω της επεξεργασίας μακέτας που θα βρίσκεται στο χώρο. Προς την ίδια κατεύθυνση δρα το ίδιο το βίωμα του επισκέπτη που εισάγεται απότομα σε ένα πολύ στενό χώρο (διάδρομο) και από εκεί σε ένα κελί φυλακών. Ταυτόχρονα, προκύπτει το ζήτημα της διαχείρισης του χώρου, καθώς η επίσκεψη θα πραγματοποιείται από 3 ή 4 άτομα με αποτέλεσμα τον αναγκαστικό συνωστισμό κατά την ανάγνωση των κειμένων. Κατά την είσοδο στο Κελί 1 οι επισκέπτες θα λαμβάνουν πληροφοριακό υλικό σε μορφή φυλλαδίου, με σκοπό τη διαρκή παροχή πληροφόρησης για την έκθεση κατά την παραμονή τους στο χώρο, αλλά και μετά το τέλος της επίσκεψης.

Τοποθετούμενα	μεταλλικά πλαίσια για στήριξη banner, banner μουσαμά, τραπέζι,
αντικείμενα:	μακέτα φυλακών, επεξηγηματική πινακίδα σε γραφή Braille,
	πληροφοριακό υλικό σε μορφή φυλλαδίου

⁸⁶ Πρόκειται για συνδήλωση, «δηλαδή για τη συνειδητή πρόκληση συνειρμών στον επισκέπτη, τους οποίους είτε τους αντιλαμβάνεται και τους επεξεργάζεται λογικά είτε τους διαισθάνεται και τους ενσωματώνει στο συνολικό εκθεσιακό βίωμα». Στο Τζώνος (2013), σ. 151-152.

Φωτισμός: Τοποθέτηση φωτιστικού σώματος στο άνοιγμα πάνω από την πόρτα με προδιαγραφές καλής διάχυσης του φωτός και φωτιστικού σώματος σε κάθε μεταλλικό πλαίσιο.

Η παραμονή στο χώρο: περίπου 8 λεπτά

Κελί 2 – Οι φυλακές από την κατασκευή τους έως το 1936

Παρουσίαση της ιστορικής διαδρομής του συγκροτήματος από την κατασκευή του έως τη Δικτατορία Μεταξά μέσω της παροχής κειμένων διαιρεμένης σε τρεις υποενότητες. Η παρουσίαση κάθε νοηματικής υποενότητας θα γίνεται με διακριτό τρόπο, ώστε να δημιουργηθούν τα σημεία στίξης στην αφήγηση που θα επιτρέψουν την κατανόηση των χρονικών περιόδων που παρουσιάζονται.

Υποενότητες:

- Κατασκευή των φυλακών έως την Ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα – περίοδος Βρετανικής Προστασίας (κατασκευή έως 1864): Το συγκρότημα σχεδιάστηκε εξ αρχής ως φυλακή και εκφράζει τις κοινωνικές αξίες και αντιλήψεις της εποχής για το σωφρονισμό και την κοινωνική επανένταξη. Συνοπτική παρουσίαση τυπολογίας συγκροτήματος.
- Οι Φυλακές Κέρκυρας μετά την Ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα (1864 – 1885): Μικτό σωφρονιστικό σύστημα
- Περίοδος σωφρονιστικών μεταρρυθμίσεων (1885 - 1936): Φυλακές και συνοδά κτίρια

Τοποθετούμενα αντικείμενα: μεταλλικά πλαίσια για στήριξη banner, banner μουσαμά, επεξηγηματική πινακίδα σε γραφή Braille,

Φωτισμός: Τοποθέτηση φωτιστικού σώματος στο άνοιγμα πάνω από την πόρτα με προδιαγραφές καλής διάχυσης του φωτός και φωτιστικού σώματος σε κάθε μεταλλικό πλαίσιο.

Η παραμονή στο χώρο: περίπου 6 λεπτά

Κελί 3 – Οι πολιτικοί κρατούμενοι

Ενιαία ενότητα στην οποία παρουσιάζεται η έννοια του πολιτικού κρατούμενου μέσα από την προβολή οπτικοακουστικού ντοκουμέντου. Η αφήγηση θα εστιάζει στο σκοπό της δημιουργίας της έννοιας «πολιτικός κρατούμενος» και θα παρουσιάζει τη χρήση των φυλακών και τις συνθήκες (κοινωνικές-πολιτικές) κράτησης κατά τις τρεις κύριες χρονικές περιόδους της Δικτατορίας Μεταξά, του εμφυλίου πολέμου και της Χούντας των Συνταγματαρχών. Στο ντοκιμαντέρ ως κεντρικό νήμα θα χρησιμοποιείται η προφορική αφήγηση, που θα πλαισιώνεται από φωτογραφίες, ντοκουμέντα, αναλύσεις και πιθανές μαρτυρίες.

Η προβολή θα πραγματοποιείται από φορητό προβολέα και η ακρόαση θα γίνεται με χρήση ακουστικών. Η χρήση των ακουστικών παρέχει καλύτερη ποιότητα ήχου με την αποβολή του περιβαλλοντικού θορύβου και επιτρέπει την αυτονομία της επίσκεψης και την επιλογή σε σχέση με την επαφή με το προβαλλόμενο θέμα ή όχι, όπως και στην περίπτωση των κειμένων. Ακόμη, σημαντική παράμετρος που συνηγορεί στη χρήση ακουστικών είναι ο σεβασμός της λειτουργίας των φυλακών.

Ο βιντεοπροβολέας θα προβάλλει στον εξωτερικό τοίχο του κελιού (τοίχος απέναντι από την πόρτα). Η διάταξη αυτή επιλέγεται ώστε να είναι δυνατή η διάχυση των ακτίνων του προβολέα για την παραγωγή καθαρής εικόνας, αλλά και για την εξασφάλιση ικανής απόστασης θέασης. Εντός του κελιού θα τοποθετηθούν καθίσματα.

Τοποθετούμενα αντικείμενα: βιντεοπροβολέας, καθίσματα, ακουστικά, σκίαστρο

Φωτισμός: ο φωτισμός στο χώρο θα προέρχεται μόνο από την προβολή. Στο άνοιγμα πάνω από την πόρτα θα τοποθετηθεί σκίαστρο για τον περιορισμό του εισερχόμενου φυσικού φωτισμού

Η παραμονή στο χώρο: περίπου 8 λεπτά

Κελί 4 – Οι φυλακές από το 1975 έως σήμερα

Η ενότητα αυτή θα χωριστεί σε τρεις υποενότητες, η παρουσίαση των οποίων θα γίνει με παροχή κειμένων.

Οι υποενότητες θα πραγματεύονται:

- τη σύντομη παρουσίαση της περιόδου 1975 έως σήμερα με αναφορά στις πιέσεις και τους κινδύνους που δημιουργεί η λειτουργία φυλακών στην πόλη της Κέρκυρας
- την παρουσίαση του σχολείου δεύτερης ευκαιρίας
- την ανάγκη για μεταφορά των φυλακών και μετατροπή του κτιρίου σε κέντρο μνήμης.

Τοποθετούμενα μεταλλικά πλαίσια για στήριξη banner, banner μουσαμά, επεξηγηματική αντικείμενα: πινακίδα σε γραφή Braille,

Φωτισμός: Τοποθέτηση φωτιστικού σώματος στο άνοιγμα πάνω από την πόρτα με προδιαγραφές καλής διάχυσης του φωτός και φωτιστικού σώματος σε κάθε μεταλλικό πλαίσιο.

Η παραμονή στο χώρο: περίπου 6 λεπτά

Κελί 5 - Έκφραση

Η ενότητα αυτή θα εστιάζει στην ανάγκη έκφρασης των εγκλειστών. Είτε πρόκειται για καλλιτεχνική δημιουργία είτε για σημειώματα στους τοίχους η ικανοποίηση της ανάγκης έκφρασης αποτελεί μορφή ελευθερίας. Το υλικό θα αποτυπώνεται χειρόγραφα ή σε εκτύπωση σε χαρτί με διάφορες διαστάσεις, π.χ. σελίδες, κουτάκια σπέρτων, πακέτα τσιγάρων και λοιπά και θα παρουσιάζεται διασκορπισμένο στο χώρο. Ο φωτισμός του κελιού θα προέρχεται από ένα φωτιστικό σώμα δαπέδου με χαμηλή ένταση. Οι επισκέπτες θα μπορούν να επεξεργάζονται το υλικό και να το μεταφέρουν κάτω από τη φωτεινή πηγή, εφόσον το επιθυμούν.

Η ακαταστασία του χώρου, τα τσαλακωμένα χαρτιά σε χαμηλό φωτισμό αντιπροσωπεύουν την προσπάθεια του ανθρώπου να ανακτήσει βασικά σημεία της ύπαρξής του.

Τοποθετούμενα χειρόγραφα και εκτυπώσεις, φωτιστικό σώμα δαπέδου, επεξηγηματική αντικείμενα: πινακίδα σε γραφή Braille

Φωτισμός: τοποθέτηση φωτιστικού σώματος χαμηλής έντασης

Η παραμονή στο χώρο: περίπου 3 λεπτά

Κελί 6 – Διαρκής επιτήρηση

Στο κελί αυτό επιχειρείται βιωματική προσέγγιση του καθεστώτος της διαρκούς επιτήρησης που αποτελεί τη βάση της τυπολογίας του συγκροτήματος των φυλακών. Οι κρατούμενοι παρότι μπορούν συνέχεια να βλέπουν το σημείο απ' όπου παρακολουθούνται δεν μπορούν να γνωρίζουν εάν αυτό συμβαίνει και πότε. Με αυτό τον τρόπο ο άνθρωπος υποτάσσεται, επωμίζεται ο ίδιος τον καταναγκασμό της εξουσίας εξ αιτίας της δημιουργίας του συναισθήματος της μόνιμης επιτήρησης – παρότι αυτή μπορεί να μην ασκείται διαρκώς. Με τον τρόπο αυτό ο σχεδιασμός αναδεικνύει την τελειότητα της εξουσίας που τείνει να καθιστά περιττή την άσκησή της μέσω της ίδρυσης και της στήριξης μιας εξουσιαστικής δομής που μετατρέπει τον ίδιο τον κρατούμενο στον φορέα άσκησης της εξουσίας που του στερεί την ελευθερία του. Ο κρατούμενος εισάγεται σε ένα πολύ μικρό θάλαμο, με κακές ανθρωπομετρικές αναλογίες που αποτελεί τμήμα ενός πολύ μεγάλου κτηριακού συγκροτήματος, απομονωμένος και διαρκώς παρακολουθούμενος. Η ιδέα της απόδρασης από αυτή την κατάσταση είναι πλέον αδύνατη.

Το κελί προτείνει στους επισκέπτες να εισέλθουν μεμονωμένα και να σταθούν απέναντι από την εξουσία που αντιπροσωπεύεται από ένα εκτυφλωτικό φως, τοποθετημένο πάνω από την πόρτα. Με τον τρόπο αυτό η σαφήνεια του χώρου φθίνει και η προσοχή εστιάζεται όλο και περισσότερο στην πηγή της καταπίεσης.

Τοποθετούμενα αντικείμενα: κρεβάτι

Φωτισμός: τοποθέτηση δυνατού προβολέα με σημειακής εστίασης πάνω από την πόρτα

Η παραμονή στο χώρο: περίπου 3 λεπτά

Κελί 7 – Συνύπαρξη

Το κελί αυτό προκαλεί τους επισκέπτες να «στοιβαχτούν» και να αναρωτηθούν πώς θα μπορούσαν να ζήσουν και να συμβιώσουν μέσα σε αυτό.

Τι συμβαίνει όταν κλείνει η πόρτα; Πόσοι άνθρωποι χωράνε; Πόσα κρεβάτια χωράνε; Πόσοι χωράνε καθιστοί; Πόσοι χωράνε ξαπλωμένοι; Πόσος προσωπικός χώρος υπάρχει; Πώς

επισκέπτεται κανείς το αποχωρητήριο; Πως συνυπάρχουν άγνωστοι μεταξύ τους άνθρωποι σε τόσο μικρό χώρο;

Ο φωτισμός του δωματίου γίνεται από μία λάμπα που βρίσκεται πάνω από την πόρτα.⁸⁷ Οι τοίχοι το δωματίου προτείνεται να συντηρούνται με χαμηλότερη συχνότητα από την υπόλοιπη πτέρυγα.

Τοποθετούμενα αντικείμενα: δε θα τοποθετηθούν αντικείμενα

Φωτισμός: τοποθέτηση φωτιστικού σώματος χωρίς κάλυμμα πάνω από την πόρτα
τοποθέτηση φωτιστικού σώματος χωρίς κάλυμμα και χρήση λαμπτήρα
εκπομπής θερμού χρώματος

Η παραμονή στο χώρο: περίπου 3 λεπτά

Κελί 8 - Απομόνωση

Μη επισκέψιμο κελί, η πόρτα θα είναι κλειστή και η παρατήρηση θα γίνεται από το μικρό άνοιγμα που χρησιμεύει για την επιθεώρηση του κελιού.

Οι προηγούμενες ενότητες οδηγούσαν τον επισκέπτη στη βιωματική προσέγγιση του κελιού βρισκόμενοι στο εσωτερικό του και κοιτώντας «από μέσα προς τα έξω». Εδώ, αντίθετα, η θέαση γίνεται από «έξω προς τα μέσα». Το κελί θα φωτίζεται μόνο από το άνοιγμα πάνω από την πόρτα και προς οπτική παρατήρηση τίθενται ένα κρεβάτι, ένα μικρό αποχωρητήριο και προβολή σε πλαϊνό τοίχο σκίτσων και μηνυμάτων που έχουν κατά καιρούς αποτυπωθεί στους τοίχους των φυλακών. Εντός του κελιού θα υπάρχει μία ηχητική πηγή που θα αναπαράγει ανεπαίσθητους χτύπους. Οι χτύποι αυτοί, αντιπροσωπεύουν τα συστήματα επικοινωνίας που ανέπτυσαν οι κρατούμενοι κρυφά από τους δεσμοφύλακες και την ανάγκη για «σπάσιμο» της απομόνωσης.

Η κλειστή πόρτα και η μη δυνατότητα επίσκεψης του κελιού συνθέτουν την εικόνα του κοινωνικού διαχωρισμού. Το κρεβάτι δε θα έχει στρώμα, συμβολισμός που παραπέμπει στην έλλειψη βασικών ειδών για τη διαβίωση.

⁸⁷ Ο Β. Νεφελούδης περιγράφει ότι το διάστημα 1938-1940 κάθε κελί διέθετε μία λάμπα πάνω από την πόρτα. Ο διακόπτης βρισκόταν έξω από το δωμάτιο και το πρόγραμμα φωτισμού των δωματίων περιγραφόταν στον κανονισμό των φυλακών. (Νεφελούδης (1974), σ. 223-225)

Στο κελί αυτό θα τοποθετηθεί σε θέση μη ορατή από το κοινό υπολογιστής που θα ελέγχει τους δύο βιντεοπροβολείς (κελιά 3 και 8) και την ηχητική πηγή (κελί 8)

Τοποθετούμενα αντικείμενα: κρεβάτι, βιντεοπροβολέας, ηχείο, υπολογιστής, σκίαστρο

Φωτισμός: Ο φωτισμός στο χώρο θα προέρχεται μόνο από την προβολή. Στο άνοιγμα πάνω από την πόρτα θα τοποθετηθεί σκίαστρο για τον περιορισμό του εισερχόμενου φυσικού φωτισμού.

Θέαση του χώρου: περίπου 3 λεπτά

Κελί 9 - Αποχωρητήριο

Το κελί δε θα είναι προσβάσιμο και η θέαση θα γίνεται από το διάδρομο. Η πόρτα θα είναι ανοιχτή και η είσοδος θα αποτρέπεται με την τοποθέτηση κορδέλας.

Τοποθετούμενα αντικείμενα: ταινία στηριζόμενη σε χαμηλούς μεταλλικούς στύλους

Φωτισμός: τοποθέτηση φωτιστικού σώματος χωρίς κάλυμμα και χρήση λαμπτήρα εκπομπής θερμού χρώματος

Θέαση του χώρου: περίπου 2 λεπτά

Ζητήματα προσβασιμότητας για άτομα με αναπηρίες

Βασικό μέλημα του εκθεσιακού σχεδιασμού είναι η ισότιμη πρόσβαση όλων και για το λόγο αυτό προτείνονται λύσεις που θα καθιστούν την επίσκεψη ατόμων με αναπηρίες εφικτή σεβόμενες τους περιορισμούς του χώρου όπως αυτοί αναλύθηκαν σε προηγούμενη υποενότητα.

Η είσοδος στο χώρο βρίσκεται σε μικρή υψομετρική διαφορά η οποία θα εξομαλυνθεί με την τοποθέτηση συναρμολογούμενης ράμπας. Η στενότητα των διαδρόμων επιτρέπει οριακά την κίνηση αναπηρικού αμαξιδίου και ατόμου που χρησιμοποιεί μπαστούνι. Ωστόσο η στροφή

του αναπηρικού αμαξιδίου και η είσοδος στα κελιά όπου το καθαρό πλάτος της εισόδου τους είναι 0,66μ κρίνεται αδύνατη στο συγκεκριμένο χώρο. Πιθανά και κατά περίπτωση να είναι δυνατή η επίσκεψη ατόμου με αναπηρικό αμαξίδιο χωρίς την είσοδο στα κελιά καθώς η στροφή του διαδρόμου από την είσοδο προς το παράλληλο με τα κελιά τμήμα του έχει διάμετρο 1μ.⁸⁸

Αναφορικά με τα άτομα με προβλήματα όρασης, προβλέπεται η τοποθέτηση επεξηγηματικών πινακίδων σε γραφή Braille τόσο μέσα στα κελιά όσο και στο διάδρομο. Συγκεκριμένα εντός των κελιών 1, 2, 4 και 5 θα τοποθετηθούν πινακίδες που θα εδράζονται στο δάπεδο και στο διάδρομο στην είσοδο όλων των κελιών θα τοποθετηθούν μικρές πινακίδες με τον τίτλο των χώρων και επεξήγηση όπου χρειάζεται. Στο κελί 3 η κατανόηση του περιεχομένου θα γίνεται με την ακρόαση του οπτικοακουστικού υλικού.

Αναφορικά με τα άτομα με προβλήματα ακοής προβλέπεται ο υποτιτλισμός του οπτικοακουστικού υλικού στο κελί 3 και η παροχή σχολίων στο πληροφοριακό υλικό που θα διατίθεται στο κελί 1 προκειμένου να γίνει κατανοητή η ενότητα της απομόνωσης (κελί 8).

Ήχος και θόρυβος

Ο ήχος στο χώρο της έκθεσης διακρίνεται στον ήχο που παράγεται από τη λειτουργία της έκθεσης (επισκέπτες, κίνηση αντικειμένων, ηχητικά ντοκουμέντα) και τον ήχο που προέρχεται από το εξωτερικό περιβάλλον. Επιλέγεται να μη γίνουν παρεμβάσεις για τη διαχείριση της έντασης των παραγόμενων είτε των εισερχόμενων εξωτερικών.

Η κεντρική ιδέα πίσω από τη διαχείριση των ήχων είναι η αντιστοίχιση της επίσκεψης στη λειτουργία των φυλακών. Οι εξωτερικοί ήχοι, παρότι σε κάθε εποχή προέρχονται από διαφορετικές πηγές, αποτελούν «δεδομένο» στο οποίο οι κρατούμενοι δεν μπορούν να παρέμβουν. Από την άλλη πλευρά, οι κρατούμενοι ήταν υποχρεωμένοι είτε σε απόλυτη σιωπή είτε να μοιράζονται τα μικρά αυτά κελιά με άλλα έως τρία άτομα.

Η ένταση των ήχων που παράγονται από την έκθεση επιλέγεται να αντιστοιχίζεται στην ένταση των ήχων που παρήγαγαν οι κρατούμενοι. Για το λόγο αυτό το οπτικοακουστικό υλικό της ενότητας *πολιτικοί κρατούμενοι* βρίσκεται σε «σίγαση» για τους μη επισκέπτες και οι χτύποι στους τοίχους της *απομόνωσης* είναι ανεπαίσθητοι.

⁸⁸ Οι απαιτούμενες διαστάσεις ασφαλούς και άνετης κίνησης λαμβάνονται από το τεύχος «Σχεδιάζοντας για όλους» του Υπουργείου Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων.

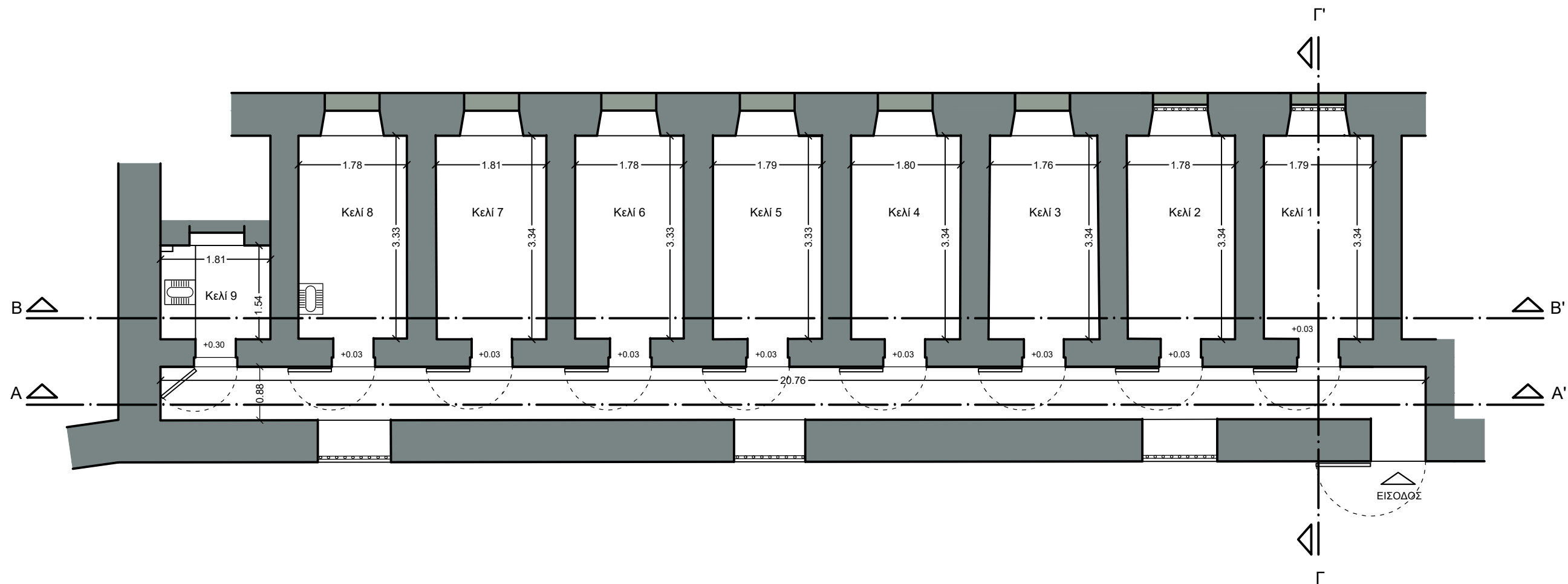
Διαδικτυακός ιστότοπος έκθεσης

Η έκθεση προτείνεται να συνοδεύεται από δημιουργία διαδικτυακού ιστοτόπου με στόχο τη δημιουργία πλατφόρμας επικοινωνίας, για την οργάνωση των επισκέψεων και την επίλυση σχετικών αποριών. Επίσης, ο ιστότοπος θα παρέχει πλήρη πληροφόρηση για το αντικείμενο της έκθεσης, τα στοιχεία που παρουσιάζονται και δυνατότητα διαδικτυακής επίσκεψης. Η δυσκολία που δημιουργεί η φύση της έκθεσης στην παραμονή στο χώρο και στην ανατροφοδότηση με σχόλια και εμπειρίες επισκεπτών, μπορεί να αναιρεθεί εν μέρει από τη διαδικτυακή επικοινωνία, διαδικασία που θα συμβάλει στην αξιολόγηση και βελτίωση.

**Μουσειακή έκθεση στα πειθαρχικά κελιά της ακτίνας Α' των Φυλακών Κέρκυρας –
Μουσειογραφική Προμελέτη**

Καβαδιά Χάρις
Φεβρουάριος 2023

Μουσειογραφική Προμελέτη Έκθεσης -
Πειθαρχικά Κελιά των Φυλακών Κέρκυρας

Καβαδαία Χάρις

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

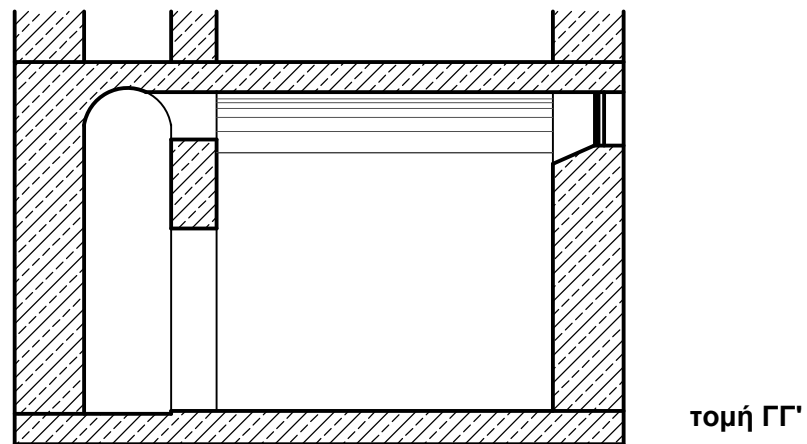
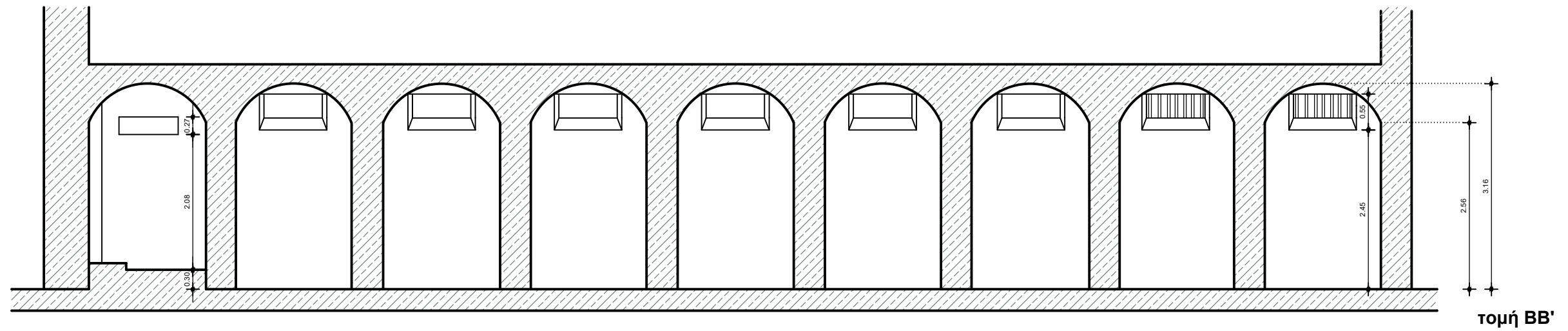
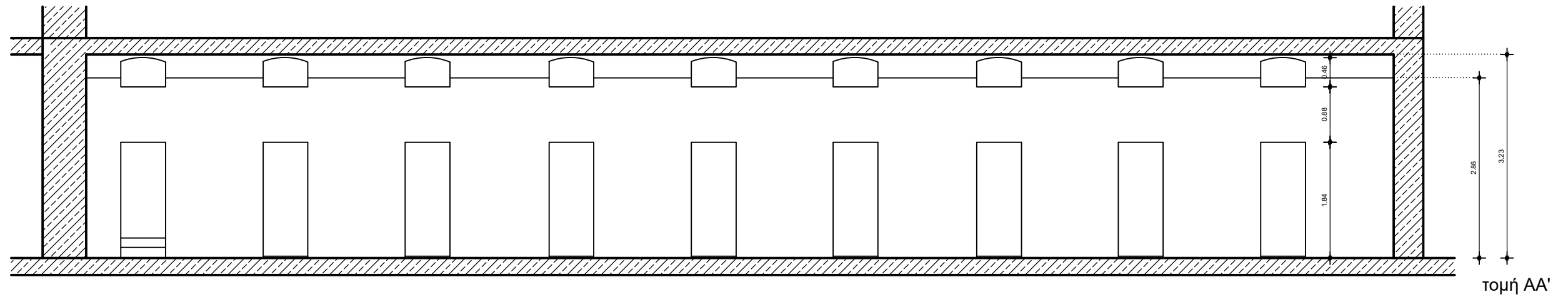
Κάτοψη

αρ. σχεδίου:

Σχ. 1

κλίμακα:

1:75

Μουσειογραφική Προμελέτη Έκθεσης -
Πειθαρχικά Κελιά των Φυλακών Κέρκυρας

Καβαδαία Χάρις

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

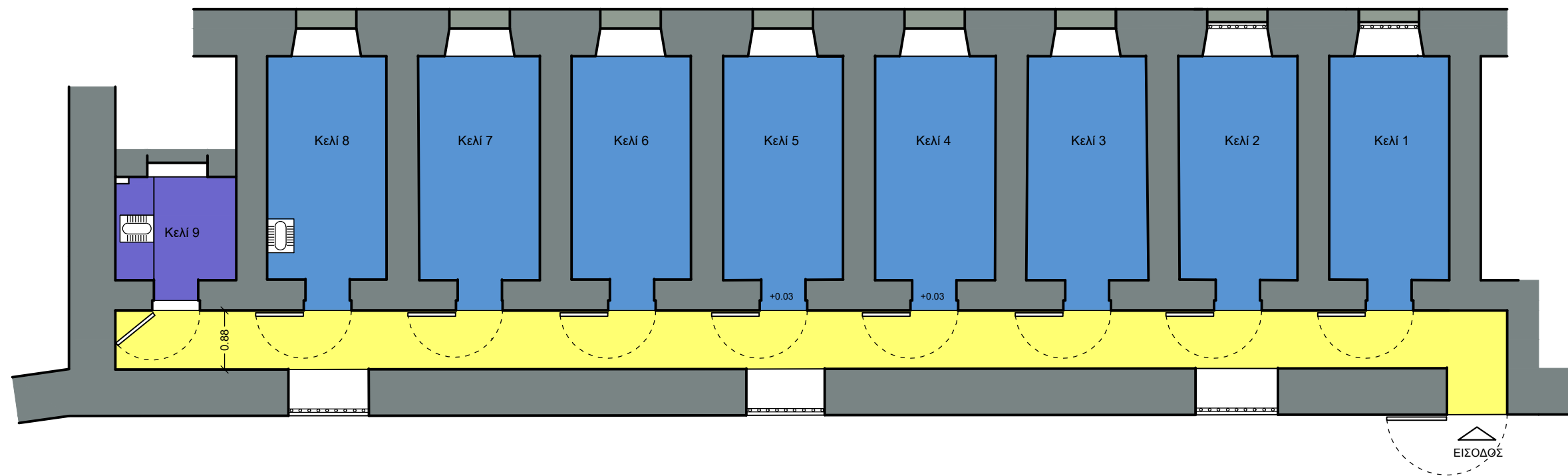
Τομές ΑΑ' - ΒΒ' - ΓΓ'

αρ. σχεδίου:

Σχ. 2

κλίμακα:

1:75

- ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΑ ΚΕΛΙΑ
- ΑΠΟΧΩΡΗΤΗΡΙΟ
- ΔΙΑΔΡΟΜΟΣ
- ΕΙΣΟΔΟΣ

Μουσειογραφική Προμελέτη Έκθεσης -
Πειθαρχικά Κελιά των Φυλακών Κέρκυρας

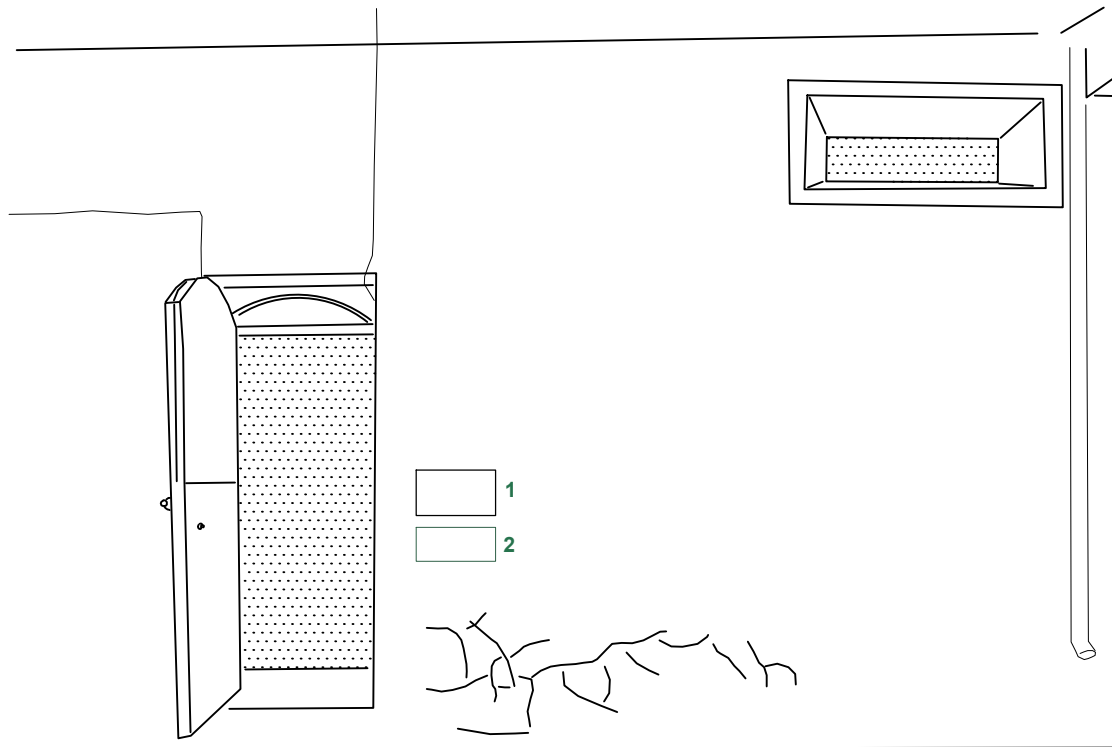
Καβαδία Χάρης

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ
ΚΑΤΟΨΗ - ΧΡΗΣΗ ΧΩΡΩΝ

αρ. σχεδίου:
κλίμακα:

Σχ. 3
1:75

Ο Γολγοθάς

Τοποθετούμενα αντικείμενα:

- 1 υφιστάμενη πινακίδα
- 2 πινακίδα σε γραφή Braille

Μουσειογραφική Προμελέτη Έκθεσης -
Πειθαρχικά Κελιά των Φυλακών Κέρκυρας

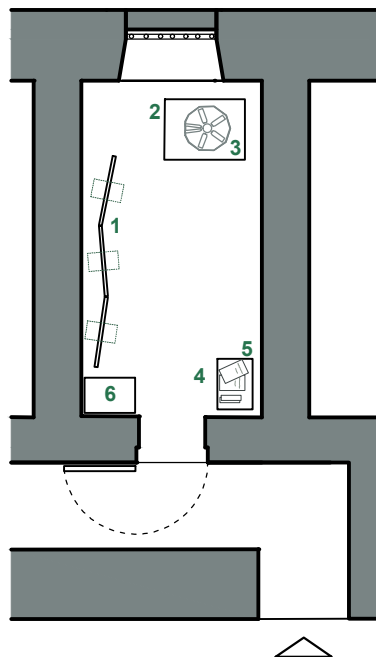
Καβαδαία Χάρις

ΠΡΟΤΑΣΗ
Είσοδος

αρ. σχεδίου:
χωρίς κλίμακα

Σχ. 5

Εισαγωγή

Τοποθετούμενα αντικείμενα:

- 1 μεταλλικά πλαίσια για στήριξη banner
διαστάσεις: 70 x 30 x 180 εκ
(μήκος x πλάτος x ύψος)

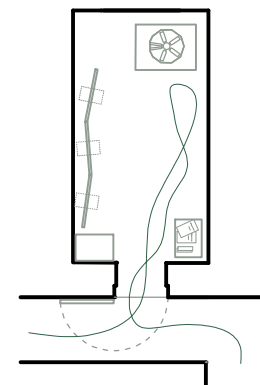
banner - εκτύπωση σε μουσαμά
διαστάσεις: 60 x 170 εκ
- 2 μεταλλικό τραπέζι
διαστάσεις: 80 x 60 x 70 εκ
(μήκος x πλάτος x ύψος)
- 3 μακέτα φυλακών
πλαστική, εκτύπωση από 3D printer
- 4 μεταλλικό τραπέζι
διαστάσεις: 50 x 35 x 70 εκ
(μήκος x πλάτος x ύψος)
- 5 φυλλάδια - πληροφοριακό υλικό
- 6 διάφανη επεξηγηματική πινακίδα
σε γραφή Braille

Φωτισμός:

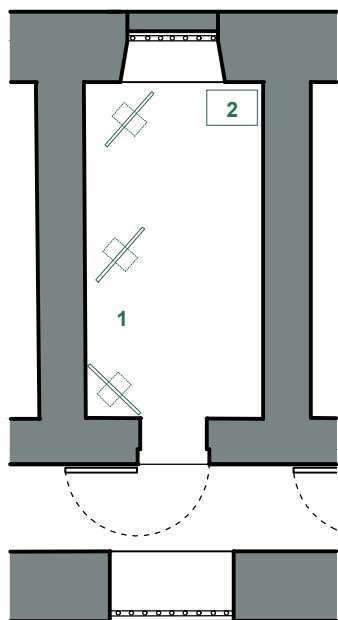
Τοποθέτηση φωτιστικού σώματος στο άνοιγμα πάνω από την πόρτα. Φωτιστικό σώμα για ομοιόμορφη διάχυση του φωτός, η φωτεινή ροή θα έχει κατεύθυνση προς την οροφή, θερμοκρασία χρώματος φως ημέρας.

Τοποθέτηση φωτιστικού σώματος σε κάθε μεταλλικό πλαίσιο. Το κάθε φωτιστικό σώμα θα καλύπτει μόνο την επιφάνεια ενός banner.

Πορεία επισκεπτών

Οι φυλακές από την κατασκευή τους έως το 1936

Τοποθετούμενα αντικείμενα:

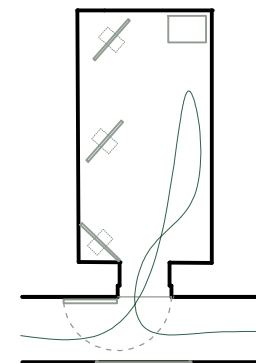
- 1 μεταλλικά πλαίσια για στήριξη banner
διαστάσεις: 70 x 30 x 180 εκ
(μήκος x πλάτος x ύψος)
banner - εκτύπωση σε μουσαμά
διαστάσεις: 60 x 170 εκ
- 2 διάφανη επεξηγηματική πινακίδα
σε γραφή Braille

Φωτισμός:

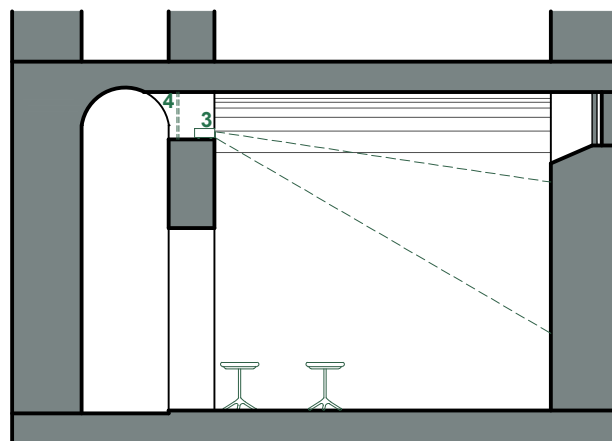
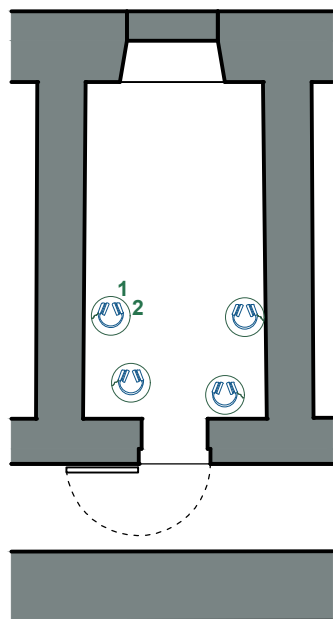
Τοποθέτηση φωτιστικού σώματος στο άνοιγμα πάνω από την πόρτα. Φωτιστικό σώμα για ομοιόμορφη διάχυση του φωτός, η φωτεινή ροή θα έχει κατεύθυνση προς την οροφή, θερμοκρασία χρώματος φως ημέρας.

Τοποθέτηση φωτιστικού σώματος σε κάθε μεταλλικό πλαίσιο. Το κάθε φωτιστικό σώμα θα καλύπτει μόνο την επιφάνεια ενός banner.

Πορεία επισκεπτών:

Οι πολιτικοί κρατούμενοι

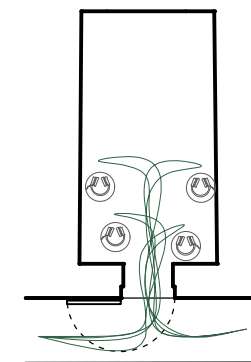
Τοποθετούμενα αντικείμενα:

- 1 σκαμπό με μαξιλάρι
διαστάσεις: 40 x 50 εκ
(διάμετρος x ύψος)
- 2 ακουστικά
- 3 προβολέας
- 4 σκίαστρο

Φωτισμός:

Ο φωτισμός θα προέρχεται από τον προβολέα.

Πορεία επισκεπτών:

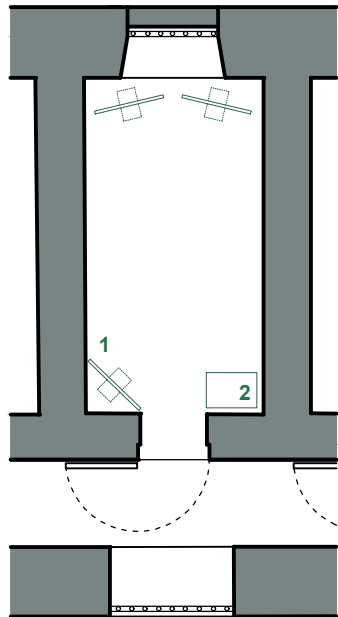
Μουσειογραφική Προμελέτη Έκθεσης -
Πειθαρχικά Κελιά των Φυλακών Κέρκυρας

Καβαδαία Χάρις

ΠΡΟΤΑΣΗ
Κελί 3

αρ. σχεδίου: Σχ. 8
κλίμακα: 1:75

Οι φυλακές από το 1975 έως σήμερα

Τοποθετούμενα αντικείμενα:

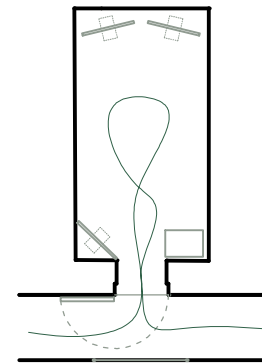
- 1 μεταλλικά πλαίσια για στήριξη banner
διαστάσεις: 70 x 30 x 180 εκ
(μήκος x πλάτος x ύψος)
banner - εκτύπωση σε μουσαμά
διαστάσεις: 60 x 170 εκ
- 2 διάφανη επεξηγηματική πινακίδα
σε γραφή Braille

Φωτισμός:

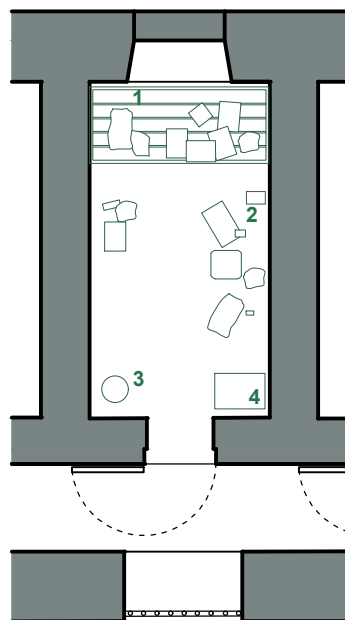
Τοποθέτηση φωτιστικού σώματος στο άνοιγμα πάνω από την πόρτα. Φωτιστικό σώμα για ομοιόμορφη διάχυση του φωτός, η φωτεινή ροή θα έχει κατεύθυνση προς την οροφή, θερμοκρασία χρώματος φως ημέρας.

Τοποθέτηση φωτιστικού σώματος σε κάθε μεταλλικό πλαίσιο. Το κάθε φωτιστικό σώμα θα καλύπτει μόνο την επιφάνεια ενός banner.

Πορεία επισκεπτών:

Έκφραση

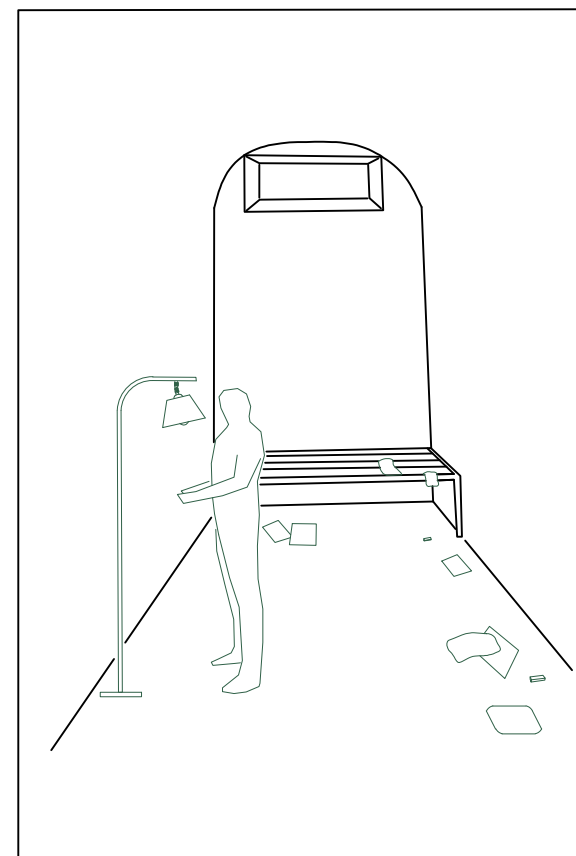

Τοποθετούμενα αντικείμενα:

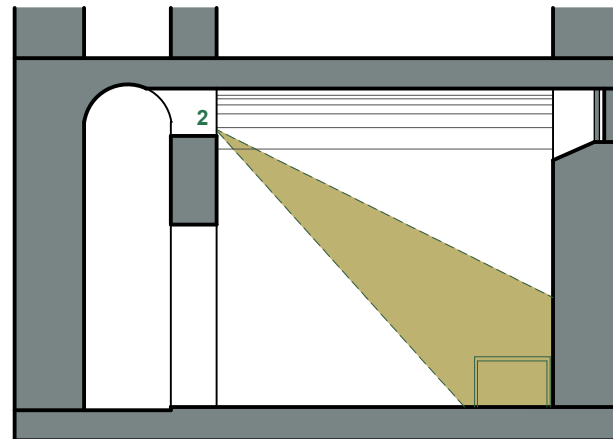
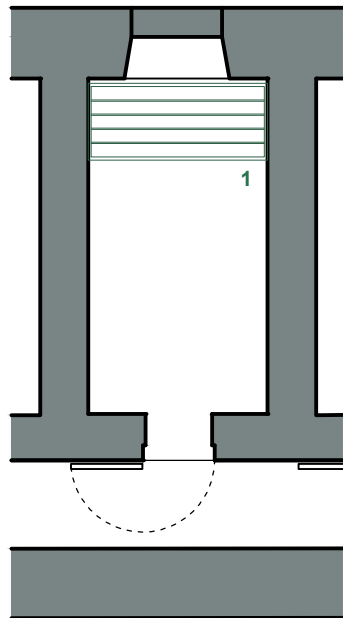
- 1 κρεβάτι
- 2 έντυπο υλικό
- 3 φωτιστικό σώμα δαπέδου
- 4 διάφανη επεξηγηματική πινακίδα σε γραφή Braille

Φωτισμός:

Ο φωτισμός θα προέρχεται από το φωτιστικό σώμα δαπέδου.

Διαρκής επιτήρηση

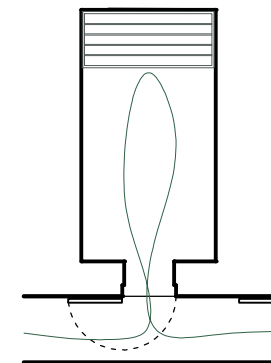
Τοποθετούμενα αντικείμενα:

- 1 κρεβάτι
- 2 φωτιστικό σώμα μεγάλης λαμπρότητας (προβολέας)

Φωτισμός:

Ο φωτισμός θα προέρχεται από το φωτιστικό σώμα. Ψυχρό χρώμα, μεγάλης λαμπρότητας με μικρή διάχυση

Πορεία επισκεπτών:

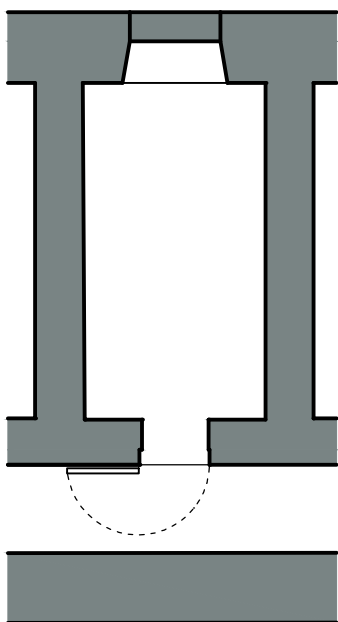
Μουσειογραφική Προμελέτη Έκθεσης -
Πειθαρχικά Κελιά των Φυλακών Κέρκυρας

Καβαδαία Χάρης

ΠΡΟΤΑΣΗ
Κελί 6

αρ. σχεδίου: Σχ. 11
κλίμακα: 1:75

Συνύπαρξη

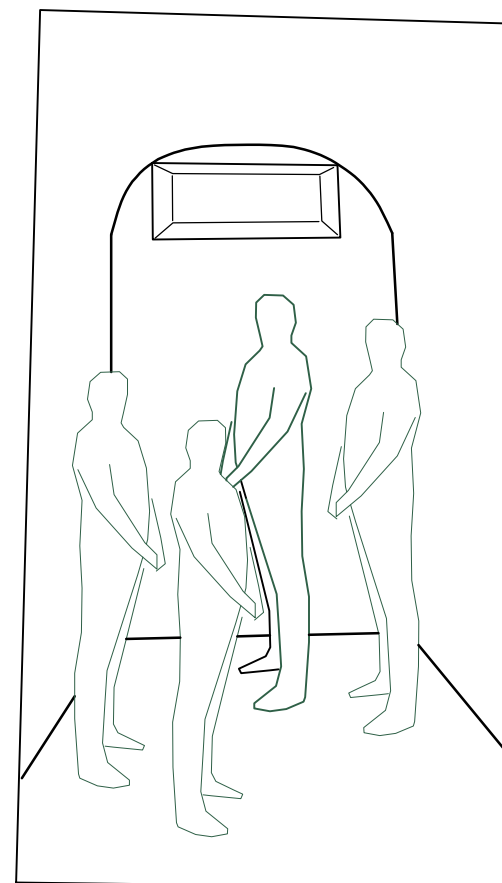
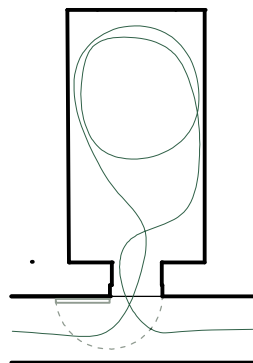
Τοποθετούμενα αντικείμενα:

Στο κελί δε θα τοποθετηθούν αντικείμενα.

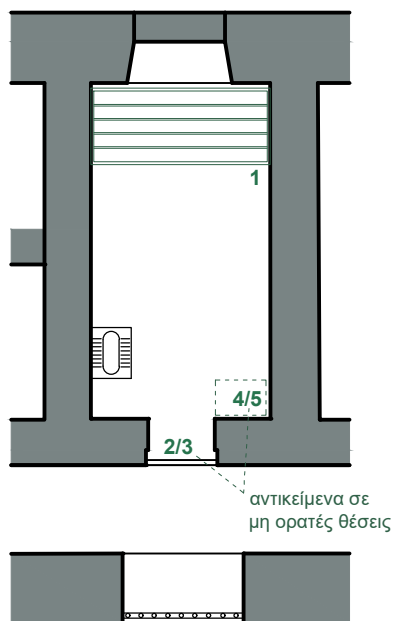
Φωτισμός:

τοποθέτηση φωτιστικού σώματος χωρίς κάλυμμα πάνω από την πόρτα και χρήση λαμπτήρα εκπομπής θερμού χρώματος

Πορεία επισκεπτών:

Απομόνωση

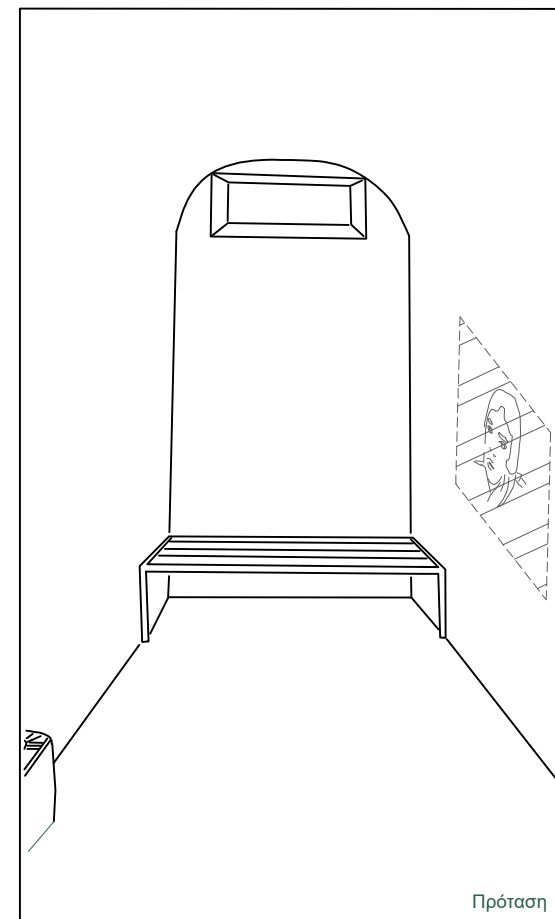
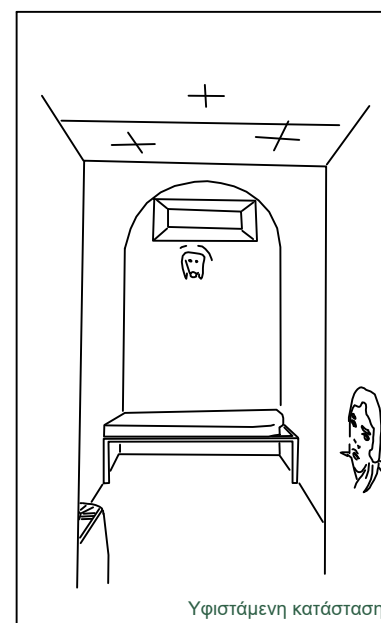

Τοποθετούμενα αντικείμενα:

- 1 κρεβάτι
- 2 προβολέας
- 3 σκίαστρο
- 4 ηλεκτρονικός υπολογιστής
- 5 ηχείο

Φωτισμός:

Ο φωτισμός θα προέρχεται από τον προβολέα.

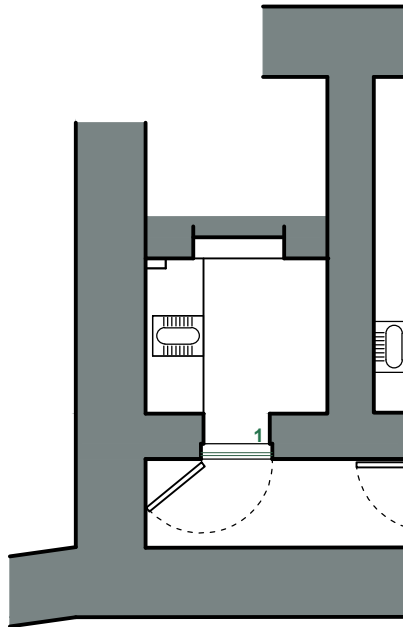
Μουσειογραφική Προμελέτη Έκθεσης -
Πειθαρχικά Κελιά των Φυλακών Κέρκυρας

Καβαδαία Χάρις

ΠΡΟΤΑΣΗ
Κελί 8

αρ. σχεδίου: Σχ. 13
κλίμακα: 1:75

Αποχωρητήριο

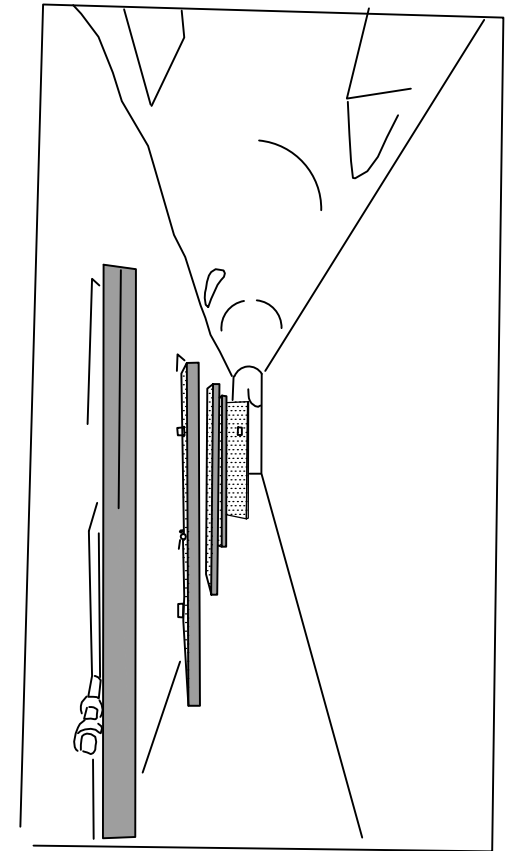

Τοποθετούμενα αντικείμενα:

- 1 ταινία στηριζόμενη σε χαμηλούς μεταλλικούς στύλους

Φωτισμός:

τοποθέτηση φωτιστικού σώματος χωρίς κάλυμμα και χρήση λαμπτήρα εκπομπής θερμού χρώματος

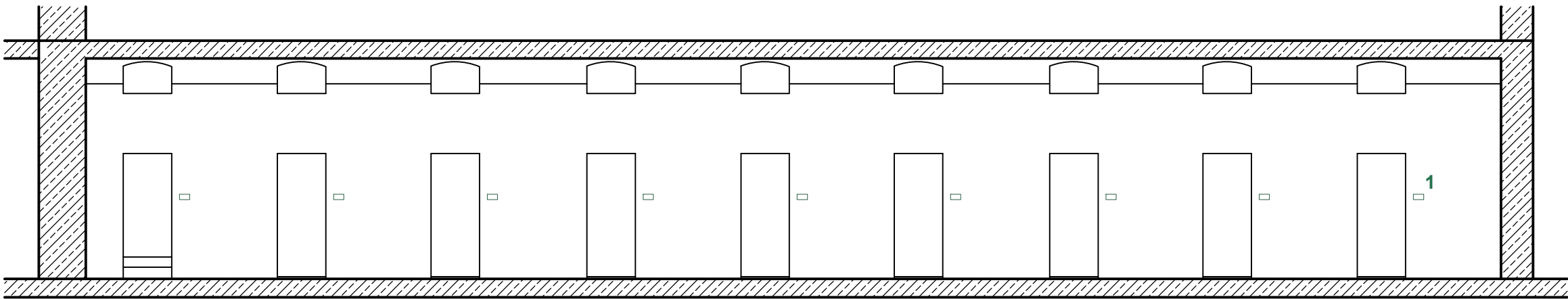
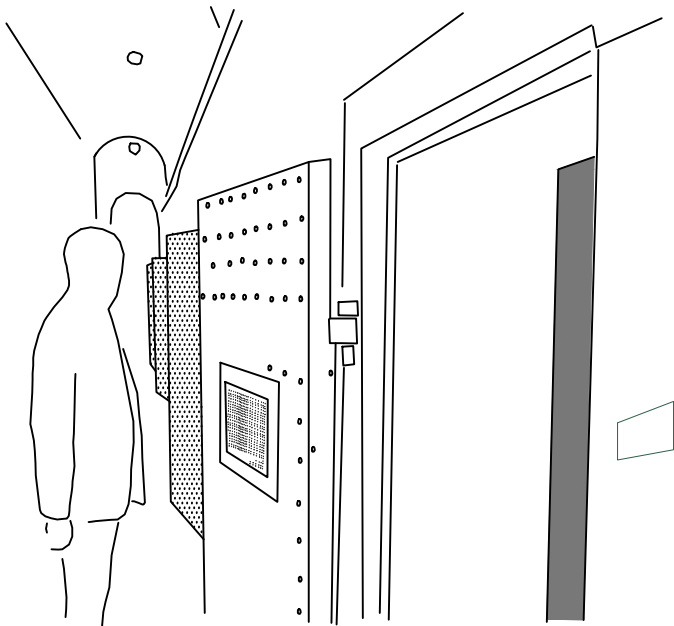
Διάδρομος

Τοποθετούμενα αντικείμενα:

πινακίδες διαστάσεων 15 χ 8 εκ
(τίτλος ενότητας)

Φωτισμός:

Τοποθέτηση φωτιστικών σωμάτων
οροφής με λαμπτήρες θερμού
χρώματος

Βιβλιογραφία

Στην Ελληνική Γλώσσα

- Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη, Α. (1976). *Η αρχιτεκτονική της πόλεως της Κέρκυρας κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας* (Διδακτορική διατριβή). Διαθέσιμο από: Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών.
- Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, Α. (2002), Στοιχεία του Public Record Office για την αρχιτεκτονική της Κέρκυρας. *ΣΤ' διεθνές Πανιόνιο συνέδριο, Ζάκυνθος 23-27 Σεπτεμβρίου 1997*, (ανάτυπο πρακτικών, τ. 3, σ. 387-420) Αθήνα: Κέντρο Μελετών Ιονίου & Εταιρεία Ζακυνθιακών Σπουδών.
- Ασημακόπουλος, Μ. & Μετάφας, (2008). Π. Οι ελληνικές φυλακές τον 19ο και στις αρχές του 20ου αιώνα. Τα κτίρια και οι μηχανικοί τους. *Τεχνικά Χρονικά*, διμηνιαία έκδοση, 2008(2), Μάρτιος-Απρίλιος 2008, σ. 1-39.
- Ζαφειροπούλου, Ντ. (Επιμ.). (2004). *Αρχαιολογικός περίπατος στα βυζαντινά μνημεία της Παλαιόπολης*. Αθήνα: Ταμείο αρχαιολογικών πόρων και απαλλοτριώσεων, Διεύθυνση δημοσιευμάτων.
- Θεοδωρίδης, Ι. (2017), Θέμα Χρόνου – Time Matters. Στο Σ. Γιοβάνογλου (Επιμ.), *Τέχνη και φυλακή: κείμενα εισηγήσεων από την εκδήλωση "Τέχνη και Φυλακή" στη Διεθνή Συνάντηση Σύγχρονης Τέχνης "Art-Athina 2016"* (σ. 17-26). Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Κόρος, Δ. Α. (2016). *Συστήματα και μηχανισμοί πειθαρχίας στις ελληνικές φυλακές: Ζητήματα και προοπτικές* (Διδακτορική διατριβή). Διαθέσιμο από: Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών.
- Μόρτογλου, Η. (2003, Ιανουάριος 5). Ειλικρινής και αυθεντική έκφραση. *Ριζοσπάστης* (ένθετη έκδοση: 7 Μέρες μαζί), σ.3.
- Μοσχόπουλος, Δ. (1996). Πολιτικοί κρατούμενοι στις φυλακές της Κέρκυρας 1947-1949 Στο *Φυλακές Κέρκυρας, 1947-1949 : μαρτυρίες "...Γεια σας αδέλφια..."* (σ. 20-66). Αθήνα: Σωματείο Λαζαρέτο.
- Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (χ.χ.). *Ασαντούρ Μπαχαριάν. Ζωγραφική 11 Δεκεμβρίου 2002 - 31 Ιανουαρίου 2003*.
- Μπαρούνης, Η. (2017), Η φυλακή ως τόπος γέννησης του ρεμπέτικου. Στο Σ. Γιοβάνογλου (Επιμ.), *Τέχνη και φυλακή: κείμενα εισηγήσεων από την εκδήλωση "Τέχνη και Φυλακή" στη Διεθνή Συνάντηση Σύγχρονης Τέχνης "Art-Athina 2016"* (σ. 35-42). Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων: Εθνικό Τυπογραφείο.

- Μπούνια, Α. (2009). *Στα παρασκήνια του μουσείου: Η διαχείριση των μουσειακών συλλογών*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Νεφελούδης, Β. (1974). *Αχτίνα Θ' Αναμνήσεις 1930-1940* (2^η έκδ.). Αθήνα: Εκδόσεις Εστία, 2007.
- Νικολόπουλος, Γ. (2017), Η τέχνη στη φυλακή, η φυλακή στην τέχνη. Στο Σ. Γιοβάνογλου (Επιμ.), *Τέχνη και φυλακή: κείμενα εισηγήσεων από την εκδήλωση "Τέχνη και Φυλακή" στη Διεθνή Συνάντηση Σύγχρονης Τέχνης "Art-Athina 2016"* (σ. 27-34). Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Πετρόπουλος, Γ. (2001, Νοέμβριος 18). Ο κομμουνιστής ήρωας Χρήστος Μαλτέζος. *Ριζοσπάστης* (ένθετη έκδοση: 7 Μέρες μαζί), σ.12.
- Πρέκα-Αλεξανδρή Κ. (2010), *Οι αρχαιότητες της Κέρκυρας*. Αθήνα: Ταμείο αρχαιολογικών πόρων και απαλλοτριώσεων, Διεύθυνση δημοσιευμάτων.
- Στανέλλος, Λ. (2015). *Η βρετανική στρατιωτική αρχιτεκτονική στην Κέρκυρα οι επεμβάσεις των βρετανών στα φρούρια, στις οχυρώσεις, στα κτίρια και στις στρατιωτικές εγκαταστάσεις (1814 – 1864)* (Διδακτορική διατριβή). Διαθέσιμο από: Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών.
- Σύγχρονη Εποχή (2011). *Φώτης Αγγουλές Ποιήματα*. Αθήνα.
- Σύγχρονη Εποχή (2015). *Μια φωνή απ' τα κάτεργα Κέρκυρα*. Αθήνα..
- Τζώνος, Π. (2013). *Μουσείο και μουσειακή έκθεση: θεωρία και πρακτική*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Εντευκτηρίου.
- Τζώρτζη, Κ. (2013). *Ο χώρος στο μουσείο: η αρχιτεκτονική συναντά τη μουσειολογία*. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.
- Φουκώ, Μ. (1976). *Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής*. (Χατζηδήμου Κ. & Ράλλη Ι. μετ.). Αθήνα: Εκδόσεις Ράππα, 1989.
- Φυτράκης, Ε. (2017), Φυλακή και πολιτισμός. Στο Σ. Γιοβάνογλου (Επιμ.), *Τέχνη και φυλακή: κείμενα εισηγήσεων από την εκδήλωση "Τέχνη και Φυλακή" στη Διεθνή Συνάντηση Σύγχρονης Τέχνης "Art-Athina 2016"* (σ. 7-12). Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Χιώτης, Π. (1874α). *Ιστορία του Ιονίου Κράτους από συστάσεως αυτού μέχρις ενώσεως (έτη 1815 – 1864)* (τ. 1). Αθήνα: Καραβίας Δ. Ν., 1980.
- Χιώτης, Π. (1874β). *Ιστορία του Ιονίου Κράτους από συστάσεως αυτού μέχρις ενώσεως (έτη 1815 – 1864)* (τ. 2). Αθήνα: Καραβίας Δ. Ν., 1980.
- Χιώτης, Π. (1887). *Ιστορικά απομνημονεύματα Επτανήσου* (τ. 6). Αθήνα: Καραβίας Δ. Ν., 1979.

Χουρμουζιάδη, Α. (2010). Sharon Macdonald, *Difficult Heritage. Negotiating the Nazi Past in Nuremberg and Beyond* (2009), Routledge. *Τετράδια Μουσειολογίας*, 2010(7), σ. 81-85.

Macdonald, S. (2010). Η Ιστορία ως κοινωνικό ζήτημα: Ερμηνεύοντας τη «δύσκολη» κληρονομιά (Γ. Στεφάνου μτφ.). *Τετράδια Μουσειολογίας*, 2010(7), σ.14-22

Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων. *Σχεδιάζοντας για όλους*.

Ξενόγλωσση

Lanz, Fr. & Montanari, E. (2022). Chapter 8 Designing Interactions On the Use of Digital Technologies in the Musealisation of Difficult Built Heritage. Στο Th. Stylianou-Lambert, A. Bounia & A. Heraclidou (Επιμ.), *Emerging Technologies and Museums: Mediating Difficult Heritage* (σ. 175-196). New York, Oxford: Berghahn Books.

Montanari, E. (2021). Architectural, Museographic and Cultural Dialogues Between the Prison and the Museum: The Case of Horsens' Fængselsmuseet. *Quest Journals, Journal of Architecture and Civil Engineering*, 6(7), σ. 59-64. Ανακτήθηκε από: <https://www.questjournals.org/>

Roth, M. (2006). *Prisons and Prison Systems*. A Global Encyclopedia. Westport USA: Greenwood Press

Διαδικτυακές πηγές

Κέρκυρα (χ.χ.). Ανακτήθηκε από

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%AD%CF%81%CE%BA%CF%85%CF%81%CE%B1>

Μηχανή του χρόνου (χ.χ.). Ανακτήθηκε από:

<https://www.mixanitouxronou.gr/exegerseis-kai-apodraseis-katadikon-stin-quot-michani-toy-chronoy-quot-i-istoria-ton-fylakon-kerkyras-kai-korydalloy-ne-ekpomp/>

Μηχανή του χρόνου Cyprus edition (χ.χ.). Ανακτήθηκε από:

<https://www.mixanitouxronou.com.cy/categories/kinonia/exegerthikame-stous-gdartes-ton-oniron-mas-i-exegersi-ton-filakon-tis-kerkiras-to-1987-me-ipokinities-tous-rochami-temperekidi-papachroni-eki-metaferthike-o-27chronos-pedoktonos-vi/>

Κέρκυρα: Αποδράσεις και εξεγέρσεις που συγκλόνισαν την Ελλάδα! [άρθρο] (2015, Αύγουστος 15). Ανακτήθηκε από:

<https://www.corfupress.com/2015/%CE%B5%CE%B9%CE%B4%CE%B7%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%83/%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%85%CE%B8%CE%B5%CF%8>

[1%CE%BF/koinonia/%CE%BA%CE%AD%CF%81%CE%BA%CF%85%CF%81%CE%B1
=
%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%B4%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%
CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-
%CE%B5%CE%BE%CE%B5%CE%B3%CE%AD%CF%81%CF%83%CE%B5%CE%B9%
CF%82-%CF%80%CE%BF/](https://greekinter.net/%CF%87%CF%81%CE%AE%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%82-%CF%81%CE%BF%CF%8D%CF%83%CF%83%CE%BF%CF%82-%CF%83%CE%AE%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B1-%CE%BF-%CE%B8%CF%81%CF%85%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%AC%CE%B3/)

Χρήστος Ρούσσος σήμερα – ο θρυλικός “Άγγελος” εξομολογείται (χ.χ.). Ανακτήθηκε από:
[https://greekinter.net/%CF%87%CF%81%CE%AE%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%82-
%CF%81%CE%BF%CF%8D%CF%83%CF%83%CE%BF%CF%82-
%CF%83%CE%AE%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B1-%CE%BF-
%CE%B8%CF%81%CF%85%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-
%CE%AC%CE%B3/](https://greekinter.net/%CF%87%CF%81%CE%AE%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%82-%CF%81%CE%BF%CF%8D%CF%83%CF%83%CE%BF%CF%82-%CF%83%CE%AE%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B1-%CE%BF-%CE%B8%CF%81%CF%85%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%AC%CE%B3/)

Άλλης μορφής υλικό

Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκό δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Πρώτο τμήμα. *Υπόθεση κατά της Ελλάδας (αρ. 2) (Αρ. Προσφυγής 40146/11)*. Απόφαση. Στρασβούργο, 12.12.2013

Αρχειακό υλικό

Εφημερίς των Φυλακών (Οργανιστική, Νομική, Οικονομική), Μάρτιος 1876. - Αρχείο Αναγνωστικής Εταιρείας Κέρκυρας.

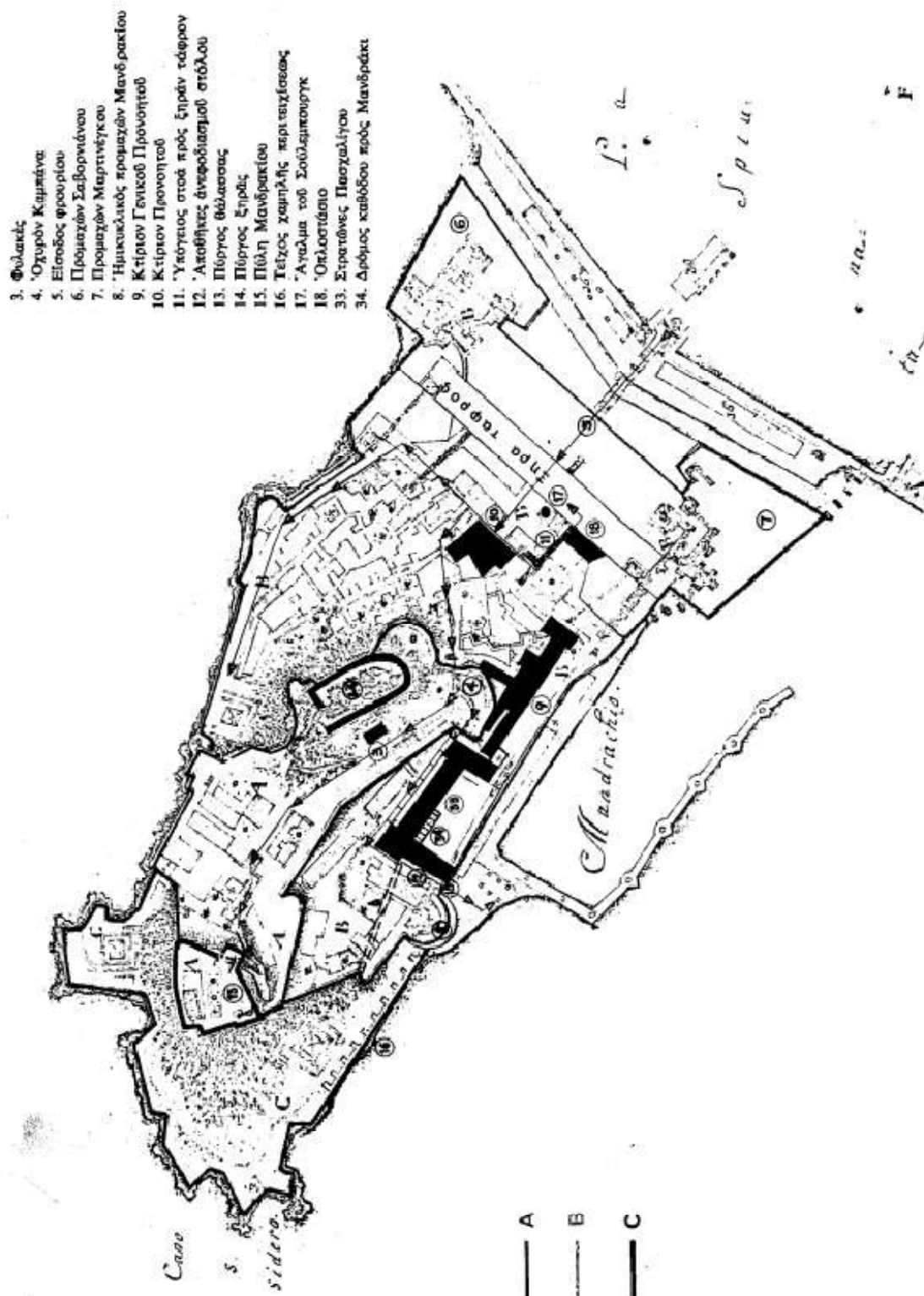
Εφημερίς των Φυλακών (Οργανιστική, Νομική, Οικονομική), Απρίλιος 1876. - Αρχείο Αναγνωστικής Εταιρείας Κέρκυρας.

Εφημερίς των Φυλακών (Οργανιστική, Νομική, Οικονομική), Ιούνιος 1876. - Αρχείο Αναγνωστικής Εταιρείας Κέρκυρας.

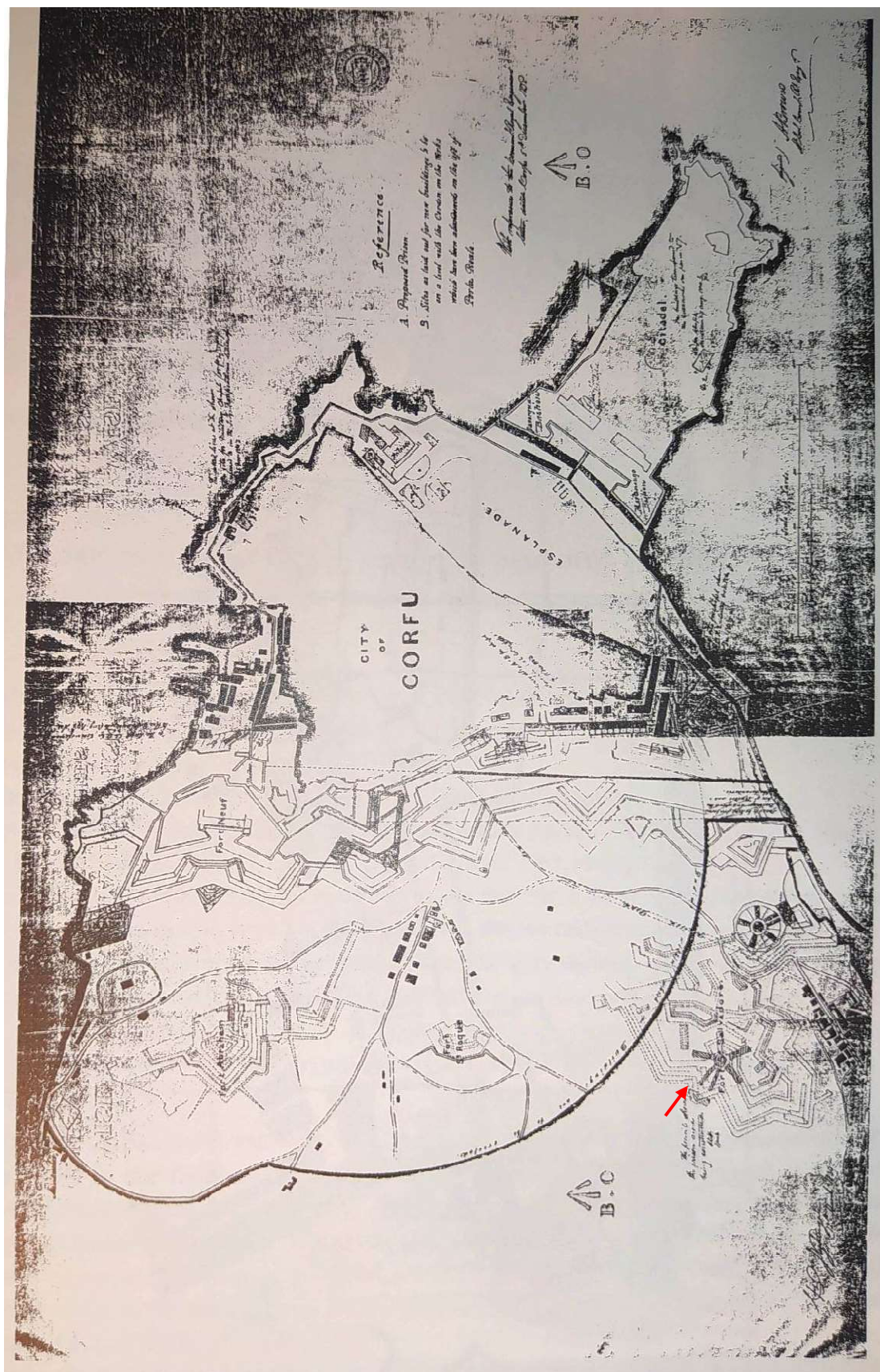
Εφημερίς των Φυλακών (Οργανιστική, Νομική, Οικονομική), Αύγουστος 1877. - Αρχείο Αναγνωστικής Εταιρείας Κέρκυρας.

Κτηματολογικός χάρτης Παλαιάς και Νέας Πόλης Κέρκυρας - Πινακίδα 31. Πιθανή ημερομηνία 1947. - Γενικά Αρχεία του Κράτους (κωδικός αναγνώρισης: GR. Γ.Α.Κ. Κέρκυρας, Α.Β.Ε. 147, Α.Ε.Ε. Διοικητικά 12.1)

Παράρτημα φωτογραφιών

Εικόνα 1: Απόσπασμα χάρτη 18^{ου} αι. (Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη (1976), εικόνα 55)

Εικόνα 3: Σχέδιο του Α. Brown με ημερομηνία 5 Δεκεμβρίου 1838. Στο σχέδιο αποτυπώνονται τα προς κατεδάφιση δυτικά τείχη και το προς κατασκευή συγκρότημα φυλακών. (πηγή: Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη (2002), σ. 393)

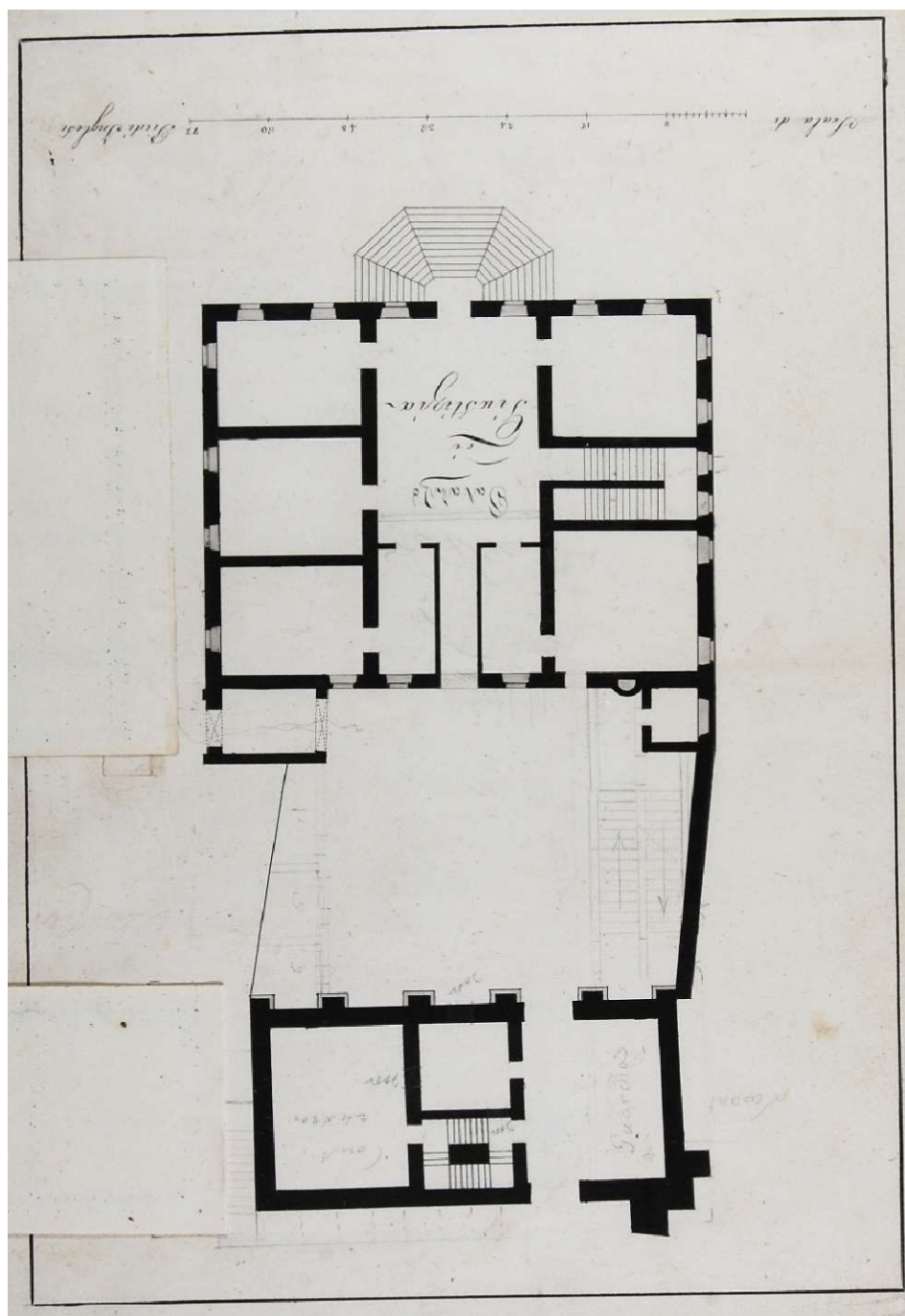
Εικόνα 4: Απόσπασμα αεροφωτογραφίας Ελληνικού Κτηματολογίου, έτος λήψης 1937 (πηγή: Ελληνικό Κτηματολόγιο)

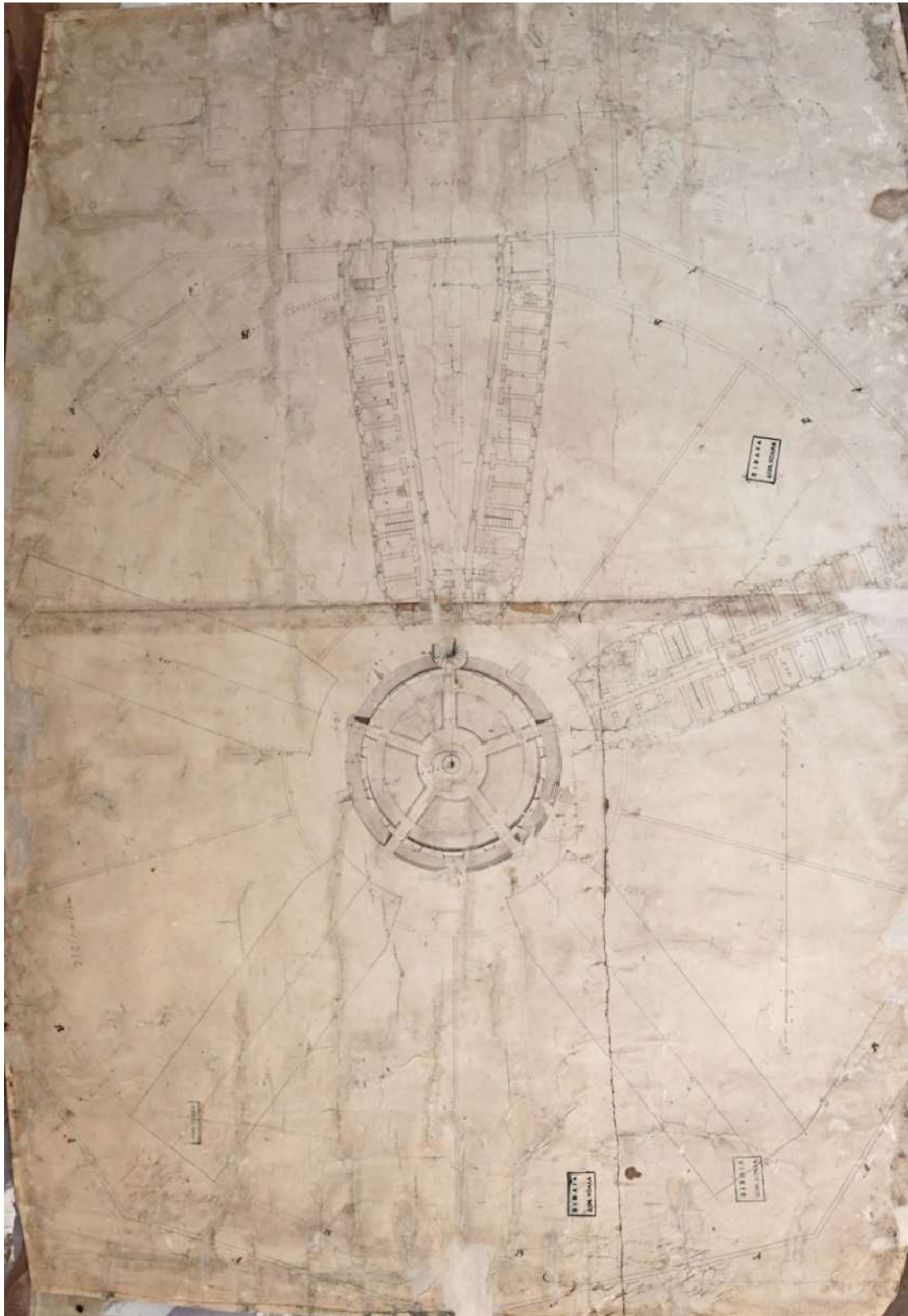
Εικόνα 5: Απόσπασμα αεροφωτογραφίας Ελληνικού Κτηματολογίου, έτος λήψης 1937 (πηγή: Ελληνικό Κτηματολόγιο)

Εικόνα 6: Κτίριο ενετικών φυλακών στο παλαιό φρούριο που τροποποιήθηκε από τους βρετανούς (πηγή: Καβαδαία Χάρης)

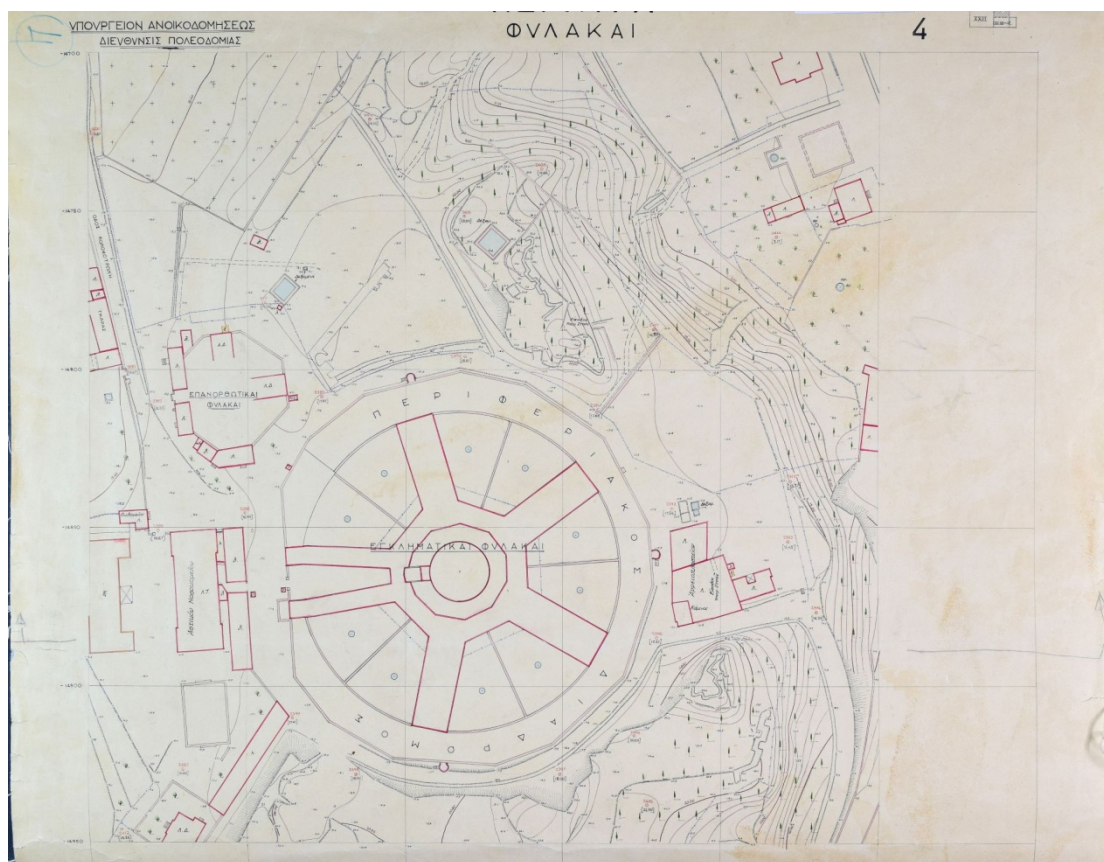
Εικόνα 7: Κάτοψη ισογείου κτιρίου αστικών φυλακών, 1935. (πηγή: ΓΑΚ, Α.Ι.Γ., υποφ. 2 Φ. 518)

Εικόνα 8: Κατασκευαστικό σχέδιο ή σχέδιο αποτύπωσης συγκροτήματος φυλακών περιόδου βρετανικής προστασίας. (πηγή: Αναγνωστική Εταιρεία Κέρκυρας)

Εικόνα 9: Κατασκευαστικό σχέδιο ή σχέδιο αποτύπωσης συγκροτήματος φυλακών περιόδου βρετανικής προστασίας. Κεντρικό κτίριο, ακτίνες Α' και Κ', κεντρική είσοδος φυλακών. (πηγή: Αναγνωστική Εταιρεία Κέρκυρας)

Εικόνα 10: Απόσπασμα πινακίδας 31 κτηματολογικού χάρτη Παλαιάς και Νέας Πόλης Κέρκυρας. Πιθανή ημερομηνία 1947 (πηγή: GR. Γ.Α.Κ. Κέρκυρας, Α.Β.Ε. 147, Α.Ε.Ε. Διοικητικά 12.1)

Εικόνα 11: Είσοδος φυλακών Κέρκυρας (πηγή: Γεώργιος Παπαϊωάννου)

Εικόνα 12 : Είσοδος πειθαρχικών κελιών (πηγή: Γεώργιος Παπαϊωάννου)

Εικόνα 13: Διάδρομος πειθαρχικών κελιών (πηγή: Χάρις Καββαδία)

Εικόνα 14: Λεπτομέρεια ανοίγματος εσωτερικού τοίχου, όψη από διάδρομο (πηγή: Γεώργιος Παπαϊωάννου)

Εικόνες 15 & 16: Πόρτα κελιού (πηγή: Χάρις Καββαδία)

Εικόνες 17: Εσωτερικό κελιών 6 και 3 (πηγή: Χάρις Καββαδία)

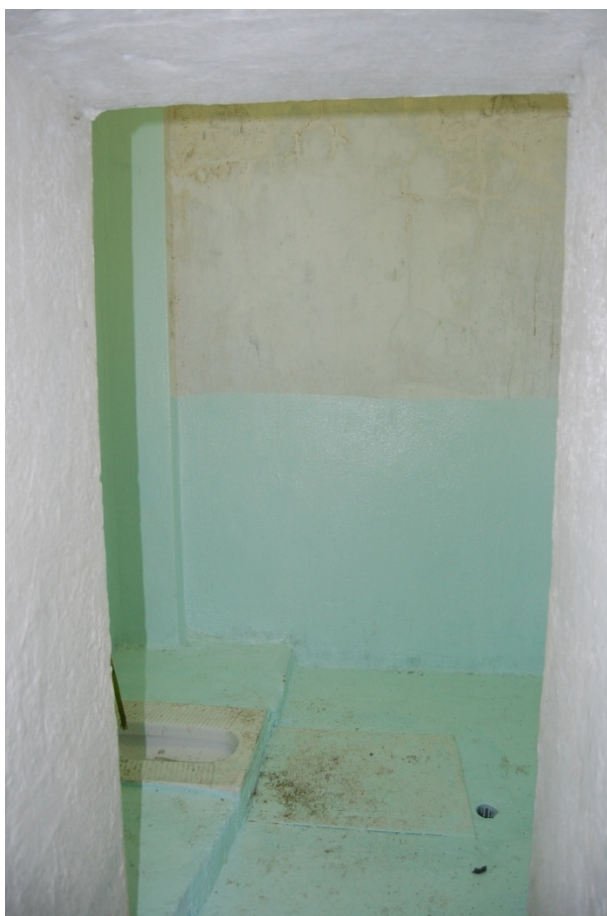
Εικόνες 18 & 19: Εσωτερικό κελιού 7 (πηγή: Χάρις Καββαδία)

Εικόνα 20: Εσωτερικό κελιού 7 - λεπτομέρεια (πηγή: Χάρις Καββαδία)

Εικόνες 21 & 22: Εσωτερικό κελιού 8 (πηγή: Χάρις Καββαδία)

Εικόνα 23 : Κελί 9, αποχωρητήριο (πηγή: Γεώργιος Παπαϊωάννου)

Εικόνες 24 & 25 : Σκίτσο σε τοίχο (πηγή: Γεώργιος Παπαϊωάννου)

Εικόνα 26 & 27 : Μήνυμα σε τοίχο (πηγή: Γεώργιος Παπαϊωάννου)

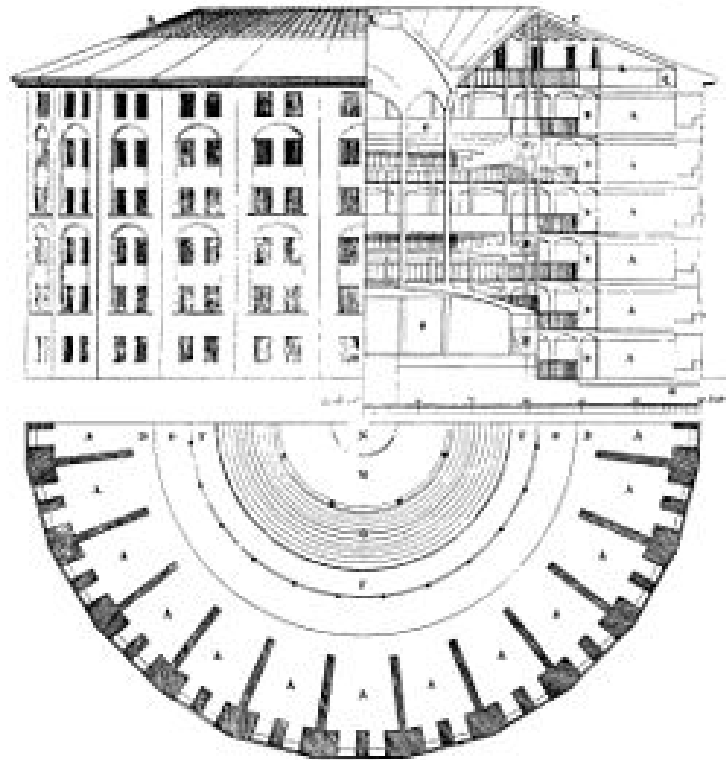
Εικόνα 28: Εσωτερικό κελιού 8 – παρατήρηση με κλειστή πόρτα (πηγή: Χάρις Καββαδία)

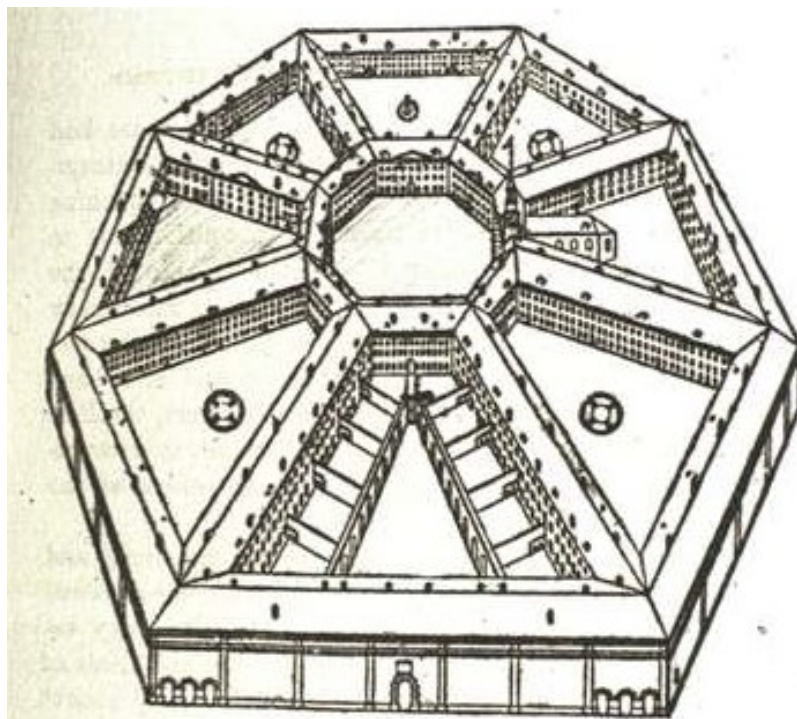
Εικόνα 29: Αντικείμενα που βρέθηκαν στις φυλακές Κέρκυρας (πηγή: Γεώργιος Παπαϊωάννου)

Εικόνα 30: Φυλακές Κέρκυρας, 1959, λάδι σε μουσαμά, Ασαντούρ Μπαχαριάν (πηγή: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (χ.χ.))

Εικόνα 31: Σχέδιο του «Πανοπτικού» από τον J. Bentham. (πηγή: <https://el.wikipedia.org/wiki/Panopticon>)

Εικόνα 32: Σχέδιο του Maison de Force (πηγή: https://mn.gov/mnddc/wolfensberger/imagegallery/slides151-200/wolf_165.html)